

9-10
1969

naše planine

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor i Verić Ljerka, profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5/II

Preplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojedinačnom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak »Vjesnik« — Zagreb

GODINA XXI SEPTEMBAR—OKTOBAR BROJ 9—10

S A D R Ž A J

Zlobicki B.: Iz planinarskog dnevnika	193
Krivokapić S. D.: Zapis sa Rtnja	197
Božić ing. V.: Mamet u južnom Velebitu	201
Oštrić V.: Na najvišem ratištu Drugog svjetskog rata	205
Bači J.: Preko planina od Busovače do Bradine	209
Beširović U.: Kanjon Pive — susret starog i novog	213
Petravić prof. N.: Zapis o Vugrovcu	215
Kovačević R.: Jugoslavenska planinarska transverzala	218
Datinić T.: Spriječimo i liječimo krizu planinarstva!	219
Šchić M.: Još dvije nove transverzale u Sloveniji	221
Gušić prof. dr B.: Opet o Plitvičkim jezerima i njihovoj zaštiti	223
Behrem B.: Izlet na snježnu tvrđavu Hercegovine	226
Forenbacher dr S.: »Velebit« dra Ž. Poljaka i suradnika	227
Pražić prof. dr M.: Krivokapićeva »Šar-planina«	229
Beširović U.: Jozo Klepica	231
Karažinec D.: Rudolf Rajter	232
U godini Velebita	233
Za alpiniste	235
Gilić S.: Novi prvenstveni usponi u Velebitu	236
Vijesti	239

naše planine

GODINA XXI SEPTEMBAR-OKEOBAR 1969 BROJ 9-10

BRANISLAV ZLOBICKI, Sarajevo

Iz planinarskog dnevnika

NA VRANICI

Sunce se skrivalo za horizont kada je planinarska trojka započela pohod uz Jezernicu prema Vranici.

Poslije majske vrućina i gradske zapare, kakva nagla promjena i ambijenta i klime! Dugi kanjon plahovite i prkosne rječice otkri svoja njedra kao da želi da nas dariva izrazima dobrodošlice. Kanjon je tog predvečerja zaista podsjećao na neki veličanstveni hram prirode koji prima hodočasnike. U tom divljem tjesnacu Jezernice svaki detalj privlači pažnju: i planinski još osunčani visovi, i strme stjenovite i sjenovite padine, i stoljetna bukova i smrčeva stabla, i gusta zelena trava, cvjetovi raznovrsnih boja, i plavetnilo neba u predvečerje, i ptice u letu i po žbunju, i sve to skupa podari planinarsku trojku čarima, tako da i ne osjetimo onaj pravi napor dugog i velikog uspona.

Ali kanjon Jezernice ne bi bio ono što jeste da nije te male prkosne planinske rječice koja svojim šumom dopunjaju raskošni ambijent i stvara zvučnu kulisu divlji- ne, i s vremena na vrijeme zaglušuje svaki drugi šum prirode.

Kako uspon biva jači tako se i Jezernica ponaša sve više divlje i prkosnije. Studena bistra voda rasipa se i pjenuša preko i ispod stijena i poskakuje preko hiljada prirodnih kaskada i svojom snagom spušta svježe planinski uzduh niz kanjon, pa osvježava hodočasnike u njihovom pohodu planini.

Sada u proljeće, na više mesta trebalo je dosta napora i vještine da se preskoči nabujala rječica, jer ona ne trpi brvna i mostove, pogotovo sada u proljeće kada snjegovi s planine mijenjaju agregatno stanje i slijevaju se niz kanjon.

Suton je već ovladala a planinarska trojka tek je u podnožju najstrmijeg grebena, posljednje, ali i najteže etape puta. Ništa se više ne vidi, pa svjetiljkama tražimo planinarske oznake da nam budu putokaz. Serpentine nas udaljije od Jezernice ali njen šum s vremena na vrijeme još se javlja, čas slabije, čas intenzivnije. Još nekoliko puta susretosmo se sa rječicom koja više nije tekla, već ponirala u ambise kao pomahnitala goropad, ljutita što mora bježati s planine.

Pun mjesec se ukaza na horizontu u trenutku kada se uspesmo na plato Prokoškog jezera iznad koga se kao kakve ogromne kulise uspinju u nebo masivi snježnog Malog i Velikog Krstaca.

Planinski vjetar brzo nas rashladi i zaprijeti svojim bičevima da požurimo. Pred planinarskom kućom oglasi se Šaro, a susjedi njegovog roda oko stočarskih koliba dugim lavezom oglasiše našu prisutnost u planini.

Topli planinski dom i veseli domaćin Avdo iz Fojnice upotpuniše prijatne uteške. Te noći mjesecina je mamila da nekoliko puta posmatramo raskošna pleća Vranice. Njezina pojавa kroz prozore spavaonice mamila je naša čula ali umorna ljudska bića najzad su klonula i predala se snu pravednika.

Sutradan u zoru Vranica bi osunčana i rosna. Zatim se navukoše oblaci, dunuljak povjetarac, jezero se zatalasa. To potraja neko vrijeme a onda se ponovo ukaza plavetnilo neba i sunčani zraci. Na zelenim i cvjetnim padinama nekoliko stada ovaca oglasi se zvonima i blejanjem, što znači da su prvi stočari stigli na Vranicu. Ali upravo tog dana, zapravo prvog juna, na planinu bi izvršena prava invazija. Stigoše stočari sa svojim stadima i kao pravi nomadi zaposjedoše planinska naselja. Započe novi život planine. Stada željna dobre paše rasuše se na sve strane, nastavljajuće blejanje ovaca i rika goveda. Razlijije se pjesma čobana, miris dima i mlijeka. Progovoriše pile i sjekire, ljudi se prihvatiše posla da urede svoja ljetna staništa, pa katuš kraj Prokoškog jezera posta veliko radilište.

Samо u jednom danu divlja Vranica okiti se prisustvom ljudskim, pa i ta slika, koja se svake godine vijekovima obnavlja, ureza se duboko u riznicu planinarskih doživljaja.

U VISOKIM TATRAMA

Bio sam u Visokim Tatrama svega jedanput, ovog proljeća, ali sam već i ranije imao stanovitu predodžbu o tome kako bi mogao izgledati turistički centar Čehoslovačke. Domaćini ih ne nazivaju bez razloga svojim »biserom nad biserima« i kod toga uzdahnu isto onako kao kad spomenu naš Jadran.

Nije važno koji ste pravac putovanja izabrali po Čehoslovačkoj. U svakom kraju uvjerit ćete se da su Tatre pojам čehoslovačke turističke privrede. Prekrasne pejzaže Tatra naći ćete na reklamnim izlozima svih turističkih poslovnica, na svim javnim mjestima, na razglednicama. Poslovnice »Čedoka« mogu zahvaliti Tatramu svoju poslovnost, jer rezerviraju mjesta i daju informacije o svakom detalju vezanom za odlazak u Tatre. Činovnik recepcije u Pragu, Bratislavi ili ma kom drugom gradu, u razgovoru sa gostom poslužit će se fotosima brojnih tatranskih hotela, a ovaj će pri uplati pansiona dobiti izraz lica kao da se već odmara na terasama hotela »Grand«, »Belvi«, »Šport«, »Udarnik«, »Bistrica«, »Tokajik«, »Encijan« itd. Za stranog turista Visoke Tatre su pojам nečega što treba otkriti, vidjeti i upoznati.

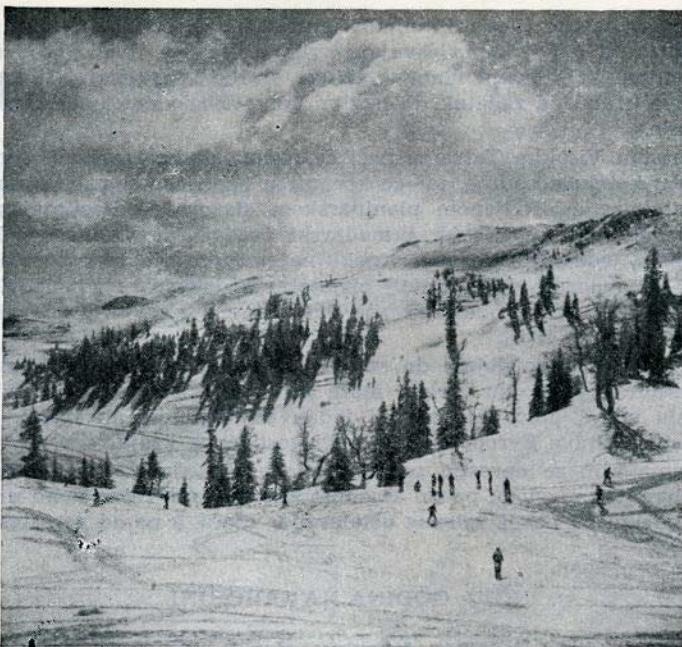
Kada putnik iz Jugoslavije krene vozom iz Bratislave, zapravo sa južne granice Čehoslovačke prema sjeveroistoku, susrest će se s pejzažom koji dosta podsjeća na naše ravnicaarske krajeve, s tom razlikom što ovdje dominira kolektivizirana poljoprivreda s velikim, uzorno obrađenim parcelama.

Gradovi Trnava, Piješani, Trenčin i Považska Bistrica nekoliko će razbiti monotoniiju putovanja. Ali, već od slijedećeg grada, Žiline, voz skreće prema istoku u susret pejzažu koji putovanje čini prijatnjim. Sada se naziru brežuljci, a zatim brda i prave planine. Rijeka Vaha, koja nas stalno prati, u svom gornjem toku nije više lijena jer dobija brze pritoke koje se ruše u kanjon. Smjenjuje se tunel za tunelom, umjetna jezera, hidrocentrale i naselja sa patinom čadi, a i mnoštvo industrijskih objekata i radilišta koja narušavaju ljepotu pejzaža. Tako sve dok se rijeka Vaha ne osloboди kanjona, a kompozicija voza ne zagospodari ravnicom iz koje već Visoke Tatre privlače pažnju svojom veličinom i visinom, bogatstvom šuma i kamenih masiva.

Ranije sam u nekoliko navrata nadlijetao avionom Visoke Tatre i odozgo sa nebeskog svuda uzbuden promatrao vrhove i ledene piramide koje na ovom prostoru razdvajaju Slovačku i Poljsku. Sada imam priliku da Visoke Tatre upoznam i kao »zemaljsko biće«.

Od željezničke stanice Poprad automobil je asfaltnim drumom hitro prevalio kojih petnaestak kilometara i prenio me u planinski ambijent, borove šume, do turističkih naselja.

Za svega dan-dva turist će u Visokim Tatrama mnogo štošta upoznati. Saznat će da ovdje četiri naselja nose isto ime: Stari, Novi, Gornji i Donji Smokovac, koji se redaju jedan za drugim. To su veoma prijatna turistička naselja. U neposrednoj blizini je i Tatranska Lomnica, zatim Tatranska Poljanka, Tatranska Kotlina i ostala naselja u kojima dominiraju hoteli i drugi brojni rekreacioni objekti građeni u stilu vremena i ambijenta. Većina je građena još za Austro-Ugarske monarhije, koja je

Jahorina u snijegu

Foto: B. Lukšić

očigledno imala smisla da u anektiranim zemljama pronađe prave kutke za uživanje svoje buržoazije. Danas ti stari hoteli, mada pružaju solidan komfor, ipak zaostaju za savremenim hotelima, ali i njih u Tatrama ima sve više. U prekrasnim naseljima ističu se brojne prodavaonice, ukusno aranžirane, u kojima se mogu kupiti najekskluzivniji artikli domaće proizvodnje, pretežno slovačke narodne radinosti i veoma ukusni suveniri koji predstavljaju Tatre u najraznovrsnijim oblicima bogatog narodnog stvaralaštva.

U tatranskim naseljima za turiste se često priređuju izložbe narodne umjetnosti, u Lomnici je galerija slika, a u nacionalnom parku nalazi se jedan vrlo interesantan muzej raznovrsnih relikvija iz ove oblasti. Po brojnim plakatima i raznim oglasima vidi se da se u tatranskim naseljima svakog dana nešto značajno priređuje: koncerti, sportske priredbe i tome slično.

Tatranska naselja izvanredno su povezana Autoputom slobode i električnim tramvajem. Sada su u toku veliki radovi na izgradnji novih, najsavremenijih saobraćajnica, jer će se ovdje održati slijedeća zimska olimpijada. Po obimu radova na raznim objektima koji teku užurbanim tempom vidi se, da Čehoslovaci očigledno ne žele da bilo šta propuste za međunarodnu afirmaciju ovog rekreativnog centra.

Iz Starog Smokovca turist se može prebaciti liftom do Hrebjonka, na 1236 metara. S ove tačke, ako želi, nastaviti će uspon uspinjačom u podnožje Slavkovskog štita, vrha koji je visok 2452 metra. Od Hrebjonka vode brojne planinarske staze do prekrasnih vodopada Studenog potoka, a zatim do granitnih grebena i vrhova.

Na drugo strani, iz Lomnice, snažni lift prebacuje turiste na visinu 1750 metara, do granice šumovitih Tatri. Odavde samo hrabri nastavljaju uspinjačom koja gotovo okomito izbacuje čovjeka po čovjeka na Lomnicki štit, drugi vrh Tatru (2632 m). Ko se nije penjao na planinske vrhove, ne može si predstaviti užitak, kad se s jedne takve visinske tačke promatra čarobni svijet prirode. Čovjeku se tada čini da je u tom surovom stijenu i sam postao gorostas koji grli beskrajne prostore čudesnih boja i oblika. A odavde sa Tatram, kao s nekog trona, mogu se sagledati sve čari ovog romantičnog slovačkog kraja.

Tatre su zaista pune života. Planinari prednjače, jer se mogu sresti svuda kako se penju uz litice ili u kolonama osvajaju vrhove. Na sve strane odjekuje pjesma. U jednom planinarskom domu članovi gorske službe spasavanja su spremni da u slučaju poziva krenu na zadatak. U ostalim domovima vlada uobičajeno planinarsko raspoloženje.

Svaki turist u Visokim Tatrama naći će načina da se razonodi. Ako se netko, recimo, uveče u hotelu dosaduje, taj će krenuti u Stari Smokovac, a odatle tragom prekrasnih putokaza osvijetljenom planinarskom stazom do Razbojničke kolibe u kojoj odjekuje slovačka popijevka i mađarski čardaš. U primitivnoj kolibi, kraj užarenog ognjišta, jede se i piće, prže i peku najgurmanskija jela. S vrćevima odličnog slovačkog vina nazdravlja prijatelj prijatelju u dekoru koji maštovito podsjeća na ona vremena kada su se ljudi nemirna duha i nečiste savjesti skrivali u planine da u orgijanju provode život.

Sve u svemu stiče se dojam da su Visoke Tatre jedan kompletan savremeni rekreacioni centar koji svojim čarima može privući turiste u svako godišnje doba. Tatre su zaista prava pluća Slovačke i jedan od najunosnijih izvora nacionalnih prihoda. Turisti iz čitave Evrope sve u češći gosti ovog kraja.

Sa Tatrama sam se oprostio pogledom iz voza jednog dana kada su vrhovi planine bili obavijeni maglom, pa mi se činilo kao da sam Tatre samo u snu doživio i sada se udaljavam od nekog zelenog ustalasanog mora, a ne od gorostasa dostojnog divljenja.

NOVA GODINA NA JAHORINI

Nove 1969. godine ljepotica Jahorina očarala je svoje brojne posjetioce. Gizdava, u snježnoj bjelini, kao da je htjela da kaže da je ljepša od ostalih planina.

Iz autobusa, već od Pala, planina je privlačila pažnju putnika. Duž ceste čarobni bokori snježnih omorika zaista su podsjećali na svijet iz bajki, pogotovo od Bistrice, kada se snježnom drumu priključio zaledeni jahorinski potok sa stotinama malih kaskada i ledeničica čudesnih oblika.

Putnici u autobusu obično čavrlijaju, ali ovog puta su tiki. Očito su ushićeni prizorom, pa bi bio pravi grijeh da neko nekoga bilo čim uz nemirava. U ovakvim prilikama ljudi se obično raznježe, asociraju, postaju romantičari, predaju se maštanju i uspomenama iz djetinjstva na zimu i svoj zavičaj ili možda na jedan davno viđen, ali zaboravljen svijet.

Tog jutra Jahorina mi se predstavi ne samo kao geografski reljef, već i kao prostrana prirodna galerija u kojoj se smjenjuju pejzaži, svjetlosti i sjenke. Upijam pogledom masive Jahorine, pa nešto razmišljam, kako smo mi jadni ljudi nesretni što su takva viđenja planine kratkog trajanja, što ne umijemo da se bolje organiziramo, pa da više hrlimo u njena njedra, da osluškujemo njeno bilo. Na pamet mi pade i pomisao kako se dolje u gradu razlikujemo po profesiji, kulturi i afinitetima za lijepo i za umjetnički doživljaj, a ovdje u planini, bar mi se učini, svi snažno doživljavamo prirodu koja nas omamluje i potencira neka iskonska osjećanja.

Kao planinar toliko puta sam se uvjerio da svi ljudi u prirodi nalaze snažna nadahnuća. A zar to nama, običnim smrtnicima, nije jednako potrebno kao hljev, sunce i voda za održavanje fizičke i duhovne ravnoteže? Zato sam se uвijek divio kolonama kada hrle k planinama. Radujem se što i moji saputnici osjećaju isto.

A Jahorina upravo ovih novogodišnjih dana kao da je otkrila naša osjećanja, pa se razmetala i bjelinom i suncem i spokojem i tminom i lahom i mećavom i studeni i toplinom i kitnjastim vezom i surovim zviždukom vjetra koji bićem svojim razgoni maglu i oblake pa otkriva njedra ljepotice po kojoj radosni ljudi ostavljaju tragove, kao i zvjerke koje su se nekuda sklonile.

I tako ovih dana u svoj dnevnik zapisah retke uspomena i impresije, tek toliko da me nekada podsjetе na prijatne dane još jednog viđenja sa planinom.

Zapisi sa Rtnja

Autobus je u šest časova iz Paraćina pojuroj niz istočni deo pomoravske ravnice. Gusto naseljen i bogat kraj. Sela velika, zbijena, kuća do kuće. Reklo bi se da ovde ima više stanovnika nego drveća.

Nakon pola časa vožnje zalazimo u bregovitu Čestobrodicu. Ispružena između 300 i 740 m nadmorske visine, gotovo sva pod šumom, izgleda kao zatalasano more. Po šumskim proplancima leže posivele stočarske kolibe. Živahni potoci sa severa i juga slivaju se u Veliku Čestobrodicu, koja kroz dublju dolinu, dugu oko 12 km, teče pravcem istok-zapad.

Rtanj gledan sa jugoistoka

Privlačna slika toga gorovitog predela odmaraće nam oči sve do Stolicâ (601 m), gde se odjedanput, na udaljenosti od 20 km, ukazuje najviši rtanjski vis, impozantni Siljak (1560 m).

U grupi planina istočne Srbije, što leže severno od Suve planine i zapadno od Stare planine, Rtanj predstavlja glavnu orografsku masu. Cvijić je zbog toga ovu grupu nazvao PLANINAMA RTNJEVE GRUPE. Ovamo spadaju: Beljanica, Devica, Kučaj, Lisac, Leskovik, Sleme, Svrliške planine, Ozren i Tupižnica.

Ami Boué, prvi ispitivač ovoga kraja, 1836. godine nalazi da je Rtanj visok 3900 pariskih stopa (= 1267,5 m). Na vojnoj austrijskoj karti iz 1880. biće visok 1565 m, a na srpskoj iz 1918. godine još i metar više — 1566 m. Današnja visina Rtinja određena je 1921. godine.

Siljak je kupastog oblika, jako eksponiran i orografski izolovan kao ni jedan vis u Srbiji, sem majušne Ostrovice (758 m). Osobito je upadljiv kad se sa jugoistoka gleda iz okoline Knjaževca, sa daljine od 37 km. Čini vam se da je tako oštvo završen da mu šiljati vrh ne ostavlja mesta za čovečju stopu. Ali to je optička varka. U stvari, Siljak je blago sveden na zaravnjeno teme, veliko u prečniku oko 20 m.

Rtanjski masiv je ograničen sa severa dolinom Crnog Timoka, sa juga Sokobanjskom kotlinom. Složen od sedimentnih stena kretacejske starosti, odlikuje se krečnjačkim grebenom, dugim oko 30 km. Počevši od Rgudina (796 m) greben se čo Šiljka pruža pravcem zapad—istok, a potom skreće izrazito ka jugoistoku gde se završuje Tumbom (842 m).

Između Rgudina i prevoja Lukavica (649 m) sniženi greben je naglašen čukama Kozački grob (728 m) i Skok (791 m). Dalje se osetnije povisuje, prelazi u oštira uzvišenja, poznata pod dvojnim i trojnim imenima. To su: Kusača ili Kusak (1402 m), Preslež, Preslaš ili Preslo (1480 m), iznad kojeg se diže Šiljak ili Banjska čuka. Na jugoistočnom grebenu, zvanom Pravac, ističu se: Baba (1058 m), Obručatnica (1002 m), potom Baratinac ili Rujiški kamen (913 m), Kostadinovica (855 m) i najzad Tumba.

Niži predeo severne strane Rtnja, do visine oko 700 m, razuđen je jarugama i kratkim dolinama u niz blažih kosa. Složen od vododržljivih peščara i škriljaca, taj predeo je bogat vodom i vegetacijom. Dolinama prašte rečice, među kojima je po izdašnosti najsnažnija Lukavica. Privlačan je njen slap Ripaljka, koji sa visine od 10 m pada preko bigrenih naslaga. Istočno od Lukavice pružaju se pašnjački potesi, a zapadno su velike površine listopadnih šuma. Iznad ovog biljnog pojasa nastaje krševito krečnjačko zemljište, što rtanjskome masivu daje veoma razriven izgled.

Na južnoj strani planine, inače drukčijeg petrografskeg sastava, razvijeni su kraški oblici zemljišta: vrtače, prostrane suvodoline i jedna jama, zvana Ledenica. Po tim suvodolinama ima dobrih livada i ziratnog zemljišta, jer im dno leži blizu vodene izdani. Šuma je na ovoj strani zastupljena manjim zabranima bukve i hrasta. Veći potesi lišćara razvijeni su na predelu od Oble do Rašinačkog sedla.

Rtanjska naselja u dolini Crnog Timoka leže na visini između 333 m i 395 m. Tu su Lukovo, Mirovo i krivovirske zaselak Lozica, koja u svemu imaju oko 520 domaćinstava i 2300 stanovnika. Sela na južnoj, sokobanjskoj strani pružaju se između 500 m i 600 m. Na ovoj strani su: Mužinac, Šarbanovac, Vrmdža, Jošanica i njen zaselak Vlaško Selo. Ukupno broje oko 1000 domaćinstava i 5000 žitelja.

Sela su zbijenog tipa, nastanjena Srbima i manjim brojem Cigana (oko 750), od kojih 560 živi u Lukovu. Stanovništvo se bavi zemljoradnjom, stočarstvom i radom na obližnjim rudnicima uglja. Lukovski Cigani se uglavnom bave izradom drvenih korita i sviranjem. Poznati su njihovi bleh-orkestri. Rođenje muškog deteta u Lukovu objavljuje se — trubom.

Od asfaltiranog puta Paraćin — Boljevac — Zaječar, koji severnim podnožjem Rtnja prolazi kroz Lukovo i Mirovo, jedan krak se, dug 6 km, odvaja u Mirovu i vodi do nekadašnjeg naselja rtanjskog ugljenokopa.

Taj rudnik kamenog uglja, najveći u Srbiji, radio je od 1902. do 1966. godine. Rudarsko naselje u dolini Mirovštice imalo je 350 domaćinstava i 654 stanovnika. Od toga je u mestu ostalo oko četrdeset duša, većinom penzionisanih rudara.

Napušteno naselje je pretvoreno u letovalište pod nazivom Turističko-ugostiteljsko preduzeće »Rtanj«. Pored modernog restorana sa džu-boksom i novog, već zapuštenog basena za kupanje, ima »80 ležaja u vilama i 400 ležaja za omladinski turizam«.

Mirovo je najpodesnije ishodište za neposredno penjanje na Šiljak. Dužina ture Mirovo — Šiljak je pet časova hoda, a Šiljak — naselje »Rtanj« oko tri časa. Visinska razlika Mirovo — Šiljak iznosi 1204 m, a denivelacija Šiljak — naselje 930 m.

Budući da je Rтанj nemirnije plastike, ture zahtevaju dobru obuću i topiju odeće. Rтанj je vetrovit. Na Šiljku se sučeljavaju vetrovi severoistočnog i jugozapadnog pravca. Kraće zatišje nastupi oko 16 ili 17 časova. Retko će prilikom ture sresti čoveka. Ta okolnost otežava podrobnije upoznavanje kraja, osobito njegove toponomije i narodnih izraza za oblike zemljišta. Sa planinarske strane je Rтанj zanemaren, iako u Paraćinu postoje, bar formalno, dve turističke i jedna planinarska organizacija.

* * *

Stigavši u Mirovo oko osam časova, zadržah se na raskrsnici desetak minuta, ne bi li naišlo kakvo vozilo da me odveze do »Rтанja«. Uzalud. Žive duše nigde u bližini, kao da je kraj opusteo. S ruksakom teškim oko šest kg zaputih se peške. Ovlađala prava letnja jara. Sa ugrijanog asfalta hitam do Mirovštice, gde ću moći da se na reci osvežim i pristavim džezVICU kave. Od Mirova do rtanjskog restorana otpešačih tri časa, i to po temperaturi od 24° do 33°, 29. avgusta 1968.

Želeo bih da sutra krenem ka Ledenici i Šiljku, samo ako uzmognem da nađem pratioca. Na moje pitanje o tome, neki rukovodeći službenik »Rтанja« mi nevoljno odgovara: »Pitaj boga, neću valjda i o tome da mislim...«

Srećom, šetajući se posle podne kroz naselje, stupih u razgovor s penzionisanim ruderom. Ljubazni Bosanac me pozva svojoj kući, da bi mi predstavio svog unuka, studenta Milana. Mladić rado pristade da mi bude saputnik. Deda će ga opremiti svojim cokulama, kožnim polukaputom i sekiricom.

Moj dobroyoljni saputnik se u zakazani čas pojavio pred restoranom. Na ledima mu povelika seljačka torba — uprtiča. U njoj četiri jabuke — dala mu baka. Ja ga opteretih: konopcem i klinom, posudom s pola litra špiritus, četurom vode, flašom »plemenke« i svim đakonijama za obojicu. Meni preostade: ručna apoteka, koher i još neke sitnice — sve u svemu nepuna 3 kg opterećenja, računajući dogled i štap.

RTANJSKA LEDENICA

Krenuli smo u pet časova. Jutro vedro, no prilično sveže od sinoćne kiše. Temperatura je 9° . Spletovi belih oblaka iznad Šiljka predskazuju nam lepo vreme. Prešavši most na Mirovštici, zalazimo u gustu šumu. Sve odiše na vlagu, na humus. Ponegde tetreb ili fazan naglim proletom kroz granje poškropi nas pljuskom kapljica. Polagano se verugamo planinskom stranom, izbegavajući jače kosine. Čas pa otkočim magnetnu iglu da ne bismo zastranili. Na prvom proplanku, obasanom suncem i prošaranom izrebrenim stenama, pristupisemo doručku, i to sa dobrim apetitom.

Bliže grebenu šuma je sre reda, zemljiste stenovitije. Pojavljuju se visoki krečnjački odseci, koje u ovom kraju nazivaju kamenjem, što odgovara makedonskom izrazu kare.

Na greben smo izbili severozapadno od Babe. Ne zadržavamo se, jer duva jači vetar, neprijatan za čula. Pred nama je nizbrdica sa denivelacijom oko 200 m. Smeđe gazimo, nizbrdica vuče. Zašavši opet u šumu, hodali smo između drveća gotovo ceo čas, ponegde usporavani gustum spletovima šiblja. Niz Ledeničku stranu protegle se velike vrtače, gole i odbojne, spržene letošnjom sušom. Zaustavljamo se u vrtači, obeleženoj kotom 850 m, jugozapadno od Babe. Tu je Ledenica.

Torbe zavukosmo u šibljak kod ledeničkog otvora, gde će nam ležati sve do našeg povratka iz Ledenice. Skidamo obuću da iz gumenih đonova uklonimo kamenciće, nabijene u žlebove dona. Potkrepljamo se kavom. Najzad, pritegavši veze na obući, krenusmo niza stromor.

Rtanjska ledenica (iz Cvijićeva dela)

Džombasto tlo stromora pruža dobar oslonac za stopu. Kod snežanika, sekiricom u raspuknutu stenu zabismo klin o koji pričvrstimo konopac, dug 30 m, čiji drugi kraj s privezanim kamenom otisnusmo niza snežanik. Sneg je zbijen, zrnast, u stadijumu firna, te stopa na njega dobro naleže. Ja se desnom rukom oslanjam na štap, a levom propuštam olabavljeno uže. Za mnom se spušta Milan, dobro osiguran, držeći se obema rukama za zategnuti konopac.

Evo nas na ledu! Bije li hladnoća bije. Temperatura u Ledenici je minus $0,6^{\circ}$, na snežaniku plus 2° , dok je spoljna temperatura vazduha bila 16° . Prečnik Ledenice, izmeren normalnim korakom, izneo bi oko 12 m.

Posle Ami Bouéa, koji je ovu najznačajniju prirodnu tvorevinu Rtnja posetio u avgustu 1836, Cvijić dolazi krajem jula 1893. godine da je detaljnije prouči.

Prema Cvijićevim promatranjima, otvor Ledenice je zvezkara, prečnika 20 m; od nje počinje stromor, strmi kanal pod nagibom 50° do 60° , dug oko 50 m, visok 5 do 6 m, ali veoma uzan; nižu polovicu stromora pokriva snežanik, duži od 20 m; dalje nastaje dvornica, visoka oko 10 m, ali male površine; dno joj pokriveno ledom, debelim oko 0,50 m; sa te ledene mase diže se ledeni stalagmit, koji se sastaje sa ledenim stalaktitom spuštenim sa svoda, gradeći tako ledeni stub, visok 8 m i debeo oko 2 m. Temperatura u dvornici bila je minus $0,4^{\circ}$ C. Od svih srpskih ledenica, rtanjska je najbogatija ledom¹.

Nema nikakvih znakova da je iko ovamo poslednjih godina zalazio. Led je netaknut. Inače, Ledenica je nekad bila eksplotisana. Ami Boué navodi da je odavde vađeni led prodavan u Nišu. Prema Cvijiću, 1893. godine Ledenica je bila dvojici

¹ Dr Jovan Cvijić: Pećine i podzemna hidrografija u istočnoj Srbiji. Beograd, 1895. Str. 94—95.

seljaka izdata pod godišnji zakup od deset dinara (današnja vrednost oko 100 novih dinara). Jedino su zakupci imali pravo da »vade led i raznose po okolnim saborima i vašarima«.

Povratak iz Ledenice nije nam bio težak, pošto smo obojica mogli da se uspijemo pomoći zategnutog uzeta. U jedanaest časova izbili smo u vrtaču.

Ako kogod bude posetio rtanjsku Ledenicu, taj će iznad snežanika naći o klin obešen naš zapis, umetnut u vinilsku kesicu. Izlet u Zemljina nedra bio je zaista prijatan doživljaj.

POGLED SA ŠILJKA

Posle ručka i dužeg odmora u prisoju vrtače, orni za penjanje, žudno grabimo uz južnu padinu Šiljka. Na vrhu dočekani vetrom, sklanjamo se među ruševine nekadašnje »kapele« — u stvari izletničko sklonište u obliku kapele — koju je 1934. godine podigao beogradski industrijalac Adolf Minh, tadašnji povlašćeni rtanjskog rudnika.

Temperatura na vrhu bila je 15°, 30. avgusta u 14 časova. Bistar vazduh, prečišćen sinoćnjom kišom, pružao je prilično povoljne uslove za opažanje dalekih predela.

Radius idealnog vidika, odnosno daljine viđenja sa Šiljka iznosi 150 km. Zahvatna gotovo celu Srbiju, mali deo Rumunije i Bugarske. Severno dopire do rumunskih Rešica, istočno do ušća bugarske reke Ogosta u Dunav, južno do Preševa, zapadno do Zlatibora.

Izvan tog radijusa, vidik sa Šiljka obuhvata nekoliko visokih planina, čija je udaljenost od Šiljka mnogo manja od zbira njihove daljine viđenja i daljine viđenja sa Šiljka. To su: Transilvanske Alpe (2536 m), Rila (2925 m), Solunska glava, Ljuboten, Prokletije i Žljeb (2352 m). Ali ove planine, udaljene od nas 190 do 250 km, praktično ne mogu da se odavde osmotre prizmatičnim dogledima, koji uvećavaju 7 do 10 puta. Primera radi navodim da ni teodolitom za triangulaciju marke »Wild«, s povećanjem od 40 puta, nisam s Ljubotena mogao da osmotrim Šiljak, udaljen 191 km, iako su vremenske prilike za opažanje bile uglavnom povoljne (12. septembar 1935, između 12 i 15 časova). — Doduše, ovakvi instrumenti imaju veoma malo polje vida, jer ukoliko sočiva imaju veće povećanje, utoliko je polje vida manje.

Krajnje tačke realnog vidika sa Šiljka koje sam — pomoću karte trigonometrijske mreže prvog reda 1:1,500.000, geografske karte 1:600.000, dogleda »Zeiss« s povećanjem sedam puta i precizne busole, uzimajući u obzir magnetnu deklinaciju, koja u ovim krajevinama iznosi 1° zapadno od geografskog meridijana — mogao pouzdano da raspoznam, bile bi ove:

Smer	Naziv i apsolutna visina visa	Dužina vizure	Magneti azimut	Refrakcija i Zemljina krivina
S	Svinečea, 1226 m	114 km	4°	886 m
SI	Deli Jovan, 1135 m	57 km	25°	219 m
I	Babin nos, 1107 m	42 km	92°	120 m
JI	Midžor, 2169 m	76 km	117°	393 m
J	Vlajna, 1441 m	109 km	173°	810 m
JZ	Pančićev vrh, 2017 m	102 km	235°	709 m
Z	Čiker, 1325 m	105 km	261°	752 m
SZ	Veliki Sturac, 1132 m	114 km	292°	886 m

Kao što se vidi, najduža vizura realnog vidika sa Šiljka iznosi 114 km. Avalu, udaljenu 144 km, nisam mogao da opazim, niti sam ikad s Avale mogao Šiljak da osmotrim. Avala bi mogla da se ugleda samo noću, kad je Spomenik Neznanom junaku osvetljen reflektorima. Osvetljena Avala se čak i golim okom može da vidi sa Velikog Šturca, udaljenog od nje 61 km.

* * *

Sa svojim planinarskim drugovima peo sam se na Rtanj 3. juna 1928. i 30. novembra 1930. godine. Putom smo nas trojica — Jovan Banković, Jovica Gođevac i ja — boraveći na skijanju u rudarskom naselju, 7. januara 1931. pokušali da se skijama domognemo Šiljka, ali nas je mećava zaustavila na Babi.

To je bio prvi planinarsko-skijaški izlet na srbjanske planine, osim Avenije.

Speleologija

Ing. VLADIMIR BOŽIĆ, Zagreb

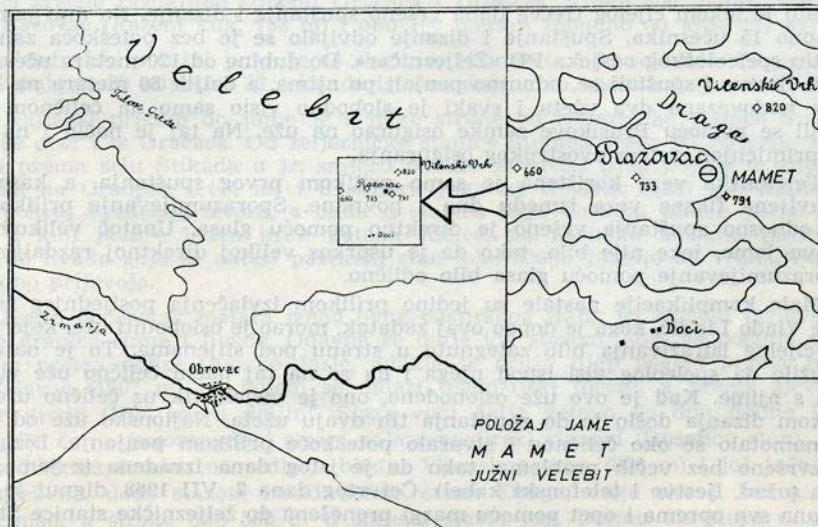
Mamet u južnom Velebitu

Prve viesti o toj jami dobila je sadašnja generacija zagrebačkih speleologa u jesen 1967. godine. Donio ih je Hrvoje Malinar član Speleološkog odsjeka PD »Velebit« iz Zagreba. On je kao član speleološke ekipe Geološkog instituta iz Zagreba boravio više mjeseci tokom ljeta 1967. na gradilištu brane Kruščice u Lici i tu od jednog radnika čuo za neku jamu na Velebitu velikog otvora koju još nitko nije istražio. Zainteresiravši se za nju nagovorio je tog radnika da ga odvede tamo. Kasno u jesen 1967. Malinar je prvi puta došao do jame. Vijesti koje je donio uz budile su sve zagrebačke planinare-speleologe. Procijenio je otvor jame na 40 m promjera, a dubinu, prema padu kamena, na 200 m direktnе dubine.

Bilo je odmah svima jasno da se stvarno radi o velikom i značajnom objektu i da je za istraživanje potrebna velika i dobra ekipa ljudi kao i dobra oprema za vertikalno istraživanje. Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske odmah je stavila u svoj plan za 1968. godinu istraživanje ove jame.

Za vrijeme priprema, proučavajući literaturu, ustanovljeno je da se prvi pisani podaci o toj jami nalaze u Planinarskom vodiču po Velibitu od dra Josipa Poljaka iz 1929. godine. Autor spominje da se na dalmatinskoj strani južnog Velebita kod Ražovog kuka (791 m) u dōcu Dragi nalazi »propast zvana Mamet, koja je u promjeru široka oko 40—50 m a duboka 150 m«.

Detaljnije rekognosciranje jame Mamet izvršila je ekipa od 6 ljudi u sastavu: Hrvoje Malinar, Radovan Čepelak, Jurica Posarić, Vlado Lindić, Ruža Lacko i Branko Jalžić početkom lipnja 1968. godine. Tada je ustanovljeno da je do jame najlakši pristup s ličke strane od željezničke stanice Štikada ili Gračac, odakle imade oko 4—5 sati hoda do jame, zatim da otvor jame ima dimenzije 50×60 metara, da direktna dubina iznosi 200 m, da se jama od otvora prema dolje širi poput zvon-

POLOŽAJ JAME
M A M E T
JUŽNI VELEBIT

na i da je okolica jame vrlo pogodna za logorovanje. Osim toga je gonič mazgi Petar Dragičević iz Štikade pričao da je on kao dijete vodio jednu ekipu austrijskih speleologa do te jame. Prema njegovom sjećanju to je moglo biti oko 1932. godine. Austrijanci su se spuštali pomoću užadi i »još nekih drugih sprava«, ali su došli samo do dubine od oko 80—100 m izjavivši da nemaju dovoljno opreme za dalje spuštanje.

Ovi najvažniji podaci bili su osnovica za detaljnije pripreme istraživanja. Tjedan dana prije početka istraživanja, 29. do 30. VI 68. Hrvoje Malinar i Drago Matišić ponovo su otišli u Štikadu i tu ugovorili s goničima mazgi da dočekaju ekipu na željezničkoj stanici Štikada u jutro 4. VII 68. Oni su tom prilikom opet otišli do jame i spustili se na dalmatinsku stranu u Obrovac da ispitaju i mogućnost prilaza s mora.

Istraživanje je izvršeno u vremenu od 4—7. VII 1968. Voda istraživanja bio je autor članka, a ostali članovi erike: Juraj Posarić, Branko Ježić, Vlado Lindić, Ruža Lacko, Zdenko Matelko, Mladen Veliki, članovi SO PD »Željezničara«, Boris Vrtek, Radovan Čepelak, Mladen Garašić, Zlatko Čorak, Slavimir Slaviček, Hrvoje Malinar, Dubravko Penović, Miron Kovačić, članovi SO PDS »Velebit«, ing. Ivica Posarić, član SO PD »Platak« i Smail Čelebić, član PD »Igman« iz Sarajeva, tj. ukupno 17 učesnika. Svi su se učesnici dovezli u Štikadu 4. VII 68. i odavde u 9 sati u jutro krenuli na Velebit. Goniči su doveli 7 mazgi, koje su ponijele gotovo sav teret. Put do jame je trajao 5,5 sati.

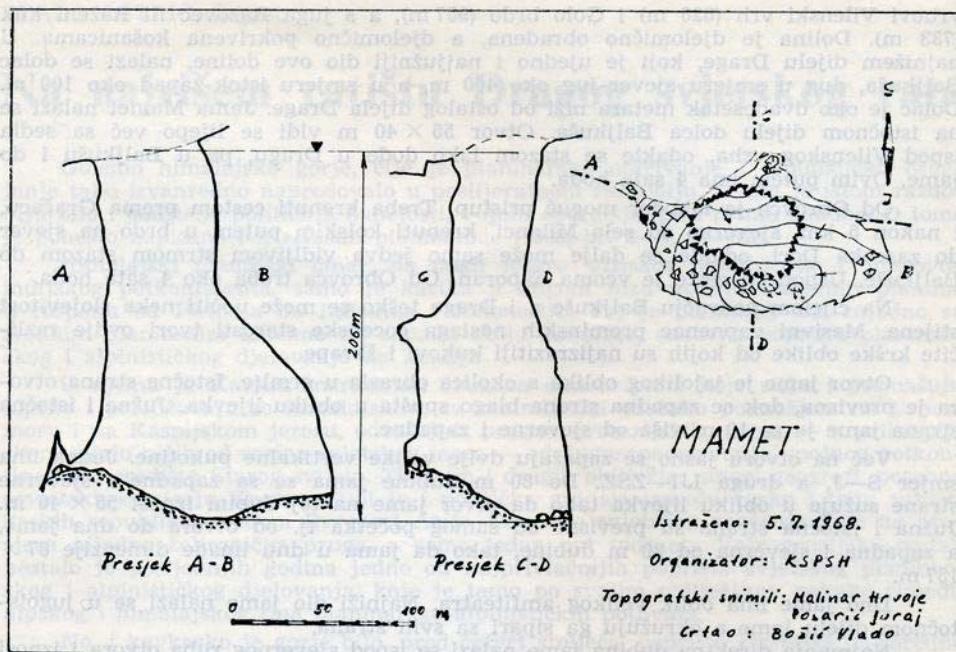
Istog dana podignut je logor, sortirana oprema i izvršeno izviđanje jame radi određivanja mesta za spuštanje. Nažalost, ekipa nije raspolagala s opremom koju je planirala. Jedna grupa članova SO PD »Željezničar« boravila je tjedan dana uoči ovog istraživanja na istraživanju nekih jama u Istri, i ona je na povratku u Zagreb svu opremu (uključujući vitlo, telefone, ljestve i užad) poslala poštom brzovozno. Na dan odlaska iz Zagreba za Štikadu ustanovljeno je da u Zagreb još nisu stigle sve vreće s opremom tj. da nedostaje vreća s ljestvama. Tada je cijelo istraživanje došlo u pitanje, ali je onda dogovorenno da se nedostatak ljestava nadoknadi pomoću užeta i da se istraživanje svakako izvrši. Zato je nakon izbora mesta za spuštanje izvršeno spajanje užeta i ljestava i postavljenje vitlo.

Drugog dana postavljen je telefonski kabel preko otvora jame, kako se prilikom spuštanja speleologa kabel ne bi mogao zapliliti sa čeličnim užetom vitla. Spuštanje je započeto oko 11 sati i prvi se u jamu spustio Hrvaje Malinar, zatim Jurica Posarić, Branko Jalžić, Vladimir Božić i Smail Čelebić. Oni su izvršili sva mjerena i snimanja, te izašli oko 20 sati. Time je praktički bilo straživanje jame završeno.

Međutim, kako je ova jama vrlo zanimljiva zbog grandioznih dimenzija, a vremena je još bilo dosta, to je odlučeno da se u jamu spuste svi članovi koji to žele. Zato je tokom cijelog trećeg dana vršeno spuštanje i dizanje. Na dnu jame bilo je ukupno 15 učesnika. Spuštanje i dizanje odvijalo se je bez poteškoća zahvaljujući vitlu speleološkog odsjeka PD »Željezničar«. Do dubine od 120 metara učesnici su koristili ljestve i spuštali se, odnosno penjali po njima, a daljih 80 metara na ljestve su bila nadovezana dva užeta i svaki je slobodno visio samo na čeličnom užetu vitla, ali se pomoću Prusikove zamke osigurao na uže. Na taj je način i na ovom dijelu primjenjen sistem dvostrukog osiguranja.

Telefonska veza korištena je samo prilikom prvog spuštanja, a kasnije je uspostavljena fiksna veza između dna i površine. Sporazumijevanje prilikom dizanja, odnosno spuštanja vršeno je direktno pomoću glasa. Unatoč velikom prostranstvu jame, jer nije bilo, tako da je usprkos velikoj direktnoj razdaljinji (200 m) sporazumijevanje pomoću glasa bilo odlično.

Male komplikacije nastale su jedino prilikom izvlačenja posljednjeg čovjeka iz jame Vlado Lindić, koga je dopao ovaj zadatak, morao je oslobođiti uže, koje je prilikom cijelog istraživanja bilo zategnuto u stranu pod stijenama. To je nategnuto uže služilo da speleolog visi ispod njega i da se na taj način čelično uže vitla ne zapliće s njime. Kad je ovo uže oslobođeno, ono je visjelo tik uz čelično uže vitla i prilikom dizanja došlo je do zaplitanja tih dvaju užeta. Najljansko uže od osiguranja namotalo se oko čeličnog i stvaralo poteškoće prilikom penjanja. Dizanje je ipak izvršeno bez većih problema, tako da je istog dana izvađena iz jame i sva oprema (užad, ljestve i telefonski kabel). Četvrtog dana 7. VII 1968. dignut je logor, upakirana sva oprema i opet pomoću mazgi prenešena do željezničke stanice Štikada.

Na povratku, kod same Štikade istražen je, usput, aktivni ponor Jelar pokraj kojeg prolazi put.

Za vrijeme cijelog istraživanja vrijeme je bilo lijepo i sunčano.

Za ovo istraživanje je sve organizacione troškove prijevoza, odnosno prijenosa materijala kao i sve troškove potrošnog materijala snosila Komisija za speleologiju PSH, dok su troškove ishrane učesnici snosili sami.

Jama Mamej se nalazi na dalmatinskoj strani južnog Velebita, otprilike na polovici zračne razdaljine između Gračaca i Obrovca, a oko 400 metara istočno od kuka Ražovac (Raženi kuk, 733 m) i oko 100 metara zapadno od kote 791 m.

Geografski položaj jame je 44 stupnja, 14 minuta i 30 sekunda sjeverne širine i 13 stupnjeva, 23 minute i 32 sekunde istočne dužine na nadmorskoj visini od 760 m.

Najlakši pristup do jame je s ličke strane od željezničke stanice Štikada, a može se doći i iz Gračaca. Od željezničke stanice Štikada treba ići najprije kolskim putem prema selu Štikada u jz. smjeru odakle se pruža lijep pogled u smjeru jugoistoka na Crnopac (1404 m) i u smjeru juga na Čelavac (1207 m). Zatim treba proći pokraj uredenog izvora, a onda u smjeru juga kolskim putem pored ponora Jelar u koji ponire jedan krak potoka Ričice, pa uzvodno kolskim putem kroz šumu do livada gdje se nalazi pastirski stan (oko 500 m južnije od vrha Bijace, 965 m) podno prijevoja.

Kojih pedesetak metara iznad ovog pastirskog stana na samom prijevoju lazi se granica šume i livade. Odavde se dalje ide stazom, koja se počinje spuštati livadom prema dolini Duboke Jasle, odakle se pruža lijep pogled prema jugu na vrh Čelavac (1207 m) na kojem se nalazi televizijski toranj, a prema sjeveru na Tulove grede (1045 m) u daljini. Staza vodi dalje gotovo do dna doline Duboke Jasle gdje se na jugozapadnoj strani nalaze pastirski stanovi (Dušanov stan), a onda se uzbrdo kroz šumicu na sedlo u blizini Vilenskog vrha (820 m) i još jednog manjeg grebena, dođe stazom iznad doline zvane Draga, duge oko 1 km u smjeru istok-zapad, a široke oko 500 m u smjeru sjever-jug. Dolinu okružuju sa sjevera

vrhovi Vilenski vrh (820 m) i Golo brdo (957 m), a s juga Razovec ili Raženi kuk (733 m). Dolina je djelomično obradena, a djelomično pokrivena košanicama. U najnižem dijelu Drage, koji je ujedno i najjužniji dio ove doline, nalazi se dolac Baljkuša, dug u smjeru sjever-jug oko 400 m, a u smjeru istok-zapad oko 100 m. Dolac je oko dvadesetak metara niži od ostalog dijela Drage. Jama Mamet nalazi se na istočnom dijelu dolca Baljkuša. Otvor 55×40 m vidi se lijepo već sa sedla ispod Vileanskog vrha, odakle se stazom lako dode u Dragu, pa u Baljkušu i do jame. Ovim putem ima 4 sata hoda.

Od Obrovca je također moguć pristup. Treba krenuti cestom prema Gračacu, i nakon 5 km, sjeverno od sela Milanci, krenuti kolskim putem u brdo na sjever do zaseoka Doci, odakle se dalje može samo jedva vidljivom strmom stazom do Baljkuše. Uspon od ceste je veoma naporan. Od Obrovca treba oko 4 sata hoda.

Na cijelom području Baljkuše a i Drage teško se može uočiti neka slojevitost stijena. Masivni vapnenac prominskih naslaga eocenske starosti tvori ovdje različite krške oblike od kojih su najizrazitiji kukovi i škrape.

Otvor jame je jajolikog oblika a okolica obrasla u grmlje. Istočna strana otvora je previsna, dok se zapadna strana blago spušta u obliku lijevka. Južna i istočna strana jame je za 10 m viša od sjeverne i zapadne.

Već na otvoru jasno se zapažaju dvije velike vertikalne pukotine. Jedna ima smjer S—J, a druga IJI—ZSZ. Do 80 m dubine jama se sa zapadne i sjeverne strane sužuje u obliku lijevka tako da otvor jame na toj dubini iznosi 55×40 m. Južna i istočna strana su previsne od samog početka tj. od otvora do dna jame, a zapadna i sjeverna od 80 m dubine, tako da jama u dnu imade dimenzije 87×157 m.

Dno jame ima oblik velikog amfiteatra. Najniži dio jame nalazi se u jugoistočnom dijelu jame a okružuju ga sipari sa svih strana.

Najmanja direktna dubina jame nalazi se ispod sjevernog ruba otvora i iznosi 184 m, dok je ukupna dubina jame 206 m.

Visina sipara na sjevernoj strani iznosi 30 m. Na sjeverozapadnoj strani jame nalazi se mala »spilja« dužine dvadesetak metara a širine 3—4 m.

U samom dnu jame, kao i na krajnjem istočnom i zapadnom siparu jame, nalaze se veći kameni blokovi ($3-5$ m³).

Sjeverozapadna strana ulaznog dijela jame je gotovo do 50 m dubine obrasla u travu i sitno grmlje. Istočna i južna stijena dobro su razvedene, kakove su i ostale stijene do dna jame.

Siga imade jedino u »spilji«, gdje imade čak i jedan lijepi crveni sigasti saljev. Na sjevernom dijelu jame i na krajnjem južnom dijelu stijene su, kao i sipar, obrasli u lišajeve i mahovinu, jer na tim mjestima kapljje voda. U većim količinama vode na dnu nema. Mala lokvica vode koja se puni nakapnicom nađena je na sjeverozapadnom dijelu jame na lijevoj strani ulaza u »spilju«. Na dnu je bilo i nekoliko krpica snijega površine od nekoliko m². Na dnu jame moguće je primjetiti da voda, koja dode u jamu ili putem kiše kroz otvor ili cijedenjem kroz stijene ili topljenjem snijega, ponire u dnu jame u nekoliko sitastih ponora.

Za vrijeme ljetnih sunčanih dana sunčeve zrake dopiru do 150 m dubine. Po jami se moguće kretati uz danje svjetlo jer ga ima dovoljno, jedino je za »spilju« potrebna svjetiljka.

Temperatura zraka iznosila je u podne na otvoru jame u hladu 31°C a u jami 7°C na dnu. Temperatura vode u lokvici u jami iznosila je 5°C .

U jami nije primijećeno nikakvo strujanje zraka.

Mnoštvo golubova, lastavica i čavki gradi gnijezda u previsnoj istočnoj i južnoj stijeni počam od same površine pa do dubine od oko 80 m. Na dnu jame na sjevernom siparu primijećeno je oko 5—6 živilih puhova.

Kosti ptica, ovaca, koza, zečeva i drugih životinja nađene su ispod otvora.

Postanak jame Mamet može se pripisati snažnom kemijskom i mehaničkom djelovanju meteorne vode na sjecištu velikih tektonskih pukotina S—J i ZSZ—IJI. Voda je tokom aktivnog perioda proširila pukotine i dugogodišnjim djelovanjem ih produbila. Uslijed novih tektonskih pokreta došlo je do urušavanja pa je tako nastala velika dvorana a zatim dno. Uz to se proširio otvor, a onda je u zadnjem periodu došlo do stvaranja siga u »spilji« i do stvaranja sipara u dnu jame.

Na najvišem ratištu Drugog svjetskog rata

Golemo himalajsko gorje, čije je planinarsko otkrivanje i alpinističko osvajanje tako izvanredno napređovalo u poslijeratnom razdoblju, u tom je istom razdoblju bilo i područje političkih napetosti, vojnih operacija, pa i ratnih sukoba. O tome je ponešto napisano i u »Našim planinama« (1968, br. 3—4, 77—78).

Himalajski planinski lanac, na medi jezgre azijskog kontinenta i njegovog indijskog potkontinenta, samo je karika u dugom nizu mlađih nabranih planina, u rasponu od Pirineja do Indokine i Indonezije. Taj je planinski niz, zajedno sa srodnim planinskim lancima na zapadu obiju Amerika, osnovno poprište planinarskog i alpinističkog djelovanja na Zemlji.

U njemu je Kavkaz markantan član, sa dimenzijama koje stižu i premašuju alpske i približavaju se himalajskim, sa zanimljivim obalnim podnožjem na Crnom moru i na Kaspijskom jezeru, odvajajući prostor evroazijskih nizina — u prikaspiskom dijelu nižih od razine svjetskog mora — od Jugozapadne Azije, spojnog potkontinenta u središtu Starog svijeta. Zbog tih i drugih obilježja, mnogi geografi, posebno sovjetski, smatraju Kavkaz (koji je i politička granica između ruske i triju zakavkaskih republika) medom Evrope i Azije. To gorje svjetskog značenja koje ne presegja nijedna željeznička pruga, a samo jedan put (poznata Vojnogruziska cesta), postalo je posljednjih godina jedno od najprivlačnijih poprišta svjetskog planinarskog i alpinističkog djelovanja, koje je tamo po svojim obilježjima nekako između alpskog i himalajskog tipa planinarsko-alpinističkih pothvata.

No, i kavkasko je gorje bilo, pred četvrt stoljeća, poprište strateški izvanredno značajne bitke Drugog svjetskog rata. Stoga je vrijedno upoznati ga i s te strane.

Vitalij Zakrutkin, sovjetski ratni novinar, napisao je o tome zanimljivu knjigu, koja je i kod nas prevedena (»Kavkaski zapisi 1942—1943«, »Prosvjeta«, Zagreb 1949). Pronašao sam je, nakon niza godina (bio sam zaboravio ime autora i naslov, zapamtivši samo temu), i spomenuo je u »Našim planinama« (nav. br., 77). Prema poglavljiju »U planinama Glavnog bila« (193—260) bilježim ponešto o bitci za Kavkaz, gorju koje je, s drugog gledišta, više puta opisivano u »Našim planinama« (npr. Z. Smerke) i u »Planinskom vestniku« (nekoliko »kavkaskih« brojeva, s prilozima sudionika alpinističkih pohoda i dr.)

Bitka za Kavkaz započela je krajem srpnja 1942. kada su Nijemci zauzeli Rostov na Donu (24. VII). Smatrali su taj grad »vratima Kavkaza«, a forsiranje donjeg toka Dona prijelazom iz Evrope u Aziju. Sovjetska armija je morala napustiti i plodnu oblast Kuban i Nijemci su doskora izbili na Sjeverni Kavkaz i njegove zapadne ogranke iznad crnomorske obale. Pred njima se otvara mogućnost ostvarenja planova o gigantskom proboru u Jugozapadnu Aziju. Plodna gruzijska zemlja, zakavkaska nafta, eventualno tursko savezništvo, Perzija, iračka nafta, spajanje sa osovinskim snagama iz Libije i sa Japancima u Indiji — sve su to bili ciljevi koji su ležali iza kavkaskih grebena. Na njima je međutim i Sovjetska armija željela dati odsudnu bitku.

Kako nam kazuje Zakrutkin: »Napred su — planine. One se plave nad stepom kao vijugava pruga, kao da se odnekud s juga dižu teški kišni oblaci. U tamnom plavetinu planina svetli se zelenilo šuma, a ponegdje vide se bledoružičasti vrhovi. Što nas čeka u planinskim šumama? Posle napuštanja Krasnodara svi govore samo o planinama. Stari partizani sećaju se skrivenih staza u klancima, lovci pričaju o divljim veprovima, brižljivi intendanti pripremaju vreće sa solju«. I dalje: »Nemac nasn tera u planine, dalje od planina nema se gde ići; znači, planina — to je poslednja linija, iza koje je — pobeda ili smrt«.

Bujice ljudi i vozila, brojna stada sa kubanskih pašnjaka, uvlače se između brdskih bila, pužu uz klance. »Nad rekom Psekups nadvile se srebrnaste vrbe. Kao crveni plamici sijaju u šumarcima kraj obale plodovi oskoruša, ljubičastim sjajem blešti zova«. Dalje je slika drugačija: »Uzан put vijuga kraj dubokih klanaca. Govore, da se nekoliko teretnjaka čone kolone survalo u klanac; zato, na strmim zakretima ljudi ramenima podržavaju karoserije mašina«.

Zapadni Kavkaz ima blagu klimu (blizu je Crno more), sav je u bujnim šumama. Ratni novinar koji se seli iz jedinice u jedinicu jaše i pješači i po nekoliko dana kraćim putevima. »Provlačili smo se po strminama, prelazili desetke planinskih rečica, uske klance, penjali se na strme prevoje«. — »Oko nas su se tamnеле neprohodne šume. Stari grabovi još su čuvali ostatke bledoželenog lišća, na hrastovima su viseli žirovi slični na bakarnu tanad; opaljene jesenjom hladnoćom crvenele su se ogromne bukve; među njima kao šatori iz priča uzdizali su se stari borovi i jele; ispod tih giganata skrivala su se tanka stabla lоворове višnje, divlje kruške i šljive. Grane drveća bile su uvijene bršljanom i nekom plavičastom lozom. Svuda se širio jak zadar trulog lišća, vlažne kore drveta i trave. Zabačene staze zarasle su gusto papratom i naši konji su se s mukom provlačili po njima«. Sela od po nekoliko kućica nisu bila ubilježena na specijalki. Rat je ipak prodirao i u tu osamu. Nijemci su palili šume.

U šumama se teško ratuje. Iznenadenja, prepadi, gubljenje veza, neumorno izviđanje, sukobi razdvajenih jedinica i specijalnih grupa, infiltracije i snajperske zasjede na dnevnom su redu. Ipak, tamo su se tukle i krupne jedinice, težeći da sačuvaju povezanost i organizaciju. Do osmatračnice Irkutske divizije, na vrhu brda, bilo je dva sata strmog uspona kroz gusto rastlinje. »Donovi čizama klizali su se po kamenitoj strmini, noge se splitale u gusto zarasloj paprati, bodljikave grane žbunja greble su lice. Drveće je izraslo tako gusto, da nije bilo nikakvog kretanja vazduha... Po obrvama, usnama i grudima spuštala se ljepljiva paucića, koja je visila na žbunovima kao srebrnaste girlande«. Sa vrha širok pogled. Put kojeg koristi protivnik, napušteno selo, zauzeti vrh po kojem sjejavaju eksplozije mina. Ali ne samo to. »Unakolo su se rasprostirale nepregledne planinske šume. Svetlozelene na vrhovima i po padinama, koje su bile okrenute suncu, one su izgledale modrikasto-ljubičaste u dubokim klancima i potsećale su na uzburkano more. Na tamnom somotu šuma, kao kapljice zlata, izdvajale su se krošnje osušenog drveća, ponegdje se rumenili granitni odlomci stena. Mi smo, kao očarani, čuteći gledali u duboku daljinu, na svetlucavu površinu mora iza Hrebtovog bila«. Rat je ipak najvažniji. Kroz šume se provlače streljački strojevi, na proplanke izvlače raketne minobacače. »Na Lisjem brdu... najednom su izbili crni stubovi zemlje, koji su nekoliko trenutaka stajali u vazduhu, a potom se počeli polagano spuštati; i tada se već moglo razlikovati kako se, u žućkaštom dimu, strmoglavljuje drveće iščupano sa korenjem, buseni trave koja je gorela, nekakve tamne grudice«. Brdo je bilo preoteto, ali su branioći morali odbijati brojne protunapade. Na kamenitom vrhu koji se uzdižao iz šumskog mora, gorila je trava; zakloni su noću dubeni čuskijama u granitnom kamenju. Nedostajalo je poluga, pa su dopremljene željezne osovine iz kola. Na proplanima i šumskim rubovima gomilali su se mrtvaci, drveće je bilo isječeno i iskidano. Žed je morila ljudе, čuturice mrtvih protivnika dobro su dolazile. U kišnim danima municija je dopremana iz ruke u ruku do vrha, jer su staze bile neprohodne. Kad je kiša prestala: »Iza uzvišica, nad Gorjačim Ključom, zaplamsala je gigantska planinska duga zatim se pojavilo sunce. Drveće, trava, kamenje sve je zasjalo od kišnih kapljica«. Te rane jeseni Kavkaz je vrio od ratnog rada. »Naši ljudi postaju gospodari planinskih šuma. Pošto su se naružali testerama i sekiramima, oni prave proseke, nalaze stare staze, grade barikade od balvana i granja, ispravljaju planinske puteve. I, dok pioniri rade, oficiri s kompasima i kartama udubljuju se sve više u šumske čestare. Karte ne stižu za prirodom, na njima nije uvek označeno to što se sreće na putu — planinski izvori, ukrštavanje staza, stene. Topografi u hodu ispravljaju karte, prave na drveću zasekotine, artljerci unose svoje znakove, određujući mesta za buduće vatrene tačke, putari seku stepenice, posipaju staze. — Svakim danom sve se više približava jesen: žuti se šumsko lišće, dublje i čišće postaje providno plavetnilo neba, ujutru je po kamenju srebrnasta rosa kao inje; šume su ispunjene mirisima uvelosti — mirisom prezrelih jabuka, belošljiva, vlažnog lišća...«. Bilo je pravih vojno-planinarskih podvigova. Izviđačka jedinica pukovnika Cepljaeva izvukla se iz obruča, probijala se 23 dana po Zapadnom Kavkazu, prešla 250 km, na čelu krčeći šumu, a na začelju braneći otstupnicu, protukla se do podnožja glavnog grebena i odvojila od neprijatelja verući se, s konjima i većim dijelom materijala, do prijevoja visokog oko 4.000 metara.

Snabdijevanje je bilo težak problem. Pomagala je i snalažljivost. Od benzinskih bačava pravljene su krušne peći, sakupljano je divlje voće, snajperi su lovili divlje svinje, od konjske kože pravljeni su opanci.

Rat je bio još teži na središnjem sektoru fronta, u planinama Glavnog bila. To je bio sektor od 400 km samih visokih planina. »U podnožju planina pružaju se ne-

prohodne, povijušama obavijene šume, iznad šuma prostiru se alpijski pašnjaci, a zona, koja se proteže preko tri hiljade metara, liči na mrtvo more snega i leda. Tu slobodno šetaju hladni planinski vetrovi, besne strašne vejavice, na svakom koraku pregraduju put prvalije zasute snegom, rasedline, nepristupačni glečeri, strme stene i dugačke površine zemlje koja se rasipa. I nesreća je za onog ko ne zna, kako se vijugaju planinske staze, gde se može prebaciti preko glečera, kako obići morenu — iza svake stene vreba smrt!«

Nijemci su se intenzivno pripremali za planinsko ratovanje. Jedinice alpskih strelaca rasporedili su po alpskim centrima, popunjivali su ih ne samo goršćacima nego i studentima-sportašima iz velikih gradova. Alpinizam je postao važna tema nacističke propagande (što lijepo pokazuju i njemačke planinarsko-alpinističke publikacije iz onog vremena). Provodene su intenzivne penjačke i skijaške vježbe. Mogućnosti na tom polju osobito su povećane nakon Anschlussa Austrije. Planine Norveške, Krete i Jugoslavije pružile su im i ratna iskustva. Slijedeće poprište bio je Kavkaz. Napadao je 49. planinsko-streljački korpus, sastavljen od elitnih jedinica 1. alpske divizije »Edelweiss« i 4. alpske divizije, koja se borila i u Jugoslaviji.

Sredinom kolovoza 1942. njemačko napredovanje do Majkopa, Čerkeska, Kislovodska, otvorilo im je prilike Centralnom Kavkazu. Naređenje za probor dobili su oko 10. kolovoza. Razvili su se u dolinama Učkuljan, Teberda, Maruk i Boljšoj Zelenčak, Boljšaja i Malaja Laba prema prijevojima Naharskom, Kluhoru, Dombaj-Uljgenu, na Marunskoj i Naur, Sančaro, Cagerker, Ahuk-Dara, Preahša i na Hotju-Tau u susjedstvu Elbrusa. Još istog mjeseca prišli su prijevojima, a neke i zauzeli i izašli na njihove južne strane.

Sovjetska je armija bila manje spremna za visoki Kavkaz. Odredi su bili malobrojni, neizvježbani za planine, razbacani na mnogim točkama otpora, bez planinske opreme na improviziranim položajima, sa slabim snabdijevanjem i vezama. Ipak su držali svoje položaje, u visokogorskoj jeseni koja se brzo pretvarala u zimu, sa izdržljivošću koja je znala dostići granice ljudskih mogućnosti. Jedan takav odred od 9 ljudi branio je neko raskrsće staza u području Muhijskog prijevoja, iznad doline Teberde. Nijemci su postepeno prodirali u brda oko njih, u malim kolonama, ponegdje su izbacivali padobrance. Branioci su tek tada shvatili da se i kroz šume i prvalije, postrani od staza, može prolaziti, putanjama koje oni nisu ispitivali, niti unijeli kao ispravke i dopune u karte. Izviđači su tražili susjede, jedan se vratio nakon četiri dana, naišavši na Nijemce, drugi nakon sedam dana našavši u nekom stjenovitom usjeku osamljeni minobacač sa poslugom od tri čovjeka. Zatim su počele borbe za raskrsće staza, nakon što su ih Nijemci napipali. Preživjela su trojica, hraneći se konjskim mesom. Municipije i mesa je nestajalo, pokušali su se probiti do posluge minobacača, dvojica su umrli od napora i gladi, preživjeli je borac dopuzao do usjeka, našao tijela Nijemaca, već zardali minobacač i ostatke njegove posluge.

Uz teške napore poboljšavao se položaj sovjetskih jedinica u brdima. Uvedeno je snabdijevanje lakim avionima, u brda su upućeni jači i bolje opremljeni odredi. Autor je pratio jednu četu na pohodu u planine. »Oko nas prostirale su se brestove šume, u kojima je bila zabranjena seća. Drveće tu nije bilo visoko, ali je sačuvalo svoju netaknuto divlju lepotu: njihova stabla obavijena su povijušama, a raskošne krune s požutelim lišćem zbijene su tako tesno, da prolazimo kroz blagi polumrak. Kraj naših staza gusto je poraslala trava koja vene, a u dubini šume vidi se samo opalo lišće. Između hrastova ponegdje se susreću bukvke — njihovo lišće je mrko s prelivom u crvenkasto«. Čitav dan jahanja, zatim bivak. »Granitni vrhovi stena još su obasjani nevidljivim suncem; njihove oštре ivice, useci i zupčasti vrhovi izgledaju kao zapaljeni«. — »Beli pramenovi magle, spušteni u rasedlinama, puze iz tesnaca i tiho plove nad šumom«. — »Vrhovi stena tamne. Oko zapaljenih vatri zvone porcije«. Vode se razgovori. Jedan liječnik koji je radio u brdima, kazuje: »Planine imaju svoje zakone. Onaj, ko je naučio čitati njihove tajne, neće propasti. On će izdaleka osjetiti opasnost i izbeći je. On će znati sakriti se i napasti neprijatelja, naći put i sakriti se od nepogode. A onaj ko nije naučen na zakone planina, propaše za mrvicu duvana...« — Drugi dan jahanja, šuma je rijeda, ima breza, rododendrona. U ušima zuji. Trećeg dana stižu na prijevoj s kojeg se vidi Glavno Bilo. »Stroe i čiste uzdižu se planine Kara-Kaja, Dombaj-Uljgen, Hakelj, a još dalje prema istoku orčtava se kupola Elbrusa, obasjana sunčevim zlatom. Zaustavljam konja, podižem dogled. Eto njega, tog surovog i zagonetnog sveta! Kako će nas dočekati? Lagano okrećući dogled, osmatram planinski lanac, a u okruglim staklima promiču oštiri, kao igla, snežni vrhovi, plavičasti ledenjaci, tamne morene,

gromade granita oivičene ljubičastim senkama kotlina, crna ždrela«. U blizini, netko se prisjeća Ljermontovljevih stihova. — Jedinica se mora prebaciti ispod Morukskog prijevoja zauzetog od Nijemaca i pod Kara-Kajom smijeniti tamošnji odred. Dva dana kasnije, u svitanje, dok pada snijeg, provlače se tiko ispod prijevoja. Ne-upadljivo paze na vodiča, starog pastira. Bilo je na Kavkazu i suradnje s Nijemcima. Ponekog vojnika uhvati visinska bolest. Stižu do kolibe od kamena koja je pozadinska baza tamošnjeg položaja. — Iz razgovora sa djevojkama-bolničarkama: »Najstrašnije je to kad čoveka koji umire vučeš po ledenjacima i po stazicama nad provalijama. On nema snage, i tvoja snaga nije velika, a unaokolo je hladan led i sneg viši od čoveka... Korak vučeš, a zatim ležeš licem u sneg i plačeš.« — Zatim prolaze mučni dani na položaju duž staze za prijevoj Adange. Počrnjala lica i ispučane usne, žed. Vode nema, »samo tvrdi, bodljikavi sneg«. Mrazevi, promrzline. Položaj — to je kilometar i pol padine sa snijegom, ledom i morenskim kamenjem. Nijemci su na oko 70 metara daljine, na drugoj strani morene. Vatra je štedljiva. To nije teren preko kojeg se može jurišati. Uz pucnje čuje se više puta rušenje usova ili lavina. Jednolični dani, s olovnim nebom, mrazevima, maglama u sumrak, snijegom noću. Zakloni iza granitnih stijena, dok snajperi vrebaju. Jedne je noći oluja zbrisala položaj. Kovitlanje oblaka snijega, »vetar je podsećao na lavež nekakvog divovskog zvera«, kameni usovi. Ljudi, osigurani užetima, leže pod smetovima tri dana. Kad se smirilo nisu mogli prepoznati položaj — sve je potonulo pod sipkim snijegom. Nekoliko »pozdravnih« rafala obznanilo je i jednima i drugima, da su još živi. Polovica sovjetskog odreda provlačila se u velikom zaobilasku Nijemcima za leđa, zatečeni mečavom lutali su danima probijajući se na položaj i izbili su na nj sa suprotne strane. Jedan noćni prepad uništio je ipak iscrpljenu njemačku grupu. — Primicanje zime zaustavilo je frontu, snijeg je medusobno izolirao položaje, Nijemci su prešli u obranu, spremajući se da izdrže visokogorsku zimu. — Te jeseni divizija generala Kuparadzea, sastavljena pretežno od Zakavkazaca, izvela je impresivan vojno-planinarski podvig. Krajem listopada, u toku bitaka na rijeci Terek, divizija je bila izolirana od ostalih sovjetskih snaga i pritisнутa uz Baksanski klanac. Sprijeda su bile nadmoće njemačke snage, straga zima u visokim planinama. Naredeno je da divizija prijede na južnu stranu Glavnog bila. Komandant je odabrao prijevoj Donguz-orun-baši (3798 m). Dva i po metra snijega, mečave, osam kilometara prijelaza, 2000 m snježne i ledene strmine (do 75°) za uspon i 2000 za silaz. Uz pomoć materijala u obližnjem kombinatu za proizvodnju molibdena pripremljen je prijelaz. Izradene su čvrste saonice od željeza, a od debala i stupova vitla, učvršćena duž prijelaza i opremljena čeličnom užadi. Trasirane su staze, raščišćen snijeg, usjećene stepenice u ledu, pričvršćena užad, inžinjeri raspoređeni duž staze. Prijelaz je trajao od 7. do 17. studenog. Kolona se probila po oluji uz bujicu u klancu, došla pod prijelaz, sličan ledenu zidu koji se gubi u oblacima. Puzali su, rušili se i opet puzali, noseći 400 ranjenika i vukući rastavljeno oružje. Po posebnoj stazi gonjeno je 28.000 grla stoke evakuirane iz doline. Nijemci su, ne mogavši pregaziti zaštitnicu divizije, pokrenuli prema prijevoju alpinske odrede koji su ranije zauzeli Elbrus. Njima su se suprotstavili sovjetski odredi na elbruskim prijevojima. Šestog dana divizija je izbila na vrh južne padine i na njoj došla u vezu sa pomoćnim odredima. Spašeni su borci, ranjenici, veći dio ratnog materijala i stoke.

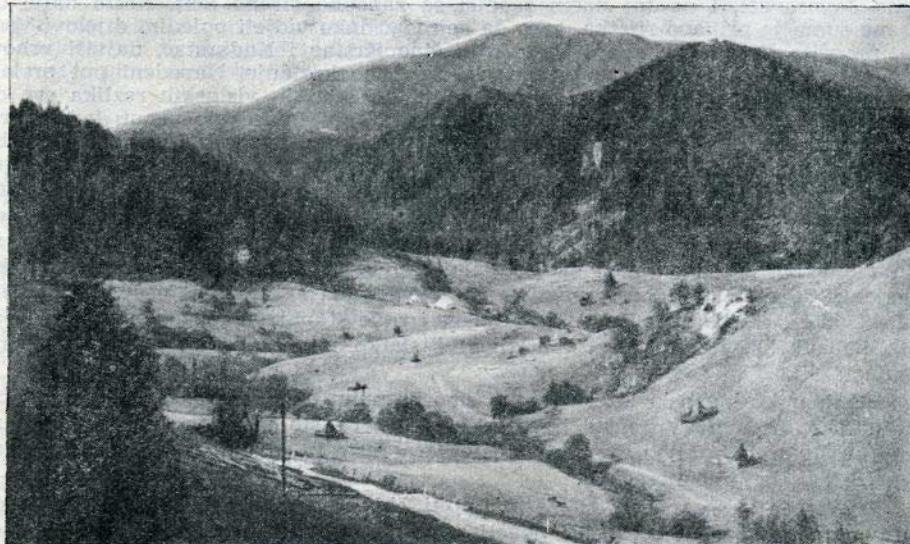
Tako se ratovalo na visokogorskem sektoru fronte koja se protezala od crnomorske obale do prikasijskih stepa. Zatim je obranjen Staljingrad, sovjetske snage krenule prema Rostovu na Donu, a kavkaska fronta time postala za Nijemce klopka iz koje su se ubrzano povukli. Njemačka zastava na vrhu Elbrusa ostala je samo slikovita pojedinost na ratnoj sceni (baš kao i njemački brdski top na vrhu Maglića u bitci na Sutjesci ili granične oznake Reicha na vrhu Triglava). — Kavkaz je ponovno postao osamljeni svijet. Poslije rata jedan dio stanovnika sjevernog Kavkaza kažnjen je raseljavanjem, jer je bio sklon suradnji sa Nijemcima. Kasnije su u dolinama niknuli »alplageri«, a Glavno bilo postalo jedno od poprišta svjetskog alpinizma. — Možda je i alpinistička internacionala na vrhovima svijeta jedan od znakovih nade da ćemo jednom izaći iz preistorije svoje vrste, prepuštajući povijesti doba ubijanja.

Preko planina od Busovače do Bradine

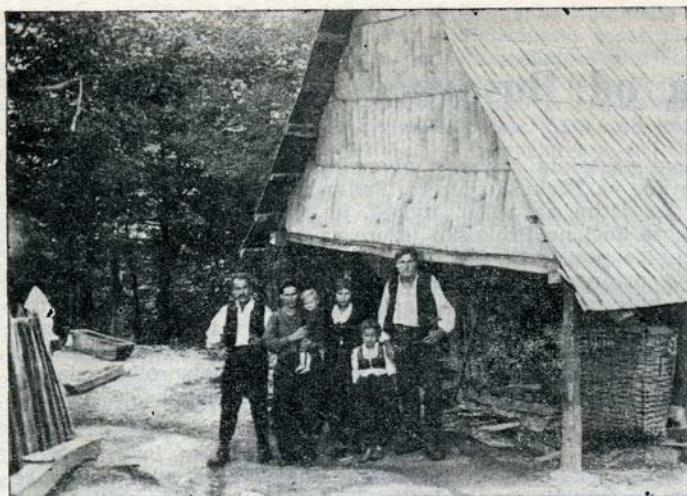
Već odavno je u meni postojala želja da obnovim davno predenu i prilično zaboravljenu turu iz Busovače na Prokoško jezero. Prilaz iz Busovače nije uobičajen za sarajevske planinare, jer istini za volju, uvijek je preovladala linija manjeg otpora, tj. iz Fojnice se može doći na Prokoško jezero za kraće vrijeme, a prevozni su uvjeti do podnožja Vranice povoljniji. No, ipak se sastavilo društvene koje je prihvatiло ovu zamisao. Sve pripreme bile su izvršene, a kao vrijeme polaska utvrđen je državni praznik »4. juli« o. g. Međutim, tada je predloženo da se osim Prokoškog jezera obuhvate i ostali predjeli koji se nadovezuju, i tako je planirana tura iz Busovače preko Šćita, Vranice, Zeca, Pogorelice i Bitovnje u Bradinu. Za taj poduhvat predvidjeli smo četiri dana. Brižljivo smo slušali sve meteorološke izvještaje i, na naše zadovoljstvo, čuli smo: »Lijepo i toplice do kraja tjedna.«

1. dan: USPON DO PROKOŠKOG JEZERA

Pošli smo prvim jutarnjim autobusom u pravcu Busovače, a odatle smo se prebacili putničkim kolima do šumske manipulacije na Lukama. Taj šumski put iz Busovače je dug 15 km, te u svakom slučaju treba iskoristiti mogućnost prevoza do Luka. Šumski put prolazi kroz lijepo izletište Tisovac, udaljeno 4 km od Busovače, u kojem se nalazi nekoliko objekata za odmor i rekreaciju. Nakon dulje vožnje popeli smo se u Pridolce, još jedno ugodno mjestance pogodno za izlet. Preporučio bih svakom posjetiocu, kome se ukaže prilika da od Pridolaca ide prema Lukama, da se zaustavi na jednoj prilično istaknutoj okuci i siđe sa ceste do Crvenih stijena, sa kojih se pruža veličanstvena slika u dolinu potoka Kozice. Ovakvi se predjeli mogu vidjeti samo u Alpama. Dok smo sjedili na stijenama i divili se krasnim predjelima, ispod stijena izletio je orao, te se u tren oka nadvrio nad dolinom, a mi smo ga pratili, dok ga nismo izgubili iz vida. Dolina Kozice zatvorena je sa suprotne strane dugim brdom, a sa istoka Zahorom, u kojem su se smjestila rudarska naselja Dragačići, Kozice, Majdan itd. Sa Crvenih stijena poslije kratke vožnje došli smo u Luke. U Lukama se nalazi poslovna zgrada i stambene prostorije radnika šumske

Pogled od planinarskog doma na Koprivnici

Seoski ljetni stan na
Šćavnju u Bitovnji
Foto: R. Božić

manipulacije, gdje su nas vrlo lijepo primili i istovremeno nas iznenadili sa svojom urednošću i čistoćom.

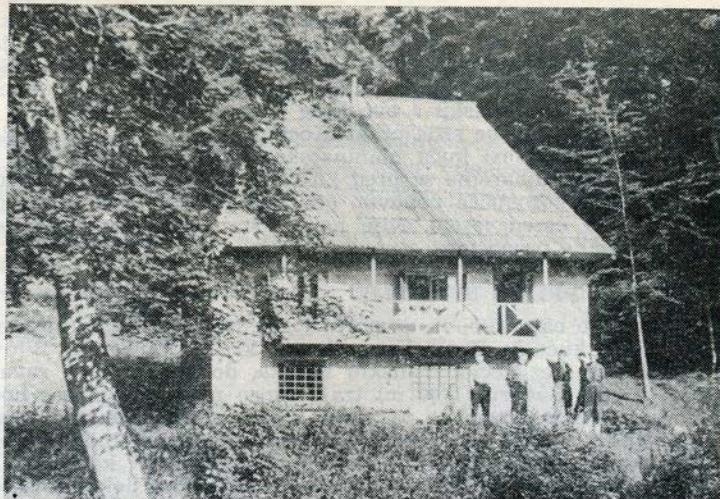
S obzirom da teren iz Busovače do Prokoškog jezera nikad nije bio obilježen planinarskim znacima, to se posjetilac može kretati samo stazama i seoskim putevima. Obavještenja rado će mu dati svaki seljak, a ako se zatraži, može se dobiti i vodiča. Na specijalnim kartama na primjer nema mnogih staza od Luka prema Šćitu, na Čemerničke i Lužke staje. Od manipulacije prešli smo potok i jednom od staza koje vode preko kose počeli uspon prema Čemerničkim stajama (1 sat hoda). Čemerničke staje nalaze se neposredno ispod Šćita (1780 m); tu se može dobiti kod seljaka slatkog i kiselog mlijeka. U nastavku puta izlazi se za 15 minuta hoda na proplanak zvan Poljana (1664 m). Tu se staza sastaje sa seoskim putem koji dolazi sa Busovačkih staja i od toga mjesta treba nastaviti ovim putem koji produžuje prema Javorovači, i na taj način zaobići sa zapadne strane Šćit. Nešto dalje od Poljane šuma je prilično rijetka, tako da se mogu lako vidjeti pojedini dijelovi Vranice, naročito Bijela Gromila i kosa koju čine Krstac i Nadkrstac, najviši vrhovi Vranice; oni mogu poslužiti u orientaciji za dalje kretanje. Navedeni put prolazi kroz miješanu bjelogoričnu i četinarsku šumu bez velikih visinskih razlika sve do Javorovače. Od Javorovače prema Runjevici put gubi znatno na visini, jer se prično spušta sve do Kehića dola (nema ga u specijalnoj karti). U Kehića dolu treba nastaviti kretanje u istom pravcu; staza se postepeno penje uz padine Runjevice obilazeći vrh sa zapadne strane. Poslije otprilike jednog sata uspona uz Runjevicu izlazi iz šume i obilazi Trebević (tako narod zove istočnu kotu Smiljevačke kose). Uskoro se naša staza sastaje sa markiranom stazom za Jezero. Onim časom kad se putnik oslobodi šume i zagazi na pašnjake oko Prokoškog jezera, osjetit će veliku promjenu. Sa svih strana isprepliću se pjesme čobana sa lavežom pasa i blejanjem stada. Ovdje su čobani navikli na planinare i rado stupaju u razgovor. Kod njih se može nabaviti kiselo mlijeko (mlaćenicu) i slatko mlijeko, a također kupiti jaja i janje.

Planinarsku kuću na jezeru zatekli smo prepunu planinara i ostalih posjetilaca. Planinarsko društvo »Vranica« iz Fojnice morat će što prije pronaći sredstva za njenо proširenje i opravku, jer broj posjetilaca raste iz godine u godinu, osobito za praznike i u ljetnim mjesecima.

Predvečer su se počeli na nebu kupiti oblaci, što je natjeralo planinare da pažljivo slušaju vijesti, očekujući povoljnu vremensku prognozu. Želji nam je udovoljeno; čuli smo uobičajeno: »Vedro i nešto toplige vrijeme«, i tako zadovoljeni legli spavati.

**Planinarska kuća
PD »Pogorelica«
iz Kiseljaka**

Foto: J. Bačić

2. dan: POKUŠAJ USPONA NA NADKRSTAC

Jutro je osvanulo u magli. Ovaj je dan predviđen za odmor i izlet na najviši vrh Vranice Nadkrstac (2117 m). U iščekivanju da će se magla razići, prolazimo kroz cirk što ga zatvara Ločika i Krstac, na tzv. Sarajevska vrata. S tog mjesta otvaraju se novi vidici između Ločike s lijeve strane, i Krstaca, Nadkrstaca i Rosina s desne strane. S Vrata gledamo na naš cilj, Nadkrstac, preko koga neprestano prelaze magle, te razmišljamo, da li da podemo ili da odustanemo, jer u ovoj situaciji nećemo moći ništa vidjeti. Prevladava optimizam, te se odlučujemo da krenemo prema Nadkrstacu. U putu nas stižu prve kapljice kiše i u nemogućnosti da se negdje sklonimo, vraćamo se preko jednog prevoja najkraćom stazom prema jezeru. Usput zadirkujemo jedan drugoga s meteorološkim izvještajem „sunčano i toplo vrijeđanje“.

Poslije ručka došla su još dva poznata planinara preko Fojnice, sa željom da sutra ostvare penjanje na Matorac, ono što nama nije uspjelo. Nagovaramo ih da odustanu od te namjere i da nam se pridruže. Navečer ponovno slušamo vijesti, a meteorolozi nam opet obećavaju vedro i toplo, osim u istočnim predjelima zemlje.

3. dan: PREKO ŠTITA DO POGORELICE

Ustajemo nešto prije šest sati, a vrhovi Vranice su opet u Magli. Naša dva nova druga odlučila su da podu s nama i tako se grupa povećala na šest članova. Postepeno se penjemo prema Trskavici starim seoskim putem. Usput susrećemo čobane i čobanice, većinom djecu, kako izgone ovce na ispašu. Za jedan sat uspona od jezera dolazimo do prevoja i silazimo u dolinu obraslu klekovicom. Magla se povremeno diže, te nam omogućuje da bolje pratimo pravac kretanja prema Vratima, preko kojih se izlazi na Derala. Na Vratima smo ponovno na markiranom putu. U dugom luku obilazimo Derala i prelazimo u predio Tikve (1979 m). Staza bez većih visinskih razlika nastavlja prema Sikiri (1861) i kroz rijetku bukovu šumu izlazi na kosu pred Štitom (1950 m). Naš put se postepeno penje preko Štita da ponovno ugledamo široke pašnjake u predjelu Luke (to nisu one Luke od prvog dana). Zadržavamo se na izvoru ispod staze. Ovaj izvor i niz izvora u ovom predjelu sačinjavaju s izvorom u Kotlovom dolu izvorište rijeke Vrbasa. Poslije doručka i uživanja u ovom prekrasnom dijelu Vranice nastavljamo put preko Dernečića. Sa Dernečića se ponovno pružaju novi prizori, desno goli Zec, a malo dalje Zečevo glava, u zelenilu, puna stada; između ta dva vrha vidi se Kozica, najviši vrh Pogorelice i cilj današnjeg kretanja; s lijeve strane Matorac i Vrankam, a u podnožju Gvožđanski stanovi. Sa Dernečića silazimo prema Zečevoj glavi i napuštamo markirani put koji ide za Koce. Nastavljamo prema Zečevoj poljanji, iznad Otišoških

staja. U rijetkoj bukovoj šumi nailazimo na jak i vrlo hladan izvor. Prelazimo preko Zečeve poljane na kojoj smo zatekli mnoštvo blaga, te nastavljamo starim napuštenim putem kroz šumu preko kose Stanište (1557—1325 m). U ovom predjelu ŠIP »Vranica« sječe šume, te ima mnogo šumskih puteva koji služe preduzeću za izvlačenje stabala. Pri silasku s ove kose ponovno se susrećemo s markiranom stazom, koja je s druge strane sišla preko Koca, a odavde nas uskoro dovodi na čaire Pogorelice, gdje se nalazi kuća planinarskog društva »Pogorelica« iz Kiseljaka. Poslije obilnog ručka odmaramo se pred kućom i očekujemo crnu kavu, ali naše veselje ne bi zadugo. Uskoro počće ponovno da rominja kiša, dok se ne pretvoriti u jednolично padanje kao usred jeseni. Nije nam ništa drugo preostalo nego da se povučemo u kuću i ovdje prenoćimo.

4. dan: PREKO BITOVNJE

Jutro je osvanulo, za divno čudo, vedro i ohrabriло nas za daljnji naš put. Od planinarske kuće na Pogorelici pošli smo kroz šumu prema Bitovnji. Markirana staza drži se kose, bez većih visinskih razlika, do pod bukovu ravan. Uspon uz bukovu ravan prema Čadoru (1700 m) traje skoro preko jedan sat hoda. Nakon izlaska iz šume ugledasmo prostrane pašnjake Bitovnje, pune krupne stoke. S obzirom da smo imali lijepo vrijeme, fotografski aparati bili su stalno u upotrebi. Pred nama se diže usamljeni Lisin (1744 m) najviši vrh Bitovnje, koji nam preko pašnjaka daje pravac kretanja prema Ščavnjima. Ovdje se nalazi nekoliko seoskih koliba oko mjesača gdje je prije Drugog svjetskog rata bila planinarska kuća. Na izvoru se odmaramo i razgovaramo sa seljacima koji su nam donijeli mlijeka za okrepnu. Poslije čužeg odmora spremismo se za silazak sa Bitovnje prema Bradini. Iako smo do sada imali sreću da izbjegnemo kišu, na kraju ona nas je ipak stigla. Pola sata po polasku uhvatilo nas je toliki pljusak da nismo mogli naprijed, nego smo strpljivo stajali na jednom mjestu, dok se od kišnih kabаницa odbijao grad. Da nam ne bi bilo dosadno, zabavljali su nas bez naše želje munje i gromovi. Kada se jačina kiše nešto smanjila, pošli smo ipak dalje. Pri izlasku iz šume ispod Lisina uskoro je kiša sasvim prestala i istovremeno se razvedrilo, pa smo ugledali impozantne vrhove Prenja i Hranisave. Ispod usamljene seoske kuće podno Lisina, gdje ide markirana staza, sada je ograđen rasadnik i šumska kultura. Podno rasadnika dolazi se do jednoga humka na kojem je veća skupina bogumilskih stećaka. Odavde se može nastaviti dalje kolskim seoskim putem, na kojem se može naći još po koja neoštećena planinarska markacija. Napokon smo stigli u našu krajnju tačku, Bradinu. Nakon kratkog odmora došao je i naš vlak, koji nas je odvezao u Sarajevo.

Dok smo se vozili kući, ukratko smo rezimirali svoj četverodnevni pohod i cestitali našim penzionerima na postignutom uspjehu uz planinarsku parolu: »Umor će proći, ali će uspomene ostati.«

Zec-planina

Foto: Lj. Stipić

UZEIR BEŠIROVIĆ, Sarajevio

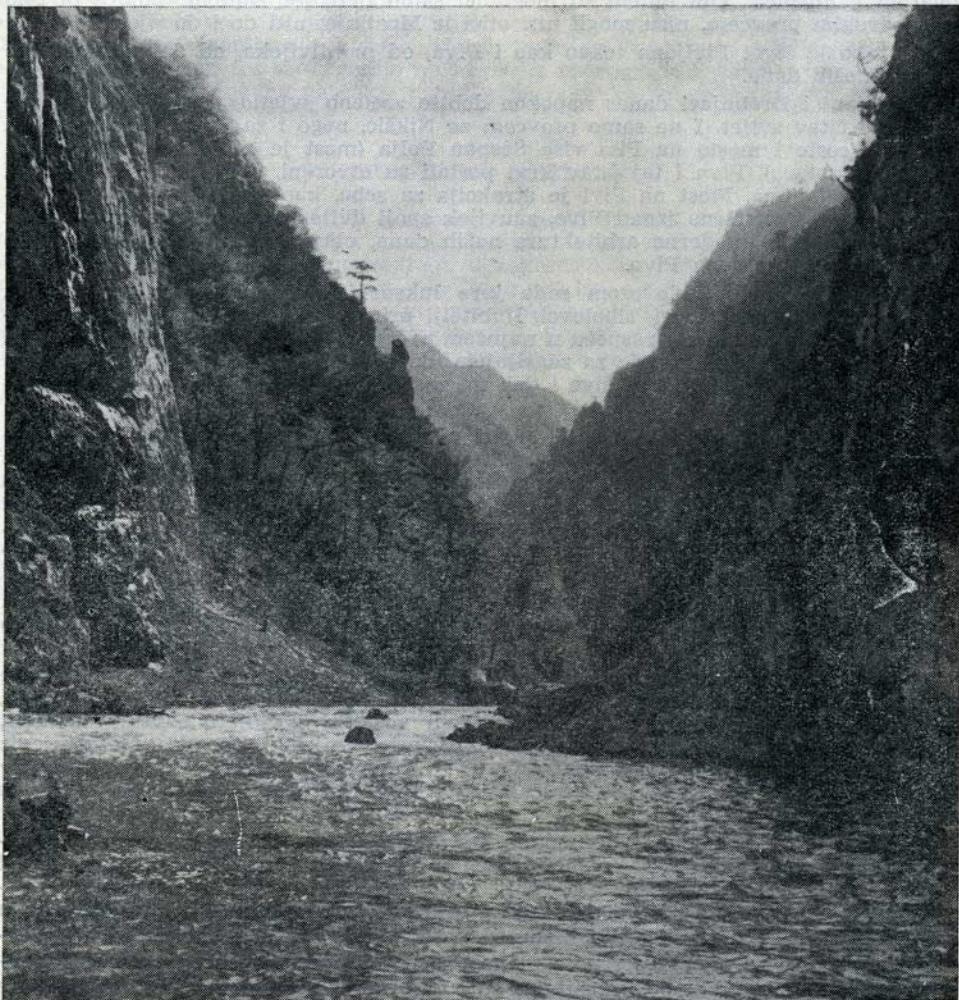
Kanjon Pive — susret starog i novog

Goropadno hučna, pjenušava i bistra voda Pive izdubila je ljuti i tvrdi kamen.

Neopisiva osvetnička snaga vode, od izvora do ušća, vijekovima je sistematski uporno bušila kamen, da bi u njegovim pukotinama, kao ljutim ranama, smjestila svoje tjesno korito.

I upravo tamo gdje je kamen bio najkamenitiji i najtvrdi — Piva je bila najupornija i najjača.

Uski kanjon Pive mjestimično nema kraja, a ni voda pravca. Obadvoje lutaju. Visine stijena su, prosto, nepregledne, kao da se nigdje i ne završavaju. Jednostavno, izgleda da se stapaju ili spajaju sa nebom.

Kanjon Pive kod Šćepan-polja

Foto: U. Beširović

Kamen i voda su u vječitom grču. U neprestanoj borbi. Ljuti neprijatelji, a opet zajedno, protivno vlastitoj volji. Osamljeni borovi što čuče na liticama kanjona kao mrtve straže, svjedoci su tih zbijanja. Gdje kada je mlad bor žrtva odvaljene stijene ili nabujale vode. Zakržljalo rastinje i šikara su vječite žrtve kamenog projekta i tamnog bezdana. Oni čeznu za slobodom što im je zauvijek oduze kamen i voda.

Rijetko gdje se sunce može okupati, ili mjesec ogledati u hladnoj vodi Pive. Upravo zbog toga Piva stalno čezne za svjetlošću dana, za suncem, za mjesecom, kao i njena posestrima Tara.

I Pivljani, gorštaci — ti vječiti buntovnici za vrijeme propalih carevina i kraljevina — uzaludno su stoljećima čeznuli za vezom s ostalim svijetom. Njihov vječiti bunt protiv ugnjatača i tiranina nije im nikada mogao otvoriti prozor u svijet niti učiniti dostupne udaljene gradove, iako su oni to uistinu željeli.

Od Šćepan Polja do Mratinja i obratno, Pivljani su od vajkada drugovali sa Pivom i dijelili njenu sudbinu: uskim kamenim puteljkom probijali su se s malim konjićima, skupa sa Pivom, da bi došli do Foče, najbližeg grada, i vratili se kući sa tovarom namirnica. Tim putem su mogli ići samo ljeti, jer zimi ni tuda, a ni bilo kojim drugim pravcem, nisu mogli niti otići iz Mratinja, niti doći do njega.

I tako je život Pivljana tekao kao i Piva, od pamtivijeka, od davnila, pa sve do ovih naših dana.

Pivljani i Drobnjaci danas napokon dobile »zeleno svjetlo« i vizu za sve naše gradove i čitav svijet. I ne samo pravcem za Nikšić, nego i za Foču. Naime, nakon izgradnje ceste i mosta na Pivi više Šćepan Polja (most je od betona, dug 150, a visok 100 metara), Piva i taj čitav kraj postali su otvoreni, dostupni svim našim i stranim građanima. Most na Pivi je atrakcija za sebe, kao i onaj na Tari. Ta betonska struna razvučena iznad Pive, zauvijek spoji dvije razdvojene kamene obale. Tako remek djelo moderne arhitekture naših dana, otkri do tada neviđene i malo poznate ljepote kanjona Pive.

Ovim modernim kolovozom sada jure luksuzni automobili svih registracija, hrle turisti, planinari, lovci, ribolovci, ljubitelji prirode i znatiželnici, kao hodočasnici, da se dive betonskom raspeću u najužem procjepu Pive, što spaja dvije klisure, obale koje su do sada čeznule za zagrljajem, da se dive bezbroju kamenih galerija od mosta do Mratinja. Oni se dive i dah im zastaje gledajući taj objekt i neopisivu ljepotu koja ih okružuje.

Iako ovuda nikada ranije u toj mjeri nisu prolazili putnici, splavari, a ni vozaři, što noću pjevaju, eto, ipak, danas tkaju trake automobila. Uporedo pored njih gaze starosjedioci: goveda, ovce, konji i čobani, koji neumorno mašu i pozdravljaju svakog putnika i namjernika. Taj susret se odvija na istoj asfaltnoj traci, i ona nikome nije tjesna. Za svakog ima mjesta, iako je riječ o uskom kanonu Pive. Takvi su Pivljani i Drobnjaci, uvijek su bili gostoprimaljivi, naročito prema planinarima.

Danas je u Mratinju veliko radilište, tu se podiže HE »Mratinje«. Stara cesta se premješta, jer će je potopiti akumulaciono jezero, koje će se protezati sve do izvora Pive.

Ko dođe do samog izvora, susrest će se s jakim vrelom te hladne planinske rijeke. Na izvoru, u skrovištu od svih pogleda i vidika, nalazi se Pivski manastir, jedinstveni spomenik koji nesumnjivo vrijedi posjetiti i vidjeti. Pivski manastir, kao i većina drugih, sagrađen je na najskrivenijem mjestu. Ovo drevno zdjelje iz 16. vijeka podignuto je na samom izvoru. U to vrijeme samo su nepristupačne lokacije — bogu za leđima — pružale sigurnost mitropolitu Savatiju za svoju zadužbinu.

Zahvaljujući vrletima i bespućima Durmitora, Bioča i Maglića, u tom crkvenom zdjelju do danas je sačuvano neprocjenjivo blago i mnoštvo rariteta. Pored ostalog, u bogatoj riznici se nalazi veliki zlatni krst, koji je rađen u samom manastiru, jer se nije mogao unijeti na vanjska vrata pošto je znatno viši od njih. U nizu slika i freski nalazi se i freska Mehmed paše Sokolovića. Vjerovatno je to jedinstveni slučaj da se u pravoslavnom manastiru nalazi freska turskog paše. U manastiru postoje vrata od slonove kosti. Tu su i tri originalna nojeva jaja, fišeklje Baje Pivljjanina, originalna povelja ruskog cara Aleksandra prvog i sijaset drugih rarieta i eksponata.

Zapis o Vugrovcu

Do planinarskog doma zagrebačkih poštara slikovito smještenog na šumovitu obronku istočne Medvednice ponad mjesta Vugrovcu u općini Sesvete zaista je lako doći: autobus doveze čovjeka s Kvaternikova trga u Zagrebu asfaltnom cestom do pod sam dom. Mnogi stoga kažu da taj izlet i nije za »prave« planinare. Čini mi se da grijše jer zaboravljaju nekoliko značajnih činjenica. Dom nad Vugrovcem može, prije svega, poslužiti kao ishodište ili kao završna točka sasvim ozbiljnih planinarskih tura diljem Medvednice. Njegova pristupačnost, nadalje, upravo je idealna za starije ljude i mlade roditelje s malom djecom koji žele svoje slobodne dane u sedmici provesti na čistu zraku i u zelenilu pitome i slikovite prirode a da ne moraju dugo i naporno pješačiti. Osim toga i najstrastvenijim »pravim« planinarima dobro dode po koja laka nedjelja kao predah od teških i vrlo napornih. Nemaju, napokon, pravo ni oni koji vele: U domu nad Vugrovcem je dosadno, nemamo »kaj delati«. Da bi zagrebački planinari i izletnici vidjeli kako se Vugrovec i okolica nalaze na prastaru povijesnom tlu te da ovdje na neveliku prostoru ima podosta zanimljivosti što ih u toku jednodnevna pa čak i poludnevna boravka mogu razgledati — evo im na uvid ovih nekoliko zapisa.

VUGROVEC I — RIMLJANI

Da li je vugrovečki predjel bio naseljen prije dolaska Rimljana u naše krajeve, nije sigurno. Za rimskog vremena svakako je bio nastanjen o čemu svjedoči nalaz Ikarova kipića (torzo) pohranjena u zagrebačkom Arheološkom muzeju dok se njegov odljev nalazi u Gliptoteci. Dio Vugrovcu iznad naselja Galović narod zove Gradina. Na tom brijezu ima navodno pod zemljom ostataka gradevnog materijala, pa bi trebalo istražiti radi li se o rimskom ili o ilirskom lokalitetu. Ovdje treba dodati da je uz kuću br. 28 u Vugrovcu registriran arheološki lokalitet Kamenica.

VUGROVEC PRED PAPOM

U listini ugarsko-hrvatskog kralja Emerika iz 1200. g. veli se da posjed zagrebačke crkve Zelina graniči sa zemljom Ugrinovom (u kajkavskom izgovoru: Vugrinovom). Taj Ugrin (Vugrin) vjerojatno je bio po narodnosti Madžar (Ugar — Vuger) i tako je naselje prozvano Vugrovec. Godine 1201. spominje se posjed Ugra (Vugra) kao zajedničko vlasništvo zagrebačkih kanonika. Zagrebački biskup Stjepan Babonić oteo je poslijе 1255. kanonicima taj posjed (kao i posjed Zelinu), kanonici su ga tužili papi, pa je spor izravnан tako da je biskup zadržao oba spomenuta posjeda, a kanonicima je u zamjenu dao imanje Podgorje i dva otoka na Savi.

U XIII stoljeću Vugrovec je već općina (comitatus), pa i to svjedoči o njegovoј važnosti. Na prijelazu iz XIII u XIV stoljeće zagrebački biskup Mihalj proglašio je Vugrovec slobodnom općinom s pravom izbora, sudstvom i trgom, propisavši ujedno toj općini sudbeni i upravni postupak. U toj ispravi spominju se došljaci (naseljenici). Vjerojatno je Vugrovec za tatarske najeze (1242) opustošen i uništen ili se stanovništvo razbjeglo, pa je naselje nakon odlaska Tatara i nakon sređenja prijlika obnovljeno naseljavanjem iz drugih krajeva (što ne znači da se i nešto starosjedilaca nije vratilo na prijašnje selište).

TURCI U VUGROVCU

Zagrebački biskupi držali su posjed Vugrovec sve do najnovijeg vremena te su često i rado ovdje boravili. Na zaravanku iznad današnjeg planinarskog doma sagradili su utvrdu (narod to mjesto zove još uvjek Grad) u kojoj su stolovali. Iako Turci nikad nisu zauzeli sjeverozapadnu Hrvatsku, ipak su povremeno uspjeli prodrijeti kroz te krajeve u Sloveniju i Austriju. Tako su jednoč dospjeli i u Vugrovec. Prije toga poharali su glasoviti pavlinski samostan u Remetama, a kako je zagrebački biskup boravio tada u Vugrovcu, odveli su tamо 11 zarobljenih pavlina i obje-

sili ih ispod biskupskog grada. O tom događaju postoji navodno u franjevačkom samostanu u Cerniku slika znamenitog pavlinskog slikara Ivana Rangera.

Usmena predaja kaže: Kad su jednom zgodom u XVI stoljeću Turci prodrli u Hrvatsko zagorje do Konjščine, zagrebački biskup nije tom prilikom jednom Zrinjskom dao dovoljno vojnika. Zrinjski je tada za osvetu razorio biskupski grad u Vugrovcu.

VUGROVEČKA ARHITEKTURA

Zubu vremena odoljele su u Vugrovcu jedino crkvene građevine. Crkvena župa u tom mjestu spominje se u pisanim dokumentima prvi put 1343. godine. Vjerojatno je, međutim, već i prije postojala. Nekadašnja župna crkva sv. Mihajla Arkandela (koja i danas stoji usred groblja) više je puta obnavljana i dogradivana. Uz nju je stajao drveni župni dvor. Kasnije je (1801) sagrađen jednokatni zidani »farof« uz drvenu kapelu sv. Franje Ksaverskog. Ta kapela sagrađena je na početku XVIII stoljeća a 1759. sagradio je zagrebački biskup Franjo Tausi na tom mjestu zidanu kapelu koju je biskup Maksimilijan Vrhovec 1803. svojim dekretom pretvorio u župnu crkvu. Sliku crkvenog patrona na glavnom oltaru izradio je u prvoj polovici XIX stoljeća tada glasoviti slikar Mihael Stroy. Njegovom rukom pisane namire čuvaju se u župnom arhivu. U Vugrovcu su nekad postojale i kapele sv. Benedikta i sv. Ivana Krstitelja.

Zgrada planinarskog doma potječe iz XVIII stoljeća (nacrti se čuvaju u Kapolskom arhivu) i služila je za stanovanje provizora, tj. upravitelja biskupske imanja. Kako su i biskupi dolazili ovamo na odmor, u zgradu je bilo vrijednog starijinskog pokućstva i keramike. Bilo je, naravno, i gospodarskih sprava, pa se tako jedna stara golema vinska preša s ovog majura čuva u zagrebačkom Tehničkom muzeju gdje predstavlja jedan od najatraktivnijih eksponata. Nedaleko od spomenute zgrade nalazi se i jedna prirodna rijetkost: stara tisa, možda ostatak parka biskupa Tausija.

Značajnija je građevina i vila obitelji Ružić, gotovo 100-godišnje zdanje, skladno uklopljeno u zelenilo voćaka i borova. Moderna i funkcionalna zgrada osnovne škole znači za Vugrovec sigurno mnogo, no svojim položajem i stilom na žalost potpuno odudara od okoline i narušava harmoniju pitomih vidika.

Drvena seoska arhitektura u mjestu i okolini pomalo nestaje i trebalo bi svakako nešto poduzeti da se najvredniji primjeri sačuvaju ili barem snime i popišu kako skladne i maštovite rezbarije na pročeljima tih naših starih »hiž«, njihovi dovraci i ukrasi oko prozora ne bi propali u nepovrat.

ZNAMENITI LJUDI U VUGROVCU

Na biskupskom imanju u Vugrovcu službovaо je neko vrijeme kao provizor otac glasovitog našeg preporoditelja Dragutina Rakovca, pjesnika, političkog pisca, urednika »Danice«, »Kola« i »Gospodarskog lista« te tajnika Gospodarskog društva. Vjerojatno je Dragutin proveo u Vugrovcu dio svoga djetinjstva ili je pak dolazio ovamo roditeljima u pohode a možda je upravo ovdje dobio i prve pobude za svoj kasniji plodni i zaslužni gospodarski rad.

Odvjetnik i političar dr Ivan Ružić (poznat i po tome što je Akademiji poklonio vrijednih umjetničkih slika kupljenih u Italiji) često je boravio u svojoj vugrovečkoj vili koja je za Khuenova banovanja bila stjecište poznatih rodoljuba Spinčića, Budisavljevića, Breščenskog, Bertića, Žerjavića i drugih.

U novije vrijeme ovamo je često dolazio i proslavljeni violinist Zlatko Baloković, pa sadašnje vlasnice vile (tri sestre rodene Ružić) s ponosom čuvaju netaknutu sobu što je glasovitom virtuozu bila uvijek na raspolaganju.

VUGROVČANI SU PISMENI VEĆ 130 GODINA

»Pučka« škola utemeljena je u Vugrovcu već 1840. godine. Ta je škola 1853. »preustrojena« a sagrađena je tada i nova školska zgrada. Srušena je za čuvenog potresa 1880. Nanovo je sagrađena 1883. Danas je narod zove »stara škola« jer je Vugroveč nadavno dobio novu, modernu školsku zgradu.

Planinarski dom nad Vugrovcem

Vugrovčani se opravdano ponose i činjenicom da su sudjelovali u radu najstarije stručne škole u ovim krajevima. Riječ je o veziljskoj školi (za izradu crkvenog ruha) koju je u XVIII stoljeću osnovao biskup Petar Petretić. Vugrovčani s prezimenom Galović i Ferenčak nose i danas nadimak Štikari (od glagola štikati, tj. vesti). Nije isključeno da iz te škole potječe misno ruho od 1755. godine što se čuva u župnoj crkvi.

I vugrovečki župni ured posjeduje vrijednih starina: različitih pergamenских povelja i drugih spisa (od XVI stoljeća dalje) te ponešto knjiga, među kojima i neke povjesnika Jurja Ratkaja Velikotaborskog i književnika Matije Antuna Reljkovića.

SISAČKA BITKA 1593. I — VUGROVEČKO VINO

Glasovita bitka pod Siskom 1593. bila je prva velika pobjeda Hrvata nad Turcima i početak opadanja turske moći u našim krajevima. Zapovjednik sisačke tvrđave bio je u to vrijeme zagrebački kanonik Mikac. Sačuvalo se jedno njegovo pismo u kojem od zagrebačkog biskupa naručuje živež, oružje i ostale potrepštine za svoju tvrdavu. Moli biskupu da mu pošalje i vina te uz to dodaje: *ali vugrovečkog!* Biskup je toj molbi sigurno udovoljio, i tako je vino iz vugrovečkih vinograda pojačalo »kuražu« starih naših ratnika, pomoglo im do pobjede i na taj način odigralo historijsku ulogu. Ovo je ujedno očit dokaz da je kvaliteta naravne kapljice vugrovečkog vinogorja tradicijom zajamčena.

Pitanja za diskusiju

RADIVOJ KOVAČEVIĆ, Srijemski Karlovci

Jugoslavenska planinarska transverzala

Drugovi iz Slovenije, otvarajući prije jednog desetljeća »Slovenačku transverzalu«, vjerovatno nisu ni sanjali o tome kako će ovu njihovu zamisao priхватiti desetine hiljada planinara u cijeloj zemlji. Jer, danas u svim našim republikama postoji toliko transverzala, transverzalica, magistrala i raznih jubilarnih puteva da ih je teško i nabrojati. Ideja je, kao što se da zaključiti, bila odlična i objeručke primljena u prvom redu kod planinara, a potom i kod regionalnih saveza i društava. Osvojiti značku transverzale danas je za svakog poklonika planina drag i neprocjenjiv trofej. To je istovremeno i neka vrsta dokaza privrženosti planinarskom pokretu u nedostatku rangiranja članova u planinarskoj organizaciji. Što više transverzalnih značaka na šeširu, u vitrini ili na vjetrovki, predstavlja u neku ruku satisfakciju svakom planinaru za napore koje je uložio prelazeći kontrolne punktote transverzale na jednoj ili više planina.

Činjenica je da čovjek hodajući planinom želi da osim onoga što o njoj ponesе u sebi, osim spomen-pečata u dnevniku ili članskoj knjižici, ima još i neki »trofej« koji će ga uvijek podsjećati na sve ono lijepo ili neprijatno što je doživio na tom putu. A to su upravo transverzalske spomen-značke. I još nešto više: zadovoljenje najobičnije čovjekove sujete da je, eto, baš on uspio da »osvoji« tu i tu transverzalu, čijim putevima ponekad i nije tako lako proći. Jer, ima transverzalnih trasa koje iziskuju »žrtvovanje« i dva-tri godišnja odmora, dosta materijalnih sredstava, bivakiranja u sjenicima ili napuštenim bačnjama, hodanja po nevremenu, lutanja... Te male, sitne uspomene u obliku transverzalne značke su materializacija planinara-rovog napora i svega onoga što je preživio na pređenom putu. Jednom rječju, jugoslavenski planinari su transverzale prihvatali kao jedan dio aktivnosti u svome radu. Zato ideja pokrenuta u Planinarskom savezu Jugoslavije da se stvari »Jugoslavenska transverzala« zasluguje posebnu pažnju ne samo republičkih saveza već i svakog jugoslavenskog planinara.

»Jugoslavenska transverzala« sama po sebi predstavljala bi poduhvat vrijedan divljenja i opće pažnje. Pretpostavljajući da će ova transverzala, ili kako već bude krštena, biti u pravom smislu riječi kruna napora za svakog planinara, a osvojena značka najdragocjeniji trofej, iziskuje da se ona tako postavi da obuhvati sve planinarski interesantne dijelove zemlje kako bi nosilac značke bio istinski »pečen« planinar.

Odavno se već baveći mišljem kako bi, možda, trebalo da izgleda ta »državna« transverzala dolazio sam do više varijanti. Sve su one, međutim, otpadale kada sam pokušao analizirati tehniku njenog postavljanja, svrshodnosti, troškova i vrijeme neophodno za njen obilazak. Upravo najviše sam se spoticao o onu riječ: »transverzala«, jer ona prepostavlja: »poprečnicu«, »liniju koja presjeca sistem površina«. Drugim riječima »Jugoslavenska transverzala« bi trebalo da se proteže od Đeđvelje do Triglav-a, kako bi se upoznao sistem planina u svih šest republika, a to bi iziskivalo ogromno mnogo vremena i novca. Najzad, ovakav sistem transverzale zahtijevao bi i odgovarajući broj planinarskih domova i objekata na ruti gdje bi se zanočilo, višegodišnji posao oko markiranja trase, kao i niz drugih tehnički zamašnih poslova. Zbog toga smatram da otpada ideja da »Jugoslavenska transverzala« bude ovako postavljena.

Druga varijanta transverzale je, čini se, prihvatljivija i mnogo korisnija podjednako za one koji žele značku i sistematski obilazak određenih planinskih masiva u svakoj republici, a i za republičke saveze, odnosno savez Jugoslavije. Koliko je ova ideja dobra i prihvatljiva, ostavljam čitaocima »Naših planina« i svim planinarama Jugoslavije da prosude, ona bi mogla da bude predmet javne diskusije na stranicama našeg časopisa. Od toga bi i Planinarski savez Jugoslavije imao dosta koristi kada jednog dana bude donosio konačnu odluku o »transverzali«.

Evo, kako zamišljam buduću »Jugoslavensku transverzalu!« U svakoj republici bi se odredilo, recimo, pet »kontrolnih punktova« kao obavezna mjesta koja planinar mora obići da bi u odgovarajući dnevnik dobio pečate. Te punktove na prijedlog republičkih saveza bi prihvatio Planinarski savez Jugoslavije i poslije toga svestranom analizom odlučio se da li će baš ta mjesta uzeti za obavezne tačke obilaska ili će u saglasnosti sa republičkim savezima odrediti neka druga mjesta. Na osnovu određenih punktova — kontrolnih tačaka — u svakoj republici, izradio bi se prigodan dnevnik u koji bi se ovjeravalo da je njegov vlasnik bio na tom i tom vrhu, u planinarskom domu, pećini, poznatom kulturnom ili historijskom mjestu. Sve, naravno, zavisi o tome, koja bi se mjesta prihvatile kao kontrolni punktovi.

Primjera radi navest ďu SR Srbiju, pošto planine te republice i najbolje poznajem. Da se razumijemo: ovo nije moj definitivan prijedlog za Srbiju, već mi služi samo kao ilustracija svega naprijed rečenog. Da bi obišao srbijanski dio »Jugoslavenske transverzale«, planinar bi, na primjer, trebao da se popne na Pančićev vrh na Kopaoniku Đerovicu, Rtanj, Jastrebac i da posjeti Divljakovačku pećinu. Doduše, svi ovi vrhovi i pećina su već dobro poznati planinarima, ali za njih i oko njih su vezani mnogi dogadaji iz planinarske historije i historije njihove okoline.

Razmišljam sam i o drugoj varijanti, kojoj sam, čini mi se, više privržen: da se kao kontrolni punktovi odrede oni vrhovi i planinski masivi koji su do sada bili malo posjećivani i gotovo nepoznati širem krugu planinara. Evo nam divnih primjera iz Crne gore i Bosne i Hercegovine. Još uvijek je relativno mali broj planinara koji su, recimo, posjetili Sinjaljevinu, Komove, Vizitor, dio Prokletija oko Gusiňa, Bioč, Trnovački Durmitor ili Velež, kanjon Rakitnice, Zelengoru, Leliju, pa i Maglić iznad Sutjeske. Sigurno je da bi se u svakoj republici našlo dovoljno punktova malo poznatih i do sada slabo posjećivanih. Zato bi osnovna namjena »Jugoslavenske transverzale« moralia da bude »otvaranje vrata« tih nepoznatih krajeva za stotine i hiljade planinara iz cijele zemlje.

Značka, koja bi u svakom slučaju estetski i po materijalnoj vrijednosti morala biti »san« svakog planinara, treba da predstavlja najveće planinarsko priznanje u zemlji. A trasa se upravo tako mora podesiti da bude neka vrsta »velike mature« u planinarstvu.

Strah da su to do sada slabo posjećivani planinski masivi, nepristupačni zbog udaljenosti od komunikacija, bez planinskih domova i drugih objekata na koje su planinari navikli, ne bi trebalo da bude presudan u određivanju kontrolnih punktova. Jer, nema tu ničeg teškog za planinara, kao čovjeka entuzijastu. Dva ili tri dana bivakiranja pod šatorom za jednog »okorjelog« planinara (a takvi će se uglavnom i otiskivati na obilazak »Jugoslavenske transverzale«) ne bi trebalo da predstavlja neki naročiti napor.

Zato je zaista vrijeme da glasno razmislimo o jugoslavenskoj planinarskoj »transverzali«, da o njoj kažu svoju riječ upravo oni koji će je među prvima »osvajati« ili bar krenuti na njen obilazak. A to su čitaoci našeg časopisa. Javna diskusija na stranicama »Naših planina« može samo da ubrza otvaranje ovog, toliko dugo željenog, planinarskog puta.

TOMISLAV BATINIĆ, Sarajevo

Spriječimo i liječimo krizu planinarstva!

U našim planinarskim krugovima — na izletima, sastancima, u društvenim prostorijama ili sličnim zgodama — često se govori o krizi koja je u stanovitom smislu zahvatila naš planinarski pokret. Sigurno da jedan dio takvih tvrdnji ima i svoje osnove, tim prije jer ih iznose dobri poznavaci prilika u našem planinarstvu.

Negdje se ta kriza ispoljava u nedostatku ideja za raznovrsniji sadržaj, rada, negdje u umasovljenju, osiguranju materijalnih sredstava ili u drugim sličnim manifestacijama.

Teško padaju na srce brojčani pokazatelji iz izvještaja i referata na skupovima, gdje se upravo najbolje može osjetiti da zaista nešto »škripi«. Ovdje, prije

svega, mislim na one podatke koji govore o broju aktivnih članova i onih »na papiru«, a posebno na podatke o broju posjeta planinarskim domovima od strane nečlanova. Svjedoci smo da se osipa broj aktivnih planinara — planinara u dosadašnjem klasičnom obliku; masovna baza nije nam velika.

Zašto je to tako?

Naravno, na ovo pitanje je veoma teško odgovoriti, ali ne mogu a da ne pomislim da smo i sami u našoj aktivnosti zapostavili neke uticaje koji bi pomogli omasovljenju. I sami smo krivi jer često ne znamo, ili smo nespretni, da iskoristimo postojanje takvih uvjeta koji bi, vjerujem, pomogli da se osjete bolji rezultati u htijenjima da nam pokret bude masovniji.

S toga i jeste svrha ovog napisa da ukaže upravo na jednu od tih propuštenih šansi koje postoje i koje su dobrom dijelom prisutne čak i pod samim krovovima naših planinarskih objekata. Riječ je o takozvanim »torbarima« ili »cekerašima«, koji u pojedinim regijama naše zemlje u sve većem broju dolaze u naše, gradu bliže, planinarske objekte, a ipak nisu planinari i to ne samo zbog toga što nemaju članske knjižice, već prvenstveno zbog toga što nemaju planinarskih znanja i navika i što im zbog toga planina ne pruža ono što jedan kompletnejši planinar u planini može da doživi.

Nedavno posjetih planinarski dom na Šavnicima na planini Bjelašnici, koji se nalazi svega nekoliko desetina kilometara od Sarajeva. Dom je udaljen jedan sat hoda od željezničke stanice Pazarić na pruzi Sarajevo — Mostar, pa je dostupan, takoreći, svakom, čak i fizički slabijem namjerniku. Upravo zbog veoma povoljne lokacije, dom je stalno pod »udarom« izletnika neplaninara, posebno učenika osnovnih i srednjih škola. Tu sam praktično osjetio naše promašaje i propuste.

Šta ovi namjernici ili nenamjernici u ovom domu mogu da osjete od one prave planinarske atmosfere kakva bi trebalo da se osjeća? Čini mi se — ništa, ama baš ništa! Izuvez čisto ugostiteljskih usluga, planinarska organizacija koja upravlja domom nije pružila tim i takvim posjetiocima ništa drugo. Nije iskoristila niz mogućih ideja za ostvarenje programirane propagande planinarstva. Svi su posjetiocu prepušteni sami sebi i »ubijaju« vrijeme kako znaju, ili bolje rečeno kako ne znaju, jer su i njihovi pratioci — nastavnici i profesori — maltene svi bez ikakvih predznanja o koristima bavljenja planinarstvom.

I nije tako samo u domu na Šavnicima. Svi su domovi oko Sarajeva takvi — na Ravnoj planini, Romaniji, Bukoviku... vjerovatno i u mnogim drugim krajevima zemlje.

Upravo u takvim sredinama, uz malo više volje, spretnosti i ambicija mogli bi da se iskoriste mogućnosti koje postoje za propagiranje vrijednosti bavljenja u prirodi. Uz pogodan, osmišljen pristup vjerovati je da se među takvim posjetiocima može naći i jedan broj budućih aktivnih planinara. Trebalo bi znati iskoristiti već postojeće propagandne forme i materijale: projiciranje dijapositiva i dijafilmova, kratka prigodna predavanja, šeme sa opisom pojedinih planinarskih tura, razgovor sa istaknutim planinarama, razgovori o alpinizmu, pećinarstvu, male izložbe planinarske fotografije, praktične demonstracije planinarskih specijalnosti i vještina itd. Pošto je jedan broj domova elektrificiran, nije teško organizirati i audiovizuelizaciju ovog programa.

To su samo neke od ideja za čije ostvarenje nisu potrebna nikakva materijalna sredstva, ali zato treba mnogo više želje, volje i smisla. Sasvim je sigurno da se najveći broj prisutnih izletnika neplaninara ne bi protivio da im se na ovaj način prezentira planinarska aktivnost, tim prije jer u ovakvim prilikama često vlast »glad« za sadržajem i problem kako »ubit« vrijeme. Dužnost oko realizacije ovako organiziranog programa u domovima, mogli bi bez teškoća da preuzmu dežurni planinari, čuvari objekata, članovi upravnih odbora društava i drugi iskusniji planinari, koji bi, nadam se, rado primili na sebe dio ovog zadatka u svom društvu.

Možda će u prvi mah ovaj prijedlog izazvati skepsu s obzirom na oživotovanje, ali vrijedi pokušati. U svakom slučaju, bilo da je to promašaj ili ostvarenje, pozvani smo da djelujemo, pozvani smo da širišmo krug ljubitelja prirode, tim više i tim prije, ako su nam budući »konzumenti« planinarstva tu, na dohvati ruke, u planinarskom domu. Privucimo ih, dakle, k sebi!

Još dvije nove transverzale u Sloveniji

POT ČEZ KOZJAK (MARIBOR — DRAVOGRAD)

Ove godine PD »Maribor-Matica« slavi dva značajna jubileja. Naime, 6. VI 1919. godine osnovana je podružnica Slovenskoga planinskoga društva (sada PD »Maribor-Matica«), čiji je prvi predsjednik bio dr Ljudevit Brencet, dok će se 29. XI 1969. navršiti 20 godina otkako je otvorena Ribniška koča pod upravom ovog društva.

Proslavljujući prvi jubilej, 50 godina plodnog rada, PD »Maribor-Matica« puštalo je u obilazak novu transverzalu u Sloveniji »Put kroz Kozjak« (Maribor—Dravograd) 25. V 1969. godine. Kozjak je gorje koje se proteže sjeverno od Drave između Maribora i Dravograda. Tu se vuče i državna granica prema Austriji. Glavni vrhovi Kozjaka su Urban (596 m), Žavcarjev vrh (916 m), Kolarjev vrh (994 m), Ostri vrh (907 m), Sršenov vrh (965 m), Pongrac (899 m), Kapunar (1050 m) i Košenjak (1521 m). Brojne pritoke Drave, kao Bresterinski potok, Bistrica, Šturmov potok, Črmenica, Ožboltski potok, Radeljski potok, Mučka Bistrica, Velka, Ojstriški potok stvorile su lijepo gorske doline. Velik dio gorja pokriven je miješanom šumom. Veća naselja su: Selnica, Ožbolt, Brezno, Radlje i Muta. Evo pravca spomenute transverzale, počevši od Maribora:

1. Maribor (274 m) — Urban (596 m),	2,30 h
2. Urban — Gaj (575 m) — Tojzlov vrh (705 m),	1,30 h
3. Tojzlov vrh — koča na Žavcarjevom vrhu — Žavcarjev vrh (916 m)	2 h
4. Žavcarjev vrh — Ostri vrh (907 m),	2 h
5. Ostri vrh — Gradišće (510 m) — Zg. Kapla (781 m) — Sršenov vrh (965 m),	4 h
6. Sršenov vrh — Pongrac (899 m) — Remšnik (684 m),	4,30 h
7. Remšnik — Kapunar (1050 m) — Radeljski potok (450 m),	3 h
8. Radeljski potok — Pernat — Podlipje (795 m),	2 h
9. Podlipje — Jernej (1040 m) — Branik (416 m),	2,30 h
10. Branik — Pernice (1058 m) — vrh Košenjaka (1521 m),	5 h
11. Košenjak — Tratinek (1165 m) — Ojstrica (982 m) — Tratinek Dravograd (364 m)	4 h

Kontrolne tačke transverzale: 1. Urban, 2. Tojzlov vrh, 3. Koča na Žavcarjevom vrhu, 4. Ostri vrh, 5. Sršenov vrh, 6. Pongrac, 7. Remšnik, 8. Kapunar, 9. Podlipje, 10. Jernej, 11. Pernice, 12. Košenjak — pri kmetiji Lonhter ili 13. Košenjak — pri kmetiji Tratinek, 14. Ojstrica, 15. Grajska bajta nad Dravogradom.

Mogućnosti noćenja na transverzali nalaze se na ovim mjestima: Urban (pri Joštu), dom Kozjak na Tojzlovom vrhu, koča na Žavcarjevom vrhu, gostišče Osvald na Ostrom vrhu, kmetija Močilnik na Zg. Kapli, gostišče na Remšniku, gostišće Ternik pod Kapunarjem, planinsko zavetišće Podlipje, kmetija Primož pri Jerneju, Pernice pri kmetu Gošmanu i Ojstrica pri Moriju (kmet na slovenskom znači seljak).

Transverzala se može obići za 4 dana (nešto više od 30 sati hoda), a ima 15 kontrolnih točaka. Za njen obilazak potrebna je pogranična dozvola. Obilaznici moraju pokazati na zahtjev pograničnu dozvolu, osobnu i planinarsku legitimaciju i transverzalni dnevnik. Transverzalom rukovodi PD »Maribor-Matica«, ulica Vita Kraigherja br. 2. gdje se može naručiti dnevnik i mali vodič sa skicom puta. Koča na Žavcarjevom vrhu i vrh Košenjaka su i kontrolne tačke dopune Slovenske transverzale br. 1. te ih planinari mogu uporedno obići.

TRANSVERZALA KURIRJEV IN VEZISTOV NOV SLOVENIJE

Otvorene trasverzale kurirjev in vezistov NOV Slovenije bilo je 13. VI 1969. godine. Transverzala je duga oko 750 km, a može se obići za 25 dana hoda. Polazi od Gančana u Pomurju preko Slovenskih gorica do Maribora. Put dalje vodi preko Pohorja do Slovenjega Gradca, na Korušku, Zasavljie, Dolenjsko gričevje, Gorjance, Belu Krajinu, Kočevski Rog pa preko Notranjske po južnom rubu Ljubljanske kotline ponovo na Zasavljie. Put nastavlja po Ljubljanskoj kotlini i prelazi na Jelovicu. U nastavku puta transverzala vodi na Porezen i Idrijsko Hribovje, Trnovski Gozd, Nanos, pa preko Velikog Snežnika u Ilirsку Bistricu. Završetak puta i zadnji kontrolni pečat je u planinarskom domu na Slavniku. Transverzala kurirjev in vezistov NOV Slovenije nije izrazito planinarska. Najveći vrh je Veliki Snežnik (1796 m), zatim Plešivec, dom na Peci itd.

Transverzala vodi uobičajenim markacijama, po stazama Slovenske planinske transverzale br. 1. i ostalih transverzala, pa je Vodič po transverzali kurirjev in vezistov neophodan, jer su u njemu detaljno opisane sve kontrolne tačke i pravac puta. Ima 88 kontrolnih tačaka a podijeljena je na četiri dijela:

1. Gančani — koča na Menini planini (pečati 1—24)
2. Koča na Čemšenski planini — Kočevje (pečati 25—45)
3. Dom na Travni gori — Blegoš (pečati 46—67)
4. Dražgoše — Slavnik (pečati 68—88).

Pioniri i omladina do 18 godina starosti za svaki dio transverzale dobivaju po jednu malu značku, a kada pređu cijelu transverzalu dobivaju značku koja se daje i ostalim planinarima iznad 18 godina starosti. Značke za cijeli pređeni put izdaju se dva puta godišnje i to 22. VII i 29. XI. Na kontrolnim tačkama nalaze se posebne table koje označavaju da se tu nalazi kontrolni pečat.

Vodič po transverzali kurirjev in vezistov NOV Slovenije, u kome se nalazi detaljan opis cijelog puta i mnoge druge zanimljivosti (150 stranica i 10 skica puta) kao i dnevnik može se poručiti kod planinarskog društva PTT u Ljubljani, Cigletova 15. Vodič košta 10, a dnevnik 5 dinara. Dnevnik i vodič mogu se nabaviti i kod svih većih pošta u Sloveniji. Ova nova transverzala može se obilaziti istodobno s nekim drugim slovenskim transverzalama, jer imaju veći broj zajedničkih točaka.

... POT ĆEZ KOZJAK ...

Akademik BRANIMIR GUŠIĆ, Zagreb

Opet o Plitvičkim jezerima i njihovoj zaštiti

Još se nije osušilo crnilo od mojega posljednjega članka o našim Plitvičkim jezerima, a već se ponovno njihova zaštita naša u središtu interesa naše javnosti. Ogroman pritisak posjetilaca, po više desetaka tisuća dnevno, stvara nevjerljivu gužvu i sa svojom masovnošću dovodi u neposrednu opasnost čistoću jezerske vode i opstanak nekih osnovnih sedrenih barijera, a u najprometnijem dijelu i same travnate površine na Labudovcu, oko Rapajinje i u neposrednoj blizini hotela, ne govoreći o nemogućnosti smještaja brojnih vozila i stalnim prometnim sukobima i nesrećama na već odavno preopterećenoj uzanoj cesti uz Gornja jezera između hotela i Ljeskovca, na kojoj se još uvijek odvija sav promet za Liku i iz donjega dijela Primorja za Zagreb, pa i dalje van naše zemlje. Nedostatak sanitarnih čvorova i usputnih skromnih ugostiteljskih prehrambenih objekata, dostupnih svakom posjetiocu, dovelo je do toga, da je sva okolna šuma zagadena, a pranje automobila i mijenjanje ulja često se događa uz sama jezera, a osobito na najugroženijoj sedrenoj barijeri između Kozjaka i Donjih jezera, preko koje još uvijek prelazi cesta za selo Plitvice, koja već i sama prijeti da napuknutu barijeru potpuno slomi i tako dovede do nepopravljive katastrofe.

Već godinama su odgovorni ljudi i iz zaštite i iz ugostiteljstva predskazivali ovakovo preopterećenje Jezera posjetiocima i upozoravali na štetne posljedice do kojih ono može dovesti, ali bez uspjeha. Godinama se i u našoj turističkoj politici nije htjelo shvatiti da izgradnja hotelskih kapaciteta ne čini turizam i da broj raspoloživih ležaja nije oznaka za uspješnu turističku privredu. Godinama smo ne samo našim političarima nego često i urbanistima i planerima uzalud dokazivali, da osiguranje vode, struje, kanalizacije, prehrane, pošte i saobraćaja, te svih mnogobrojnih ostalih pratećih elemenata, ukratko rečeno tzv. infrastrukture, mora u najmanju ruku pratiti ako ne i prethoditi velikim i skupim hotelskim investicijama ukoliko se želi donekle poslovati rentabilno, zadovoljiti goste i, što je najvažnije, osigurati odgovarajuću zaštitu prirodnoga objekta zbog kojega se u krajnjoj liniji i razvija turizam na određenom području. Ali dok se s jedne strane pustilo maha grandomanškim i često nefunkcionalnim presizanjima pojedinih arhitekata, koji su »ogromnim kašunima« nagrdili najljepše dijelove naše obale, ne vodeći računa da će u tim često i odviše luksuznim zdanjima gornji katovi često ostajati bez vode zbog nedovoljnoga pritiska u raspoloživim kapacitetima vodovoda ili liftovi stajati zbog čestih prekida struje, a gosti prokljinjati dan kada su se naselili u takovom monstrumu od hotela ili kada će otpaci iz takovih grdosija zagadivati najljepše naše plaže i mirne zakutke naših borovih primorskih šuma — za infrastrukturu nije se nalažilo ni kredita ni razumijevanja. No dok smo na taj način upropastivali najčešće po neka mjesta na obali ili odbijali goste koji nikad više nisu poželjeli da pohode našu zemlju, na Plitvicama je u pitanju opstanak samih Jezera u cjelini. Ne smijemo ni pomisliti što bi se dogodilo, da sedrena barijera na Kozjaku popusti i da se sva masa vode iz Kozjaka odjednom sruči na Donja jezera ili da uslijed zagadivanja jezerske vode prestane stvaranje i obnavljanje sedrenih barijera, osnovne podloge ne samo za ljepotu, nego i za samu egzistenciju Jezera uopće.

Uprava nacionalnoga parka je kroz niz godina u vrlo teškim uvjetima uspjela konačno srediti gospodarenje u plitvičkim šumama, spriječiti njihovo daljnje uništanje i tako zaštititi barem onaj najpotrebniji zeleni pojas koji kako tako osigurava makar količinski i najmanji dotok vode, potreban Jezerima za njihov život. Uprava je također pokušala da donekle sredi pješački promet na Jezerima, postepeno pove-

čavajući njihovu propusnu moć i gradnjom novih putova omogućila pristup i onim skrovitim ljepotama Jezera koje dosada nisu bile pristupačne običnim posjetiocima. Ona je strpljivim radom uspjela ukloniti one negdašnje betonske mostiće koji su sa svojom nezgrapnošću i težinom toliko upropastavali sedrene barijere uz koje su bili prislonjeni, i pokušala uvesti kakav takav red u masovnom prometu po Jezerima. Ona je, a što treba naročito istaknuti, stimulirala naučna proučavanja hidrobioloških, geoloških i drugih znanstvenih istraživanja i na taj način uspjela stvoriti znanstvenu podlogu za zaštitne zahvate koji su neminovni na takovom osjetljivom objektu prirode.

S druge strane je i ugostiteljsko poduzeće, naročito u zadnjih nekoliko godina, zahvaljujući sposobnoj upravi, uspjelo ukloniti niz na izgled nepremostivih teškoća u svojem pogonu. Ono je moralo skupu plaćati neodgovornost prvih izvođača rada na novom hotelu, koji su pitanje vode i kanalizacije olako rješavali i tako dovodili u neposredne teškoće i sukobe i ugostitelje i Upravu parka. Djelomično uklanjanje tih teškoća nanosilo je i danas još nanosi mnogo brige i troškova ugostiteljima. Uporno školjujući i odgajajući toliko potreban kadar za svoje normalno poslovanje, znatno je napredovao kvalitet usluga. Uprava hotela je nadčovječanskim naporima uspjela da se izvuče iz prvostrukne na oko bezizlazne primitivnosti i beznadnoga deficitia i da se osovi na vlastite noge. Sve su to pozitivne činjenice koje ne treba smetnuti s uma, kada se ocjenjuje sadašnja situacija u tom našem po svojoj ljepoti jedinstvenom nacionalnom parku ne samo Jugoslavije, nego ovoga staroga evropskoga kontinenta u cijelini. Pa ipak su Jezera sada zapala u tešku krizu koja dovodi u pitanje i njihovu neposrednu egzistenciju. O čemu se radi?

Uprava nacionalnoga parka nije kroz sve ove godine svoga postojanja uspjela da održi korak sa našim dinamičnim razvojem, a napose sa naglim porastom prometa koji ju je zatekao posve nespremnu da ga nekako sredi u okviru parka. Ona je mnogo predugo oklijevala oko donošenja generalnog urbanističkog plana iako je daleko najveći dio posla oko njegovoga pripremanja uspješno završila. Nedostatak generalnoga uredajnoga plana dovodio je pak do nepotrebnih sukoba sa ugostiteljima, koji su svoj životni prostor teško sticali, a u svojim zahtjevima ne rijetko upravo zbog nedostatka generalnoga plana dolazili u sukob sa principima zaštite. Nedonošenjem plana stvarale su se i nepotrebne teškoće sa domaćim stanovništvom jer je život često nametao rješenja koja nisu uvijek mogla biti u skladu sa interesima parka. Tako se nepotrebno stvarala napeta situacija na samim Jezerima koja je moralna ometati konstruktivan rad zaštite, a on prije svega zahtjeva harmoničnu suradnju svih koji žive od Jezera ili oko Jezera.

Ali ni to nije sve. Nerazumijevanje za neophodno potrebnu izgradnju infrastrukture na svim nivoima od političkih faktora do privrednih, koje je trajalo godinama, stišavalo je entuzijazam pojedinaca i umirivalo borbenost neophodnu za uspješno rješavanje takvog krupnog pitanja. I mjesto da je Uprava parka zajednički sa ugostiteljima provodila borbu za potrebne kredite, oni su svoju energiju rasipali u međusobnom nerazumijevanju i ličnim razmimoilaženjima. Pored svega toga zaostajala je i sama organizacijska struktura u Upravi nacionalnoga parka. Nisu na vrijeme osigurani potrebni stručnjaci, koji bi izradili sve predradnje i u danom času bili kadri da se prihvate izvođenja ovakovih velikih zahvata kao što su kanalizacija, vodovod, osiguranje struje i čitavoga niza drugih, koji će tek svi zajedno moći osigurati normalnu turističku eksplotaciju ne ugrožavajući samu egzistenciju Plitvice.

Na kraju je i u samoj organizaciji Zaštite u našoj republici bilo krupnih nedostataka. Osnovana u okviru nekadašnjega Sekretarijata za šumarstvo (poslovi oko nacionalnih parkova) te Sekretarijata za kulturu (ostala pitanja zaštite) i vođena uglavnom od prirodnjaka i šumara, ona je shvaćena tek kao neka pasivna zaštita od prekomjerne sječe, a svoju je funkciju nalazila samo u okviru tzv. divlje još nedirnute prirode, izživljavajući se u zaštiti nekih šumskih kompleksa, planinskih vrleti ili rijetkih životinja ili rijetkoga bilja. Polagano se tek razvija spoznaja, da je zaštita prirode u najširem smislu neophodan zadatak modernoga čovjeka, koja treba da mu u okviru njegovoga urbanoga života a kraj neslučenoga zamaha moderne industrijalizacije osigura bar minimum mogućnosti rekreacije u prirodi, potrebnu količinu čistoga zraka i čiste vode, sunca i topline, sve elemenata još danas neophodnih za zdravlje čovjeka. Nema sumnje da se i naš organizam postepeno privikava na ove nove ovako promijenjene uslove života, ali je sigurno, da moć adaptacije zaostaje za brzinom kojom se te promjene ostvaruju. Prema tome zaštita prirode tako shvaćena predstavlja službu koja je od vitalne važnosti za modernoga čovjeka. Zato je u našoj republici učinjen veliki korak naprijed kad je pored Republičkoga zavoda za

zaštitu prirode osnovan i Savjet pri republici kao najviši stručni i direktivni organ za tu službu. Izvučen iz uskoga okvira samih prirodnjaka i šumara, on je po svojem širokom sastavu različitih stručnjaka u boljoj mogućnosti da na vrijeme signalizira opasnosti i da upozorava na mjere koje bi trebalo poduzeti.

Plitvička jezera predstavljaju za nas u tom pogledu sasvim rijedak i neobičan objekt. Po prirodi svoga postanka i po svojoj jedinstvenoj i osebujnoj ljepoti stvorena za rekreaciju današnjega urbaniziranoga čovjeka, ona mogu, ispravno čuvana i pravilno vrednovana i korištena, postati važan faktor ne samo kao objekt odmora i oplemenjivanja našega radnoga čovjeka, nego i kao važan izvor zarade, ne samo za narod koji tamo živi, nego i za čitavu republiku. Omogućiti i uskladiti takav na prvi pogled proturječan razvoj upravo je glavna zadaća pravilno vođene zaštite. U toj širokoj i veoma kompleksnoj eksploataciji ugostiteljstvo predstavlja tek jedan iako veoma važan faktor djelovanja. Uprava parka pod neposrednim nadzorom Republičkoga zavoda za zaštitu prirode morala bi biti glavni izvršni organ opće zaštite, ona bi morala osiguravati ne samo pasivnu nego, što je mnogo važnije i aktivnu zaštitu, osiguravajući na pogodan način nesmetani razvoj turizma. Prema tome Uprava bi morala biti nosilac izgradnje infrastrukture, počevši od vodovoda, svjetla i kanalizacije, pa sve do organiziranja novih naselja, trgovine, osiguranja automobilskoga prometa, izgradnje zdravstvenih i prosvjetnih elemenata, ukratko svega onoga što će tek omogućiti kulturni i udoban smještaj za sve one raznovrsne radnike, koji su potrebeni za održavanje i nesmetano odvijanje ovakovoga prometa. Uprava parka treba da stalno provodi znanstvena istraživanja u okviru problematike koju ovakovo opterećenje nameće zaštiti na Jezerima, da rezultate istraživanja objelodanjuje i da svoj rad zaštite stalno prilagoduje tim znanstveno utvrđenim činjenicama i novim potrebama. Ta istraživanja treba da obuhvaćaju pored hidrobioloških, fitocenoloških i geoloških ispitivanja i proučavanje konstrukcije najpodesnijih putova, mogućnost što svrshishodnije njihove propustljivosti, lokacije i načina izgradnje sanitarnih čvorova, osiguranje dovoljnoga prostora za kampiranje, parkiranje i njegu kola, proučavanje dinamike turističkoga prometa, dovoljnu raznolikost u ugostiteljskim objektima, koja će omogućiti i jednostavni boravak i ishranu pristupačnu prema cijeni svakom našem radnom čovjeku pa do najluksuznijeg deviznog turizma. Ona treba da stvori uvjete da naša Jezera postanu velika škola za učenje i odgajanje ne samo naših mlađih naraštaja. Jezera treba da pruže mogućnost svakome da na njima nađe kulturni prijem, estetski ugodaj i miran oporavak.

Naravno da za ovakovo mnogostruko djelovanje sadašnja Uprava nacionalnoga parka nije sposobna. Potrebna je posve drugačija struktura organizacije i posvema drugačiji kadrovski sastav. Potrebna je stvarna suradnja svih koji sada rade i koji će u buduće raditi na Jezerima.

Prijedlozi da se sav tzv. privredni sektor, dakle daljnja izgradnja i infrastrukture i pratećih objekata, te eventualno proširenje hotelskih kapaciteta prepusti ugostiteljstvu kao sada dinamičnjem i privredno snalažljivijem faktoru, a da se služba zaštite svede u uske granice jedne male zasebne jedinice financirane od ugostiteljstva, ne mogu se prihvati ni iz principiјelih, a ni iz praktičnih razloga. Nacionalni park, kao narodno dobro od općeg društvenog interesa, ne može postati privatna prečica nikakvoga privrednoga poduzeća, a kompleksnost poslova, koji zasijecaju u najrazličitije struke traži organizaciju koja će po svojem sastavu biti kadra da uspješno rukovodi svim tim toliko raznolikom poslovima. Ono što treba sve te akcije ujedinjavati, što im treba dati svrhu djelovanja, to može da bude samo pravilno vođena zaštita prirodnoga objekta, koji je glavni nosilac i glavni motor sve te aktivnosti. Pomiriti sve veće zahtjeve turističke privrede sa biološkim potrebama zaštićenoga objekta, taj težak i odgovoran posao može da vrši samo jedna Uprava koja stoji iznad pojedinačnih aktivnosti.

Šteta je što mi naša iskustva u upravljanju takovim krupnim objektima prirode moramo sticati upravo na jednom toliko osjetljivom primjeru kao što su Plitvička jezera, gdje se toliko delikatna zaštita sukobila sa žestokim pritiskom turizma, a sve to u jednom kraju, koji obzirom na svoje više nego skromne druge mogućnosti privrednoga razvoja upravo odavde očekuje znatnu ekonomsku pomoć. Postavljen pred jedan toliko težak i kompleksan zadatak, nije ni čudo što se do sada sav posao oko Plitvice i nije mogao razvijati pod optimalnim uvjetima i bez pogrešaka. Još nije kasno da se te greške isprave i propušteno nadoknadi. Da bi se to postiglo potrebno je u prvom redu znanja i mnogo dobre volje i entuzijazma sa strane svih onih koji su bilo u kojem odnosu pozvani da u tom radu sudjeluju za dobro naših Jezera, za dobro ondašnjih stanovnika, a ne najmanje i za dobro cijele naše zemlje.

Izlet na snježnu tvrđavu Hercegovine

Poslije desetodnevног зимovanja na Risovcu, u podnožju Čvrsnice i Vrana, naša čетveročlana grupa odlučila je da krene prema planinarskoj kući pod Velikim Vilincom na Čvrsnici.

Taj dan osvanuo je tmuran, mračan. Nije obećavao mnogo. Samo mali dio neba nad Čvrsnicom govorio je o prisutnosti sunca. Seljani iz Risovca odvraćali su nas od prilično nesmotrene namjere da u ovo godišnje doba i pod ovakvim uslovima krenemo gore, prema Vilincu. Od vajkada mještani ovog kraja predskazuju nepogodu prema rojevima sitnih mušića koje pred nevrijeme padaju na snijeg.

Više tvrdoglav i samouvjereno nego razumno, odlučili smo se na uspon. Odbrali smo pravac kretanja: Vitlenica — Dvostruki kuk — katuni na Zaglavlju — Velika Vala — planinarska kuća na Vilincu.

Poslije izlaska iz jelove šume, kod spilje na Vitlenici, sunce je osvojilo horizont i okupalo zavijane bregove Čvrsnice. Pošto je snijeg dobro »držao«, smučke smo nosili na ramenima. Hodali smo u početku takvim tempom da nam nisu bili potrebni odmori. Ovim pravcem prolazimo prvi put u zimskim uvjetima.

Nakon zastanka kod katuna na Zaglavlju, započeli smo u uspon. Padine smo prelazili u razmacima zbog opasnosti od lavina, koje su se već srušile na više mesta. Prekinuli smo razgovor. To je bio najteži uspon, ali ne i najopasniji. Snijeg je na ovom usponu kao živ, tako da veoma sporo napredujemo. Često zastajkujemo da bi prikupili snage za slijedećih desetak koraka. Po završetku uspona dobro nam je došao topao čaj i komadić čokolade. Sada smo već prilično umorni. Krećemo se sporije nego do Zaglavlja iako je teren dosta dobar.

Stigosmo i pod uspon na kraju Velike Vale. Pred nama je najopasniji dio puta. Tu je novembra 1967. godine nas sedmero pokosila lavina. Zato nerado i sa strahom započinjemo uspon. Ovoga puta, međutim, bili smo u prednosti utoliko što je čitav uspon pregledan, a ne maglovit kao prije dvije godine.

Krećemo se bez zastoja, a na najkritičnijem mjestu prelazimo jedan po jedan. Dok se penjemo uz strminu, pogled nam se sa zebnjom zadržava na velikoj snježnoj strehi. Nešto kao hladno steže u grlu pri pomisli šta bi se sve zbilo da se streha, visoka preko pet metara, odroni na nas. Ipak sve se dobro završilo. Izdosmo na Poda i sklonismo se u jednu vrtajući da predahnemo.

Uđosmo i u posljednji uspon na Malom Vilincu (1836). Na strmoj padini Prijegona zaključujemo da je sigurnije prijeći sijeveroistočnu padinu.

Nakon osam sati hoda, evo nas najzad pred kućom. Snijega je toliko da su ulazno stepenište i čitava polovica vrata potpuno zatrpana. Dva prozora sa jugoistočne strane uopće se ne vide. Kuća djeluje kao kakav zatočenik u snježnom okovu. Ipak, kuća je za nas veliko olakšanje, nada za prijatan odmor.

Tu noć sjedili smo do kasno i kroz prozor posmatrali mijenjanje boja na nebu i kupanje bijele pustinje u mjesecевom svjetlu. Noć je bila tiha i u isto vrijeme slabasna.

Ujutro su Rasim i Željko pripremili drva i naložili vatu, a Ljilja spremila uobičajeni planinarski doručak. Predskazivanja Risovljana počela su da se ostvaruju. Vrijeme je postajalo sve turobnije, a oblaci gušći i tamniji. Prolomila se oluja. Na našu sreću s dovoljnim zakašnjenjem da budemo sasvim sigurni.

U zimskim uvjetima Čvrsnica je u pravom smislu zabranjena planina, pogotovo za prve posjete i nevjeste namjernike. Mi iz Jablanice, takoreći prve komisije Čvrsnice, toliko smo puta u sličnim uvjetima, čak i nakon dvije trećine pređenog puta, morali da se vratimo, da odustanemo od krajnjeg cilja, da popustimo pred stihijom podivljale planine.

»Velebit« dra Ž. Poljaka i suradnika

Dr Željko Poljak i suradnici: »Velebit«, Zagreb 1969. godine. Broširano, 300 stranica, 162 slike u tekstu i 24 na prilozima, geografska karta 1:100.000 u dvije boje. Cijena 25 novih dinara. Naručuje se kod izdavača: Planinarski savez Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a.

Upravo 40 godina nakon objavlјivanja »Planinarskog vodiča po Velebitu« prof. Josipa Poljaka, planinarsku javnost u Hrvatskoj, a posebno poznavaoce Velebita, obrađovao je dr Željko Poljak novom knjigom o toj, našoj najvećoj, krševitoj i divljoj, ali i lijepoj planini. Tako je nakon jednog geologa i jedan liječnik znatan dio svoje životne aktivnosti uložio u nastojanje, da ostvari zamisao o sveobuhvatnom, makar i sažetom djelu na našem jeziku, u kom bi bilo prikazano sakupljeno znanje o planini Velebit. To je vjerojatno razlog, zbog kojeg knjiga dra Željka Poljaka i nosi samo naslov »Velebit«.

Vrstan planinar i poznavalac Velebita, autor je za ostvarenje svoje nakane odbrao i vrsne suradnike. Zahvaljujući zajedničkom trudu brojnih stručnjaka, od kojih su neki, i sami planinari, zalazili i još zalaze u Velebit, mjesecu lipnju o.g. u nakladi Planinarskog saveza Hrvatske izdana je knjiga, koja u sažetom obliku obuhvaća »sve bitne elemente za poznavanje Velebita«. Doista, knjiga je, osvrnemo li se i na pionirski pothvat prof. Josipa Poljaka, ispunila prazninu 40-godišnjeg razdoblja, pokazavši jasno, da zanimanje planinara i entuzijazam stručnjaka i naučnih radnika za Velebit, kako se možda i činilo, nije zamro. Naprotiv, suvremeniji »velebitaši« i »velebitolozi« nastavili su i obogatili tradiciju Krajača i Gojtana, Rossija, Hirtza i Simonovića, Premužića i drugih, koji su se svojedobno zanosili silnim prostranstvom planine, njenim jedinstvenim položajem uz more, ljutim kršem i oskudnim no nadasve osebujnim biljnim i životinjskim svijetom, njenim žiteljstvom i značenjem u povijesti i kulturi naroda.

Knjiga »Velebit«, koja u cijelosti obuhvaća 300 stranica, sastoji se od dva dijela: općeg na 146 strana i putopisnog na 154 strane. Već je iz ovog vidljivo, da je u knjizi znatan dio prostora ustupljen gradivu, koje se bavi dosad prikupljenim znanjem o Velebitu s različitih gledišta znanosti. U tom su dijelu sažeto obrađena osnovna geomorfološka, hidrološka, klimatska i druga svojstva planine, njen biljni i životinjski svijet, lovstvo, šumarstvo, njeno privredno i turističko značenje, porijeklo i povijest njena stanovništva. Naročito značajnim čine mi se poglavljia o porijeklu stanovnika velebitskih naselja, o istraživačima Velebita i naseljenju oko Velebita do Turaka. No i u svim drugim poglavljima Općeg dijela svaki će čitalac, već prema svojim sklonostima, naći veoma zanimljivih i sustavno izloženih podataka.

Putopisno gradivo autor je u skladu s orografskim odlikama planine podijelio u četiri dijela. Prvi se bavi Sjevernim Velebitom, posebno Senjskim bilom kao njegovim predbrežjem, zatim skupinom Zavižan—Rajinac pa Rožanskim kukovima. U drugom dijelu obrađen je Srednji Velebit, i to skupina Satorina—Lisac—Bačić kosa, zatim Štirovača i njezina okolina i posebno Dabarski kukovi, kako ih je autor prikladno nazvao. Treći dio obuhvaća Južni Velebit sa skupinama Sadikovac—Konjevica—Samari, Visočica—Badanj, Vaganski vrh—Sveto brdo te nacionalnim parkom Paklenica. U četvrtom dijelu autor je pod nazivom Jugoistočni Velebit izdvojio doista zasebno i u mnogome različito planinsko područje, koje se proteže od Tulovih greda preko Crnopca i Tremzine do kanjona rijeke Zrmanje, što planinski masiv Velebita omeđuje s jugoistoka.

U svakom od navedenih putopisnih poglavljia dat je najprije sažet opći prikaz s najvažnijim orografskim podacima, a zatim su na pregledan, razumljiv i prirodan način opisani najvažniji pristupi i putevi u pojedinim skupinama, osobitosti krajolika značajne za planinare i ljubitelje prirode i drugi podaci od praktične važnosti za snalaženje, boravak i opskrbu u ovoj planini, koja nije baš uvijek gostoljubiva. Čitajući tekst na bezbroj sam mesta uočio točnost opažanja i osjetio ispravnost uputa

koje se daju. Pa ipak, čini mi se, da je putopisni dio knjige napisan u prvom redu za ozbiljnog i iskusnog planinara, za poznavaoča Velebita, a tek onda za onog koji će možda po prvi put poći u planinu.

Što se tiče izbora predjela i skupina koje su u putopisnom dijelu podrobnije obrađene, neka mi bude dozvoljeno reći, da s planinarskog gledišta boljeg nije moglo ni biti. Iznosim to kao jedan od onih, koji su u poratnom razdoblju više puta prošli golemom dužinom Velebita, od Vratnika do Crnopca, i prepriječili ga na mjestima gdje nema ni od davnine utrtnih staza ni planinarskih oznaka, putujući njime pješke s naprtnjačom ili s konjem i samarom, pod vedrim nebom ili pod šatorom, uz ognjište pastirskog stana. Zavižan, Rožanski kukovi, Šatorina i Širovača, Dabri i Dabar-ski kukovi, središnje bilo Južnog Velebita od Visočice do Svetog brda, Velika Paklenica i Tulove grede predjeli su koji oduševljavaju i koje u Velebitu svakako treba vidjeti. Upravo ta područja sustavno su i podrobnno obrađena, s mnogo novih podataka. Ima u Velebitu bez sumnje i drugih izvanrednih predjela, no oni su, kako to i autor podvlači, danas još relativno teško dostupni pa im je posvećeno i odgovarajuće manje značenje.

Posljednje poglavlje knjige obuhvaća praktične podatke i savjete posjetiocu Velebita, s popisom planinarskih kuća i skloništa, mesta za kampiranje, izborom geografskih karata i pravilima ponašanja u planini. Na kraju knjige navedena je opsežna literatura. Sustavno su razvrstani geološki i geografski podaci, speleologija, meteorologija, flora, fauna i lov, privreda, stanovništvo, povijest, planinarstvo i turizam, velebitska turistička staza, problem najvišeg vrha Velebita, alpinistika, poezija, putopisi i dojmovi. Trudom koji je uložio u prikupljanje literature o planini, autor je dao značajan prilog poznавanju bibliografije Velebita. Uz putopisni je dio i indeks naziva, koji se u njemu spominju.

Knjiga je opremljena sa 162 slike u tekstu i 24 u prilogu te jednom geografskom kartom u omjeru 1:100.000. Znatan je broj slika, koliko mi je poznato, po prvi put objavljen, iako autor, posve ispravno, nije zazirao od toga da se posluži i slikama iz »Planinarskog vodiča po Velebitu« prof. Josipa Poljaka, jer su neke od njih, napose one dra Radivoja Simonovića, i do danas ostale nenadmašene. Šteta je samo što reprodukcije nekih snimaka, zbog kvalitete papira na kojem su tiskane, nisu ispale jasnije. To vrijedi i za inače dobro priredenu i preglednu geografsku kartu.

Uzveži u cijelosti, knjiga »Velebit« dra Željka Poljaka i suradnika ispunila je očekivanja, što više, ona nas je u mnogome i ugodno iznenadila, jer je napisana značajki i cijelovito, suvremeno, s obiljem novih podataka, dobrim jezikom i jasnim stilom. Neka starije generacije planinara, čitajući je, obnove sjećanja i nadopune vlastita opažanja, a mladima neka posluži da upoznaju Velebit, tu jedinstvenu planinu. Autoru i njegovim suradnicima čestitam!

Dr S. Forenbacher

Krivokapić: »Šar-planina«

Dušan S. Krivokapić: Šar-planina. Turističko-geografski prikaz predela i naroda. »Turistička štampa« Beograd 1969. Tvrdi uvez, 334 stranica, sa geografskom kartom. Cijena 45 dinara.

U našoj i više nego siromašnoj planinarskoj literaturi (izostavljam slovensku) monografska djela mogu se doslovno pobrojati prstima jedne ruke. Nakon lijepih i dragocjenih knjiga Branimira Gušića o Medvednici, te Josipa Poljaka o Velebitu, koje su izdane još prije trideset-četrdeset godina u Zagrebu i danas već prave bibliofilske rijetkosti, ako izostavim turističko propagandnu knjigu Lučić-Rokija Planine Jugoslavije te nekoliko planinarskih priručnih vodiča, tek je ovih dana upravo izašla iz štampe knjiga dra Željka Poljaka o Velebitu, i time bi nabranjanje planinarskih monografija bilo završeno. Upravo zato je nedavno izašla monografija Dušana S. Krivokapića »Šar-planina« ne samo iznenadenje, nego iz po nekog aspekta i izuzetan planinarsko-publicistički dogadjaj.

Dušan S. Krivokapić je planinar osebujnog profila. On voli prirodu kao i mnogi drugi planinari, voli je kao planinar esteta i kao planinar geograf. No za razliku od svih ovih profila planinara, on je odmah na početku svoje planinarske djelatnosti zavolio Šar-planinu. Zavolio je tu planinu u vrijeme, kada se o njoj među planinarama Srbije i Makedonije, a pogotovo drugih dijelova Jugoslavije nije ništa znalo. Zavolio je tu planinu od svoga prvoga uspona na nju prije četrdesetak godina, pa je odlazio na tu planinu kada god su mu prilike i služba dozvoljavali, a imao je izuzetnu službu koja mu je upravo olakšavala da često i po dulje vremena mogne na njoj boraviti i po njoj danima i tjednima pješačiti. Na taj način on je prvi počeo našem planinarstvu prikazivati do tada nepoznate ljepote te naše po prostranstvu najveće planine. On se još znatno prije početka Drugoga svjetskoga rata u »Hrvatskom planinaru« u nekoliko članaka baš o Šar-planini deklarirao kao vrlo dobar značac toga planinskog područja. Taj osebujni planinar, koji je sav svoj planinarski život posvetio upoznavanju i propagiranju Šar-planine, sada, nakon pet decenija, odužuje se Šar-planini sa publikacijom monografskog tipa.

Ta povolika knjiga, u kojoj je izdavač lukušuznim prelamanjem sloga nanizao desetke potpuno i pretežno praznih stranica, nosi od prve alineje predgovora, pa do zadnjih rečenica predzadnjeg poglavlja pečat njegove planinarsko publicističke ličnosti, te njegovog osobnog načina doživljavanja materije o kojoj piše.

U tom »turističko-geografskom prikazu predjela i naroda« kako ga je autor sam okrstio, a što u mnogo kojem pogledu autora u naučno-stručnom pogledu obavezuje, uvršten je dosta šturo obraden planinarski vodič po Šari, koji u ovoj velikoj knjizi zauzima tek nešto više od četvrtine prostora. Ostali prostor knjige razdjelio je tako, da u nizu poglavlja prikaze čitaocu Šar-planinu onako, kako ju je kroz minulih četrdeset godina upoznavao i doživljavao.

U prvom dijelu knjige autor je u početnim poglavljima zbitno no pregledno upoznao čitaoca sa historijskom analizom morfologije i samog naziva Šar-planine, te odmjerivanja visine pojedinih njenih glavnih vrhova, a onda je prešao na sažeto, dosta suhoporno, no temeljito izlaganje triju glavnih prilaza na Šar-planinu, tetovskog, lepeničkog i prizrenskog sa svim njihovim varijantama. Nakon toga je dodao još i vodič za 14 jednodnevnih tura po čitavom području Šar-planine. Taj dio, koncipiran i napisan kao vodič, odudara međutim od ostalih poglavlja monografije.

U drugoj polovini prvoga dijela prikazane su meteorološke, hidrografske, limnološke prilike, te biljni i životinjski svijet na Šar-planini. Na dosta opširan način prikazani su brojni tabelarni podaci o temperaturi na Šar-planini, koji imaju tek informativni karakter, jer ih je autor, čisto amaterski, na svojim krstarenjima po Šar-planini samo pojedinačno, na pojedinim kotama, odnosno arealima usput registrirao. To isto vrijedi i za podatke o vjetrovima na Šar-planini. Nešto više i nešto vrednijih podataka ima o padalinama na osnovu podataka dobivenih od hidrometeoroloških stanica na Šar-planini. Nakon toga i opet samo na osnovu svojih zapažanja i iskustava, iznio je neke podatke o snijegu, lavinama i snježnicima, koji su dati sa mnogo ličnih ekspresija i na specifičan, njegov način.

U poglavlju o vodama prikazao je, nažalost samo morfološki, najljepši i najdragocjeniji dio Šar-planine, njenih preko tridesetak jezera i jezeraca. Za dobar dio njih on sam je po prvi put dao podatke o veličini, pa i o dubini, ma da je to radio na amaterski način. Ljepotu i osebuinost tih divnih, no i raznolikih jezera i najdon-bronamjerniji čitalac neće moći ni predstaviti si, a kamo li osjetiti, prije svega radi odviše deskriptivnog redanja najošnovnijih podataka, a osim toga, jer kao dokumentacija treba da posluže svega dva, tri nekarakteristična crteža perom. Nakon toga opisa autor je uglavnom na isti način i sve izvore i sve rijeke i sve vodopade toga širokoga i raznolikoga područja apsolvirao u ciglih desetak stranica, a to je svakako za omašno koncipirani »turističko-geografski prikaz« daleko premalo turističko, a pogotovo geografsko prikazivanje materije.

D. S. Krivokapić nije ni botaničar, ni zoolog, ni prirodošlovac, pa je zato i poglavlje o biljnem i životinjskom svijetu ispalо blijedo, nedostatno, pa i nezanimivo, ma da je upravo biljni pokrov toga golemog planinskog prostranstva ono najljepše što Šar-planina ima na sebi.

U trećem dijelu knjige prikazao je, opet poglavito na osnovu svojih osobnih zapažanja i doživljavanja, probleme naselja, stanovništva, seljačkog gospodinstva i stočarstva šarplaninskog područja na tek informativan način, koji ipak neće čitaoca ni zaokupiti, niti oduševiti, ma da je to područje predmet niza zanimivih radova i studija mnogih naših istaknutih naučnih radnika.

U četvrtom dijelu autor je na svega četiri stranice teksta apsolvirao pitanje kulturno-historijskih spomenika sa ostacima crkava, manastira i gradova, možda zato, jer za to područje nije imao u toku svoga četrdesetgodišnjeg upoznavanja Šar-planine afiniteta. Sa daleko više afiniteta, no ne i opravdanosti, iznio je na desetak stranica niz narodnih legendi o nastanku pojedinih lokaliteta, što bi prije spadalo u kakav akademski zbornik za narodni život i običaje, nego u turističko-geografsku monografiju.

Posebno poglavljje posvetio je toponomastici šarplaninskog područja, no upravo ta problematika, u kojoj je on jedan od pionira, dana je tako, da se njome neće moći okoristiti planinari, jer u dijelu gdje su obrađeni putevi, autor nabraja albanske toponime, od kojih tek po nekome daje i prevode značenja toponima; svi ostali bez prevoda sa albanskog jezika za planinara prolaznika nemaju nikakvoga značenja ni smisla. U petom dijelu knjige, uz nekoliko turističkih kratkih poglavljja, najvređnije, najzaokruženije, te stručno posve bez prigovora jest ono o »Vidiku i videokrugu«, sa kojim je možda i nehotice pokazao, i čitaocu ali i sebi, na kakav stručan, a planinarski u isto vrijeme pogodan način je trebalo koncipirati i napisati ovu monografiju o Šar-planini.

U poglavlju o planinskim opasnostima autor je na sasvim osobni i sebi svojstven način prikazao subjektivne opasnosti (mečava, magla, priviđenja itd.), te objektivne opasnosti (gubitak orientacije, malaksalost itd.), što je dato u stilu i na način, kako se inače o toj materiji u planinarskoj literaturi obično više ne piše.

Istaknuo sam na početku da je monografija o Šar-planini D. S. Krivokapića vrijedan osobni prilog čovjeku pojedinca, koji je toj materiji posvetio doslovno čitav život. Ta monografija nosi u sebi niz značajki i karakteristika D. S. Krivokapića i kao geografa i kao planinara pisca, no ona upravo radi tih sasvim ličnih crta krije u sebi i nedostataka.

Knjigu je izdala Turistička štampa uz pomoć Tetovske općine, dok su i Planinarski savez Srbije i Planinarski savez Jugoslavije odbili da štampanje ove knjige materijalno ma i simbolički potpomognu. Izdavač je, valjda iz materijalnih razloga, odbio da u knjigu uvrsti bilo kakove fotografiske priloge, pa je za žaljenje, da u ovoj prvoj monografiji o Šar-planini nema fotografiskih priloga, nego tek nekoliko crteža. Osim toga knjiga svojom veličinom i voluminoznom opremom nije prikladna za planinara na njegovom pohodu na Šar-planinu. Kako sa ovom knjigom ni iz daleka nije čitaocu dato sve ono što o Šar-planini treba dati, čini mi se, da bi autor već sada trebao misliti na slijedeće, drugo izdanje, samo bi kod sastavljanja toga drugoga izdanja svakako trebao — a D. S. Krivokapić je pokazao u nekim poglavljima svoje knjige, da to zna i može — lijepo i stručno besprikorno određene materije riješiti. Međutim, za područja stručnih i naučnih djelatnosti koja su mu dalja, morat će se obratiti odgovarajućim pojedinim stručnjacima, pa će samo na taj način monografija o Šar-planini biti vrijedna i besprikorna.

Prof. dr MIHAJLO PRAŽIĆ

Jozo Klepica

1904—1969

Prvih junske dana, kada su tek počele mirisati lipe, u subotu 7. juna 1969. godine, u mostarskoj bolnici ugasio se život čovjeka i planinara-entuzijaziste, Jozu Klepicu.

Toga sunčanog dana, u gradu na Neretvi, prestalo je da kuca jedno plemenito ljudsko srce. Zauvijek se smirilo životom ispaćeno tijelo hercegovačkog gorštaka, posljednjih dana oronulog starca.

Slučaj je htio da smrt nastupi daleko od njegovih Doljana, daleko od kamene Čvrsnice, koju je tako neizmerno volio, kojoj je posvetio život i čitavo svoje biće. Posljednja životna želja Jozu Klepicu — da umre na Čvrsnici — (koju mi je povjerio još prije 15 godina) nije ispunjena. I mnoge druge njegove životne želje ostale su neispunjene, iako su bile skromne. Slabo materijalno stanje, nije mu to dozvolilo.

Skrhan teškom bolešću, otišao je u Mostar samo da umre — u bolnici je živio svega još nekoliko dana. Duže vremena je bolovao i ležao na tvrdoj slamarici u svojoj trošnoj kući, u kojoj je skromno i tihо živio punih 65 godina. Oskudan i težak život nije mu dozvolio da doživi duboku starost (rođio se 22. IV 1904).

U tužnoj povorci 9. juna 1969. na seoskom groblju u Doljanima nalazili su se i planinari, članovi PD »Vilinac«. Jozinom ispraćaju na posljednjem putu za vječni počinak prisustvovali su svi stanovnici Doljana. Oni su pokojnika mnogo cijenili i voljeli. Svježu humku obasuli su planinskim cvijećem, kao da su time htjeli reći: život mu je bio trnovit, pa neka bar grob prekriva cvijeće. Tako će mu zemlja i kamen, s kojim je uvijek drugovao, biti lakši.

Nestalo je skromnog, tihog i vrijednog planinarskog domaćina i vodiča po Čvrsnici. Umro je čovjek koji je punih 40 godina krstario prostranstvima Čvrsnice, vodeći planinare po svim njenim vrhovima, uvalama, u svaki dio, u svaki kut.

Sav svoj život Jozo je posvetio Čvrsnici i planinarstvu. Živio je srcem i tijelom za planinarsku kuću na Vilincu, isto kao sa svojim domom i obitelj u Doljanima. Zapravo, imao je dva doma: dom na Vilincu i dom u Doljanima. Nikada nije pravio razliku između ova dva doma i dvije porodice: svoje rođene i velike planinarske obitelji. U to su se mogli uvjeriti svi oni koje je Jozo uvijek primao u rodnoj kući, kao i u planinarskom domu.

Nema više među živim čovjeka koji je prvi i jedini osnovao planinarsko društvo u malom hercegovačkom selu — Doljanima. Jozo je bio jedini seoski učesnik Prvog planinarskog kongresa, prvi i jedini nosilac značke GSS u BiH koji je živio i djelovao na selu. Jozo je uvijek bio prvi u najtežim i najvećim akcijama planinarske organizacije.

Jozo je jedan od prvih planinarskih entuzijasta koji je puno zadužio planinarsku organizaciju BiH. Za njegov samoprijegoran rad planinarska organizacija je Jozu dala sva priznanja i brojna odlikovanja.

Među planinarima Sarajeva, posebno članovima PD »Treskavice« i »Bjelašnice«, bolno je odjeknula tužna vijest o smrti Jozu Klepice. Poznавајуći dobro njegove ljudske osobine, a imajući u vidu zalaganje i zasluge kojima je zauvijek zadužio planinarstvo, posebno Planinarski savez BiH i planinare Sarajeva, a da bi se trajno sačuvala njegova uspomena — planinarska društva »Treskavica« i »Bjelašnica« predložila su Planinarskom savezu BiH da planinarski dom na Vilincu, kojim upravlja taj Savez, ubuduće nosi ime »Jozo Klepica«. Spomen ploču, ako Savez prihvati ovaj prijedlog, postavili bi članovi spomenutih društava. I ovog puta, kako vidimo, planinarska solidarnost nije izostala, kao i nikada do sada kada je planinar planinaru trebao pomoći. Imajući u vidu veoma loše stanje porodice umrlog Jozu Klepice, članovi Planinarskog društva »Treskavica« i članovi Planinarskog društva »Bjelašnica« prvi su uputili novčani prilog u iznosu od 550 N. dinara na adresu: KLEPICA MARA, selo Doljani — Z. P. Jablanica n/N.

Očekujemo da će primjer »Treskavice« i »Bjelašnice« slijediti i ostala naša društva i pojedini planinari.

Stoga mirno počivaj naš dobri druže Jozo, jer te planinari ne mogu i neće nikada zaboraviti.

Uzeir Beširović

Rudolf Rajter

1902—1969

U 57. godini života, iznenada je 18. svibnja ove godine umro dugogodišnji planinar, vrijedan i zaslužan član planinarskog društva »Ivančica« Ivanec, Rudolf Rajter. On je bio nadasve planinar Ivančice, planine koju je redovito obilazio po nekoliko puta godišnje, bez obzira bilo to ljeti ili zimi. Ona ga je nadahnjivala, pružala mu bezbroj inspiracija za kompozicije zagorskog melosa, jer je naš Ruda bio veliki kompozitor i veliki planinar. Tiho i gotovo neprimjetno je živio, a isto tako je i umro. Ostavio nas je tužne i žalosne i kao da smo tek sada svjesni koliko je taj čovjek, naš Ruda, vrijedio za sve nas, a posebno za Ivanec. Siro je slavu našeg Ivanca, našeg Zagorja i upravo zato nas gubitak Rude teško pogoda. Nema više kompozitora pjesme »Poleg jedne velike gore«, tako popularne, da se pomišljalo da je narodna.

Ruda je bio izraziti planinar Ivančice. Uživao je gledajući sa njezinog vrha rascvjetala polja, planinske potoke, pute bistrine i

žubora, zelene šume, ptice što pjevaju, život što buja, a sve to u jednoj muzici, muzici njegovog života.

Volio je naš Ivanec i naš planinu Ivančicu s kojim se rastao 3. svibnja ove godine. Vraćajući se toga dana niz ozelenjene i rasvjetale bregove rekao je: »Ovo je sigurno zadnji puta što sam bio na Ivančici«, kao da je osjećao svoj skori odlazak.

Nije se tužio i kada je odlazio iz Ivanca ostavio nas je u najboljoj nadi, da ćemo još planinariti, da ćemo još čuti njegovih zagorskih »popevk« i slavonskih žubora muzike.

Ruda nas je ostavio, njega više nema, ali ostaju njegova djela. Ostavio nam je golemo blago muzike, koja je nešto posebno, kao neka duboka čežnja za lijepim i dobrim, za prirodom i planinama, za onim iškonskim što još uvijek imamo u sebi, što samo daje, a nikad ne uzima. On je bio naš čovjek, kojeg je dala ova hrvatska gruda, i koja ga je opet u sebe primila. Slava mu! Drago Karažinec

U godini Velebita

OTVORENJE »VELEBITSKOG PLANINARSKOG PUTA«

Planinarski savez Hrvatske organizirao je 4. srpnja ove godine svečano otvorenje »Velebitskog planinarskog puta« (VPP-a) kod planinarskog doma na Zavižanu. Tom prigodom ujedno je otvoren i novano uredeni zavižanski dom. Svečanosti je pribivalo oko 400 planinara iz svih dijelova Jugoslavije, među kojima i skupina od tridesetak Slovenaca na čelu s drom Mihom Potočnikom. Mnoga planinara stiglo je i autobusima, na parkiralištu ih je bilo ukupno 9.

Nakon govora Bože Škerla, predsjednika PSH, prisutne je pozdravio ing. Ante Premužić. Taj poznati graditelj Premužičeve staze, sada već 80-godišnjak, bio je jedna od centralnih ličnosti svečanosti, stalno okružen planinarama koji su nastojali doći do njegova autograma.

Najveći dio posjetilaca krenuo je slijedeći dan Premužičevom stazom kroz Rožanske kukove do Velikog Alana, gdje su ih dočekali autobusi kako se ne bi morali vraćati istim putom. Vrijeme je dobro poslužilo i svim planinari, naročito oni koji su prvi put posjetili Velebit, bili su očarani prirodnim ljepotama Rožanskih kukova i trasom Premužičeve staze. Prigodom otvorenja mnogi planinari su u domu nabavili dnevnik VPP-a i novizašlu knjigu »Velebit« i odmah krenuli na obilazak VPP-a.

PRVI OSVAJAČI ZNAČKE »VELEBITSKOG PLANINARSKOG PUTA«

Do danas stiglo je već oko 50 ispunjenih dnevnika VPP-a čiji su vlasnici prošli kroz čitav Velebit i stekli pravo na počasnu spomen-značku. Evo njihovih imena s rednim brojem značke (prvih pet značaka s brojevima 1. do 5. dobili su članovi ekipe koja je priredila VPP):

1. Dr. Željko Poljak, Zagreb
2. Nikola Aleksić, Zagreb
3. Stanko Hudoljetnjak, Zagreb
4. Alfred Hlebec, Zagreb
5. Veljko Vinterstajger, Samobor
6. Željko Husinec, Križevci
7. Ivan Duričić, Križevci
8. Ivan Rogin, Križevci
9. Emil Jelkić, Križevci
10. Tomislav Salaj, Križevci
11. Zvonimir Bojko, Križevci
12. Božo Pomper, Križevci
13. Krešimir Tomečák, Zagreb
14. Antun Čaušić, Zagreb
15. Đoko Sindelić, Zagreb
16. Mladen Pavlić, Jastrebarsko
17. Franjo Novosel, Jastrebarsko
18. Emil Suljić, Jastrebarsko
19. Ivan Ribar, Jastrebarsko
20. Marijan Jaižetić, Osijek
21. Dražen Špoljarić, Osijek
22. Zlatko Lončarić, Osijek
23. Dina Aringer, Zagreb
24. Zvonko Kovačić, Zagreb
25. Ivan Bobek, Zagreb
26. Davor Gobec, Zagreb
27. Grašovec Milko, Zagreb
28. Ernest Krömplter, Zagreb
29. Vladimir Jagaric, Zagreb
30. Drago Vrhovac, Zadar
31. Blagoje Ristić, Zadar

Svečano otvaranje VPP-a (lijevo ing. Ante Premužić, desno predsjednik PSH Božidar Škerl, u sredini predsjednik Planinske zvezde Slovenije dr Miha Potočnik)

Foto: D. Rodman

32. Đuro Perić, Zadar
33. Stipica Mesić, Zagreb
34. Ivica Mesić, Zagreb
35. Mehmed Šehić, Sarajevo
36. Ivan Ceak, Zagreb
37. Boris Škoti, Zadar
38. Krešimir Ormanec, Zagreb
39. Josip Lončarić, Zagreb
40. Dubravko Miklin, Zagreb
41. Vilena Vadić, Zagreb
42. Janka Vadić, Zagreb
43. Nikola Ljubetić, Zagreb
44. Velimir Sušak, Zadar
45. Cedomil Gros, Zagreb
46. Miroslav Pokorný, Zagreb
47. Antun Kulpa, Zagreb
48. Ante Rukavina, Gospic
49. Pavao Rukavina, Gospic
50. Franjo Bruketa, Rijeka
51. Franjo Starčević, Rijeka
52. Goran Starčević, Rijeka
53. Ljuba Starčević, Rijeka
54. Vilim Petrić, Rijeka

AKCIJA PD »PAKLENICA« NA IVINIM VODICAMA

Prije nekoliko desetljeća rodila se ideja o potrebi izgradnje visinskog planinarskog skloništa na Ivinim Vodicama (nepresušni izvor), koje se nalaze u najgornjem dijelu Ve-

like Paklenice i najviši su dio njenog izvořišta. One se nalaze pod vrhom Svetog brda (1753 m) na visini od 1250 m. Tu ideju omeo je rat, međutim prije nekoliko godina ona je ponovno oživjela, a ovih dana u zajedničkoj akciji Planinarskog društva »Paklenica« iz Zadra, uprave Nacionalnog parka »Paklenica« iz Starigrada i Planinarskog saveza Hrvatske, dobila je svoju konkretnu realizaciju.

Planinarsko društvo »Paklenica« izvelo je prvu radnu akciju. Na njoj je u nedjelju 20. 7. o. g. učestvovalo 60 planinara Zadra. Sa uloženih oko 360 radnih sati napornog i požrtvovnog rada, oni su rasčistili teren, osigurali potrebne količine kamena i pjeska, iskopali temelje itd., a njihov predsjednik je položio prvi kamen temeljac. U toku je uzgon gradičinskog materijala, a i za toga počet će i zidarski radovi.

Sklonište veličine 4,60 sa 3,60 m bit će otvorenog tipa. U njemu će se nalaziti najneopodobniji inventar i posude, te potrebne količine nepokvarljive hrane. Računa se da će sklonište biti završeno do početka zime.

Izgradnjom skloništa sve češći posjetiocima najviših velebitskih vrhova napokon će olakšati svoje uspone i silaze u jednom danu, koji su do sada predstavljali izvanredno veliki napor. U isto vrijeme ovo sklonište korisno će poslužiti i čuvarskom osoblju Nacionalnog parka »Paklenica«, a i svim drugim namjernicima u slučaju nevremena i drugih nepogoda, koje u ovoj visokoj planini nisu rijetkost.

D. P.

SASTANAK PLANINARA NA VELEBITSKOJ VISOČICI

Na poziv PD »Visočica« iz Gospicija sastalo se u nedjelju 10. kolovoza 1969. u planinarskom domu na velebitskoj Visočici oko 70 planinara iz ličke, dalmatinske i zagrebačke regije, da osvježe uspomenu na dra Ivana Gojtanu, kojeg s pravom možemo nazvati ocem planinarstva u Lici. Tom prigodom je sadašnji dom na Visočici dobio ime Gojtanov dom, kako se zvao i predratni dom na istom mjestu. Predsjednik PD »Visočica«, drug Korića, obratio se prisutnima sa sljedećim riječima:

»Ova godina za planinarstvo Like ima više jubilarnih karakteristika. U ovoj godini, »Godini Velebita«, otvoren je Velebitski planinarski put, navršava se 40 godina kada je prvi put otvoren planinarski dom na Visočici, dom u koji je, pored ostalih gospičkih planinara, najviše truda i sredstava uložio planinar dr Ivan Gojtan. Kad spominjemo Gojtanovo ime moramo odmah istaknuti da su u ovoj godini za njegovo ime vezane dvije obljetnice: 100-godišnjica njegovog rođenja i 30-godišnjica njegove smrti.

Gоворiti o Gojtanu znači govoriti i planinarskoj aktivnosti, o Velebitu, o izgradnji planinarskih objekata po Velebitu i svemu onome što je vezano za planinarsku djelatnost.

Dr Ivan Gojtan rodio se 3. siječnja 1869. godine u Petrinji, osnovnu školu polazio je u Dalju, gimnaziju u Osijeku, a pravne nauke studirao u Beču.

Kao novinar propotovao je mnogo zemalja, a duže vremena boravio je u Rusiji. Po povratku u Zagreb napustio je novinarsko zvanje i 1902. godine naselio se u Gospic, gdje je bio odvjetnik.

Odmah po dolasku u Gospic uključio se u podružnicu Hrvatskog planinarskog društva, koja je osnovana u Gospicu 1898. godine djelovanjem velikog župana Like i Gacke Bude Budisavljevića. U njoj je aktivno radio 37 godina. Postao je jedan od najboljih i najoduševljenijih poznavalaca i ljubitelja Velebita. 1912. godine postaje predsjednik Hrvatskog planinarskog društva »Visočica« u Gospicu, na kojim funkcijama ostaje 25 godina. Kroz vrijeme svog djelovanja proveo je mnoge markacije, sagradio nove staze, izgradio i poklonio društvo dvije zgrade u području Crnopca na Južnom Velebitu, te vodio stalnu brigu oko izgradnje skloništa na Bunovcu, Strugama i Dušicama.

Poslije Prvog svjetskog rata vodi akciju za izgradnju doma na Visočici, koji je otvoren 29. lipnja 1929. godine. Kako je on bio glavni inicijator i glavni nosilac akcije oko izgradnje i obzirom da je najviše uložio truda i sredstava, dom je odmah prozvan Gojtanov dom.

Jos prije Prvog svjetskog rata prelazi Velebit, s grupom planinara, na skijama, od Visočice do Paklenice i to istim onim putem koji je opisao Petar Zorančić u svom djelu »Planine«. Kao aktivni planinar, obilazeći Velebit, fotografirao je pejzaže i predjele i sve fotografije poklonio Hrvatskom planinarskom društvu u Zagrebu (oko 1000 slika).

Pored planinarske djelatnosti i aktivnog rada u planinarskom društvu, Gojtan je aktivno radio i u drugim društvenim organizacijama, bavio se pisanjem i prevođenjem klasičnih djela i pisao je pjesme o Velebitu. Njegovu »Primorsku uspavanku«, koja je objavljena u »Vijencu« 1896. godine, uglazbio je Vilko Novak.

Poznat je njegov članak o najvišem vrhu Velebita, gdje se zažeže da se najviši vrh zove onako kako ga zovu stanovnici Metka i okolice, tj. Vaganski vrh, za razliku od drugih koji su u Vaganskom vrhu htjeli dati neka druga imena. Potaknut svojim fotografijama i diskusijama, on šest tijedna prije svoje smrti odlazi u Medak, da ponovno provjeri koji je najveći vrh Velebita. Možemo zamisliti njegovu žalost, kada je mjerjenjem 1931. godine ustanovljeno, da Vaganski vrh nije visok 1798 nego 1758 metara, mada je i sa tom visinom do najviši vrh Velebita. To je stalno spominjao i za tim »oduzetim« metrima žalio do smrti.

Najveće Gojtanovo djelo, bez sumnje, je planinarski dom na Visočici, koji predstavlja veliki poticaj planinarskoj aktivnosti u Lici između dva svjetska rata. Međutim, sa žalošću moramo konstatirati, da je to veliko djelo u oči Drugog svjetskog rata uništeno i da je Gojtanov dom izgorio.

Planinarsko društvo »Visočica« u Gospicu, koje je poslije Drugog svjetskog rata nastavilo planinarsku tradiciju, na temeljima uništenog doma pristupilo je izgradnji novog, koji je otvoren u rujnu 1962. godine.

Planinari Gospicija odlučili su da se ovaj dom nazove imenom »Gojtanov dom« čime će se oživiti uspomena na velika djela i zasluge istaknutog planinara dra Ivana Gojtana.

Neka »Gojtanov dom« na Visočici predstavlja najveći i najljepši spomenik na Velebitu u znak priznanja i zahvalnosti Gojtanovom planinarskom radu i planinarskoj aktivnosti.

Od danas dom na Visočici nosi naziv »Gojtanov dom«.

Za alpiniste

SASTANAK ALPINISTA U PLANINARSKOM SAVEZU HRVATSKE

U prostorijama Planinarskog saveza Hrvatske održan je sastanak između članova Izvršnog odbora PSH i predstavnika zagrebačkih alpinista. Sastanak je sazvan kako bi se razmotrla sadašnja situacija u hrvatskom alpinizmu. Kao što je poznato od nedavno je na čelu komisije za alpinizam Davor Ribarović, pa je Izvršni odbor došao do zaključka da bi bilo potrebno u jednom razgovoru sa novim predstnikom i alpinistima porazgovoriti o planovima i alpinističkoj problematiki u Hrvatskoj. Sastanku su uz predsjednika PSH Božu Škerlu prisustvovali potpredsjednik Pero Lučić-Rokić, tajnik Nikola Aleksić, Ismet Baljić, Davor Ribarović, Zlatko Smerke te predstavnici alpinističkih odsjeka iz Zagreba.

U otvorenoj diskusiji izneseni su sadašnji problemi hrvatskog alpinizma koji se bori s problemom kvalitetnog alpinističkog kadra, napose školovanjem penjača za lednu tehniku, bez koje se ne može zamisliti ni jedan ozbiljniji ekspedicionalni potхват. Iznesene su mnoge teškoće na koje nailazi alpinistički rad od kojih su neke posve subjektivnog karaktera. Uz postignute rezultate u suhoj stijeni svim alpinistima u Hrvatskoj nedostaju zimski penjački usponi, koje bi prema mišljenjima sudionika ovog sastanka trebalo forisirati. Povezivanjem i slanjem hrvatskih penjača u inozemne alpinističke škole vjeruje se da bi se stvorio potreban penjački kadar za teže i kvalitetnije pothvate u inozemnim planinama, jer se samo odlaskom u veliku planinsku području može vrednovati vlastiti kvalitet. Na sastanku su izneseni neki konkretni prijedlozi kao što je slanje nekih hrvatskih penjačkih naveza u školu Fritza Moravec u Austriju, a dotaknuto je i pitanje hrvatske alpinističke ekspedicije. Članovi IO PSH i predstavnici alpinista došli su do zaključka da se sadašnje stanje može popraviti angažiranjem svih zainteresiranih unutar planinarske organizacije, a sa strane Izvršnog odbora data je puna podrška sadašnjim planovima kako novog predsjednika Davora Ribarovića tako i sugestijama ostalih sudionika sastanka.

B. Špoljarić

OVOGODIŠNJA ALPINISTIČKA ŠKOLA U ZAGREBU

Podjelom priznanja o redovnom polaženju škole što ju je izvršio predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske Božidar Škerl u Zagrebu je završila radom ovogodišnja alpinistička škola. Školu je organiziralo studentsko planinarsko društvo »VELEBIT«, a vodstvo je bilo povjereno Antunu Filipčiću.

Alpinistička je škola ove godine započela 17. aprila predavanjem poznatog zagrebačkog alpiniste i gorskog spasavaoca Ismeta Baljića. U nedjelju 20. aprila održane su i prve vježbe na Medvednici na kojima su polaznici bili upoznati s orientacijom na terenu i vezivanjem uzlova. Kroz tri mjeseca svakog četvrtka održavana su u prostorijama »Velebit« predavanja s tematikom: povijest alpinizma, meteorologija, osobna penjačka oprema, opasnosti u planinama, prva pomoć i spasavanje, ličnost alpiniste itd. Subote i nedjelje u toku tri mjeseca bile su rezervirane za vježbe

na terenu. Tako su polaznici škole vježbali na Okiću, Medvednici, Kleku, Samarskim stijenama, a kao završna tura bio je organiziran odlazak na Vršić i kretanje po tzv. »jubilarnom putu«. Polaznici škole imali su svoje prve uspone, uz pomoć instruktora, u stijeni Kleka gdje su penjali HPD-ov i Omladinski smjer.

Za ovogodišnju alpinističku školu ukupno se prijavilo 36 polaznika, dok je priznanje o redovnom polaženju primilo 16 polaznika. Uz vodu škole Antuna Filipčića, kao instruktori i predavači u školi su sudjelovali alpinisti i planinari Gilić (AO »Mosor« Split), Kirigin, Aleraj, Špoljarić, Baljić, Ribarović i Lukatela (Zagreb). Treba podvući da je u ovogodišnjoj školi bio preslab odaziv stručnog kadra, tako da je na vježbama kojiput bio premali broj instruktora što se odrazilo i na kvaliteti polaznika. Zagrebačkim bi alpinistima i alpinističkim instrukturima trebalo biti jasno da se bez novih mlađih penjača ne može zamisliti daljnji alpinistički rad. A upravo o njima ovisi da li će jedna alpinistička škola postići svoj uspjeh ili ne. Koliki je uspjeh ovogodišnje škole pokazat će budućnost. Naime, da li će oni polaznici koji su je marljivo polazili i dalje ostati u alpinističkim odsjecima i steći naslov alpinističkog pripravnika, ovisit će kako o njima samima tako i o starijim penjačima koji im trebaju pokazati put u alpinizam. Tek duži period vježbe može dovesti do samostalnih uspona u stijeni, a za to se trebaju angažirati svi penjači u alpinističkim odsjecima. Priznanje o redovnom polaženju škole primili su slijedeći polaznici: Stanimir Vuk-Pavlović, Branko Beluhan, Miljenko Lovreković, Jadranka Gulin, Darko Matić, Branislav Blašković, Jadranka Reškovac, Zvonko Mravunec, Aleksandar Tepkin, Nataša Bakalović, Krešo Krauthaker, Nevenka Posavec, Boris Kalan, Željko Župan i Neven Fantov.

B. Špoljarić

NAŠI ALPINISTI U VISOKIM TURAMA

U protekloj ljetnoj sezoni boravio je u području Grossglocknera u Austriji naš penjački navez Urso-Medo Vrdoljak i Marika Kostajnić, koji su u razdoblju od 6. do 16. VIII izveli 14 penjačkih uspona čije se ocjene kreću od I do IV stupnja težine (tri smjera I stupnja težine, pet smjera II stupnja, pet III stupnja i jedan smjer IV stupnja težine). Dvoje penjača izveli su penjačku turu grebenom Grossglocknera postavivši bivak na 3600 metara visine. Po snijegu i klizi penjači su dobro napredovali i nakon 16 sati bili su prisiljeni na bivak. Bivak je bio pod vrlo lošim uvjetima. Ujutro je ponovno započela kiša, a onda gust snijeg i magla, pa su penjači bili prisiljeni da se ponovno vratre u bivak, makar su svega 150 metara bili udaljeni od vrha. Loše vrijeme ih je prisililo da zaobidu vrh, pa su priječenjem krenuli na niži vrh Adlers Ruhe. Nakon kraćeg odmora vratili su se u logor. Makar smjerovi nisu visokih ocjena težine, treba imati na umu da su usponi izvršeni pod vrlo teškim vremenskim uvjetima. Oboje penjača ove godine nisu zabilježili velik broj uspona, osim što su prije odlaska u područje Grossglocknera boravili na Prenemu i tamo izveli grebensku turu na Vjetrenju brdimu čija je ocjena II i III stupnja težine.

Prevjetveni usponi

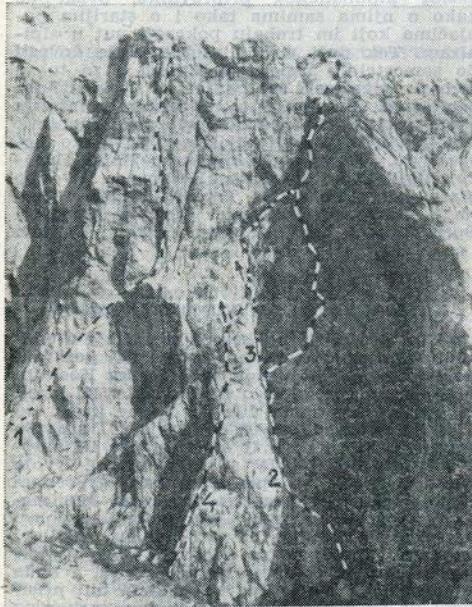
STANKO GILIC, Rijeka

Novi usponi u Velebitu

SPOMEN SMJER »UMBERTO GIROMETTA« U SZ STIJENI ANICA KUKA

Navez: Nenad Čulić (1949) i Ivica Kalitera (1948), 1/2. 5. 69.

Opis: Mosoraškim smjerom do velikog stabla (vidi Z. Poljak: »Velebit», str. 277), od kojega malo dolje desno, te dalje priječnicom desno u laganom usponu preko ljsuske i razvedenim terenom do grma. Par m niže, desno, a zatim pločom koja pravi sa stijenom žljebinu 1D do osig. Prevjesnom pukotinom 1D desno (A3) do osig. na uskoj polici. Desno oko brida 1D do pod žljebinu. Po desnom bridu 1D te još par m do nad strop koji zatvara spomenutu žljebinu. Par m pukotinom, zatim desno u kamin, pa opet lijevo u pukotinu. Njom u kamin te njime dok ne postane toliko prevješan da se ne može više penjati. Priječnicom

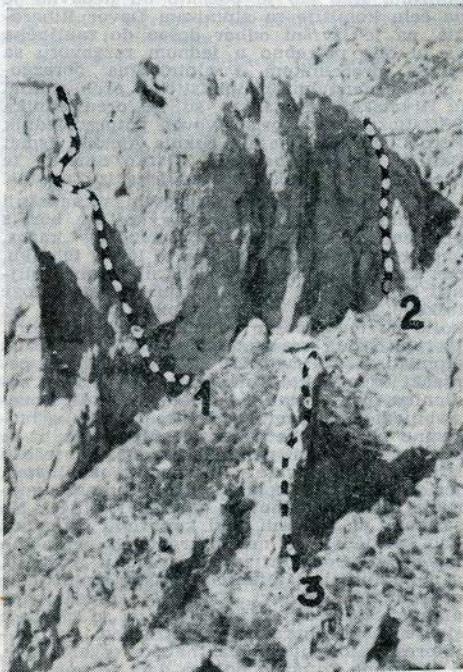
SZ STIJENA ANICA KUKA

1 Spomen-smjer »U. Girometta«

2 Brahmov smjer

3 Varijanta Brahmova smjera

4 Pokušaj novog smjera po sredini »straneza svibnja 1967. (4½ D K. Sambolec i S. Gilić, te 1½ D P. Ščetinin, A. Mahkota i J. Razinger do spoja s varijantom Brahmova smjera). Strelice pokazuju možebitni nastavak uspona

SI STIJENA VISOKE GLAVICE

1 Večernji smjer

2 Polugodišnji smjer

3 Istočni brid zuba kod Manite peći

lijevo u pukotinu te na vrh golemog prsta (vidljiv iz Aniče luke). Dalje kaminom 2D te preko zaglavljene kamene prosljediti kaminom oko 10 m. Preko prevjesa u prostrani kamin kojim lako van stijene.

Ocjena: VI⁰, s 1D A3, 300 m, 9 h (na početku posljedne dužine pred izlazak iz stijene, prvi su penjači bivakirali jer su kasno ušli u stijenu — smjer se može ispenjati u jednom danu!)

Primjedba: Ponavljačima je potrebno ponijeti 2 drvena klinja, oko 5 kom. dugih klinova i oko 15 kom. običnih.

POLUGODIŠNJI SMJER U SI STIJENI VISOKE GLAVICE

Navez: Vesna Mihelić (1945) i Viktor Tabaković (1948).

Opis: Od Zuba kod Manite peći (vidi Z. Poljak: »Velebit», str. 283), po siparu gore desno do ploča s travom i dalje do pod kamin. Kamonom 6 m, pa njegovom desnom stranom do osig. na zubu. Od zuba lijevo 2 m, zatim

skrenuti desno gore po razvedenoj stijeni do pod izrazite ploče. Ravno gore (k) do vrha stijene.

Ocjena: IV⁰, s detaljima V⁰, 120 m, 3 h.

Silaz: Niz sjeverni greben do malog prijevoja, odatle po d. strani sipara do podnožja SI stijene.

JUŽNA STIJENA STUPA U ANIĆA KUKU

Navez: Dragan Vučidolov i Žarko Gostović 1. 5. 69.

Opis: Dvije D po pukotini, lijevo od Bivakove jaruge, ocjena IV⁰, 1 h.

SJEVERNA STIJENA ISTOČNOG TORNJA U BAĆIĆ KUKU

Navez: Dragan Vučidolov (1943), Kazimir Sambolec (1932) i Stanislav Gilić (1932), 17. 5. 69.

Pristup: vidi »Velebit« Ž. Poljaka str. 199–201.

Opis: Toranj se nalazi ist. od Baćić kuka, a najbliži je prilaz od Baćić dulibe. Sa zapadne je strane najnizi gdje do njega vodi

izraziti greben koji s Tornjem čini jednu cjeplinu. Od kraja ovog grebena lijevo dolje u S stijenu. Po pukotini (V⁰) gore prema drvetu od kojega kratkim kaminom na široku polici. Priječnicom desno do izrazite strme pukotine kojom gore (—V⁰) i lijevo do drveta pod sa-mim vrhom. Lako na vrh Tornja.

Ocjena: IV⁰, —V⁰, visina 2 D, vrijeme 1–2 h.

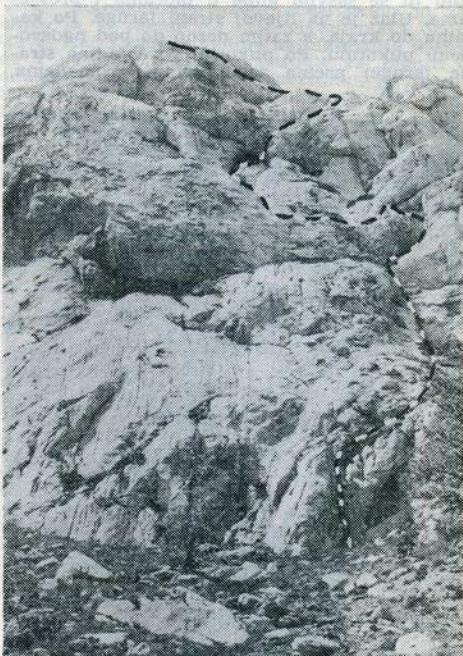
Silaz: dvostrukim užetom po istom smjeru.

ISTOČNA STIJENA BAĆIĆ KUKA

Navez: isti, 17. 5. 69.

Opis: Po kuloaru par m, zatim lijevo u kratak kamin. Po kršivoj i travnatoj stijeni desno do pod obrasli žlijeb. Po žlijebu gore

do okomitih, djelomice prevjesnih ploča. Njih se obide priječnicom desno oko 10 m. Zatim gore 2 m i onda lijevo, od klinu malo dolje do

male police. Po njoj lijevo do pod uzak žlijeb. Po žlijebu gore i desno pod izrazitim stropovima do pećine. Desno na razlomljeni teren do uskog kamina po kojem gore na prostranog platoa. Preko kraće ploče i lijevo na neizrazitu polici pod samim vrhom. Njom lijevo do kraja i gore na vrh.

Ocjena: III⁰, 150 m, 1 h. Silaz markiranom stazom.

SALEŠKI SMJER U S STIJEKI STUPA

Navez: Dušan Kukovec (1928) i Janez Resnik (1949), 1. 5. 69.

Opis: Ulaz oko 100 m lijevo od Tornjića (koji se nalazi pri samom dnu Stupa). Po pukotini pravo gore oko 25 m. Lijevo na usku kosu polici. Po njoj desno oko 8 m, zatim po razvedenoj stijeni lijevo gore 1/2 D, a onda desno slijedeći 1/2 D na veliku široku polici. U desnom dijelu police nalaze se crne ploče u kojima postoji jedna razvedena pukotina. Njom gore 3 m. Kratak spust (u nategu desno, 3 k) niz glatkne ploče do razvedene žlijebine. Po žlijebini do kraja i po kratkom kaminu izlaz iz stijene na položeniji dio Stupa.

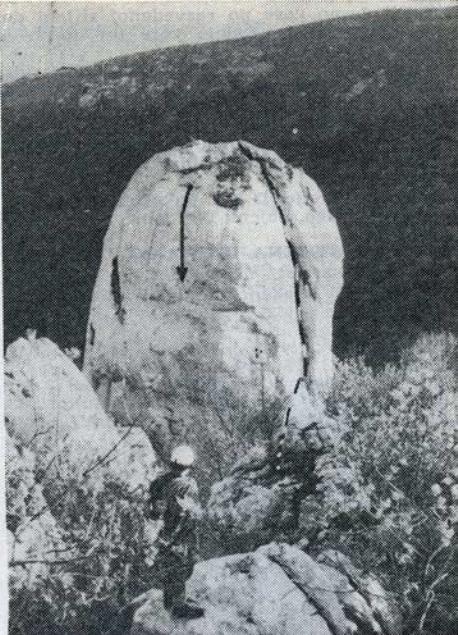
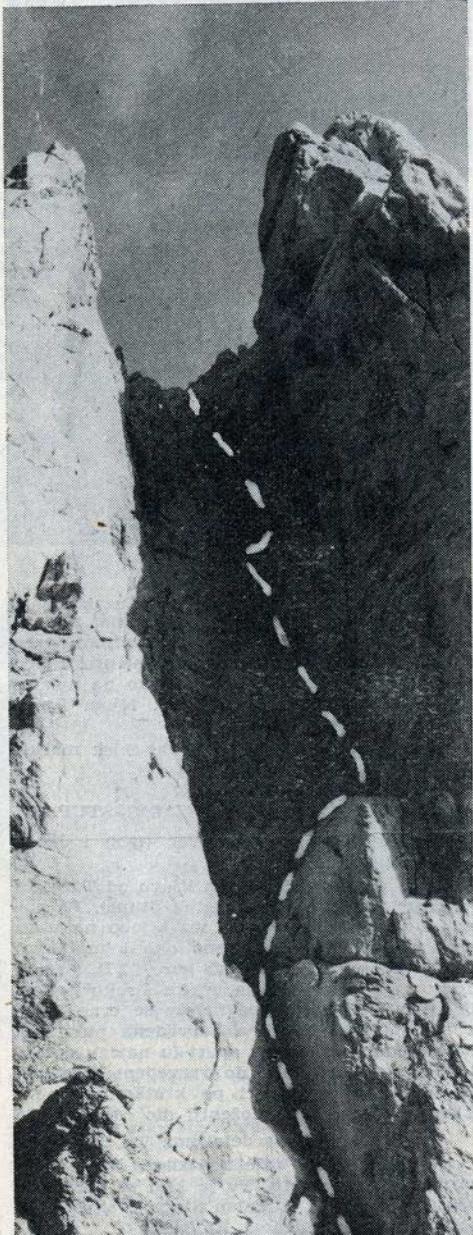
Ocjena: IV⁰, s detaljima V⁰, 120 m, 3 h.

Silaz: Malo niže od izlaza do zadnjeg zavarjenog prostora. Tu je klin za spust niz uže (2 D), južnom stijenom Stupa u amfiteatar pod zapadnom stijenom Anića kuka.

JUŽNA JARUGA BAČIĆ KUKA

N a v e z : isti, 18. 5. 69.

O p i s : Jarugu karakteriziraju dva paralelna kamina koja dijelomice prelaze u pukotinu ili se sasvim gube u pločama i prevjesima. Ulaz je na lijevoj strani jaruge. Po kamenu do kraja, a zatim desno do pod nadsvodenog pukotinu. Po pukotini gore (desna strana jaruge) prema zaglavljenim gromadama,

SLIKA LIJEVO

Južna jaruga Bačić kuka

SLIKA DESNO

Južni toranj u Bačić kuku

(strelica pokazuje smjer silaza)

ali ne do njih, već 2–3 m niže treba prijeći desno (2 m), a zatim koso lijevo gore do prostrane gredine gdje prestaju teškoće. Lako po vrlo razvedenoj stijeni do markacije koja vodi na vrh.

O c j e n a : 2 D III° i IV°, ostalo lako, visina stijene oko 100 m, 1 h. Silaz markiranim stazom.

JUŽNI TORANJ U BAČIĆ KUKU

N a v e z : isti, 17. i 18. 5. 69.

O p i s : Toranj se nalazi južno od J vrha Bačić kuka. Uzdiže se neposredno iz visoke šume. Ulaz je iz karakterističnog velikog kuloara (južno od tornja) lijevo u izrazitu pukotinu. Njom do kraja i oko 1,5 m priječnicom lijevo te gore na policu. Gore te malo koso desno preko gromade na lak teren, istočno od tornja. (Ovaj dio penjali su D. Vučidolov i K. Sambolec).

Do istog mesta može se dopunjati po mnogo laksoj varijanti (S. Gilić) tako da se ode do kraja ulaznog kuloara koji se gubi u dva paralelna kamina. Po lijevom kamenu do kraja i dalje po razlomljenom terenu lako do istočnog podnožja vršnog dijela tornja (gdje je spoj s originalnim smjerom).

Toranj se obide s istočne strane do izrazite ljsuske. Malo dalje desno do u okomiti žlijeb (sjeverna stijena). Po njemu do vrha (ova 1 D penjali 18. 5. 69.).

O c j e n a : prva D V+, druga D II° i treća D V+ (ulazna varijanta III°), 2 h.

S i l a z : Silaz užetom niz stijenu, zatim gore prema južnom vrhu Bačić kuka i niz zapadnu stranu u ponikvu između S i J vrha do markacije.

ODRŽAN DAN PLANINARA GRAFIČARA

U nedjelju 15. VI održan je kod planinarskog doma »Grafičar« na Malom Sljemenu Dan planinara grafičara. Održano je i orijentaciono natjecanje u okviru te akcije, u kojem su se natjecali članovi društava »Zagreb«, »Sljeme«, »Grafičar« itd. Rezultati su slijedeći: 1. i 2. mjesto zauzele su ekipe »Sljemena«, 3. »Grafičara« i 4. »Zagreb-matic«. Ovo orijentaciono natjecanje ne ulazi u plasman Lige orientacionih natjecanja.

B. Špoljarić

XIII SLET MLADIH PLANINARA HRVATSKOG ZAGORJA

Pod pokroviteljstvom Varaždinske industrije svile, koja ove godine slavi 40-godišnjicu osnutka i rada, održan je na Ravnoj gori iznad Trakoščana XIII slet mladih planinara Hrvatskog zagorja. Domaćin sleta bila je omladinska sekcija PD »Ravna gora«, koja se prihvatala organizacije ove najveće zagorske planinarske manifestacije u povodu 50-godišnjice SKJ, SKOJ-a i Sindikata, kao i polstoljetnog rada samog društva »Ravna gora«.

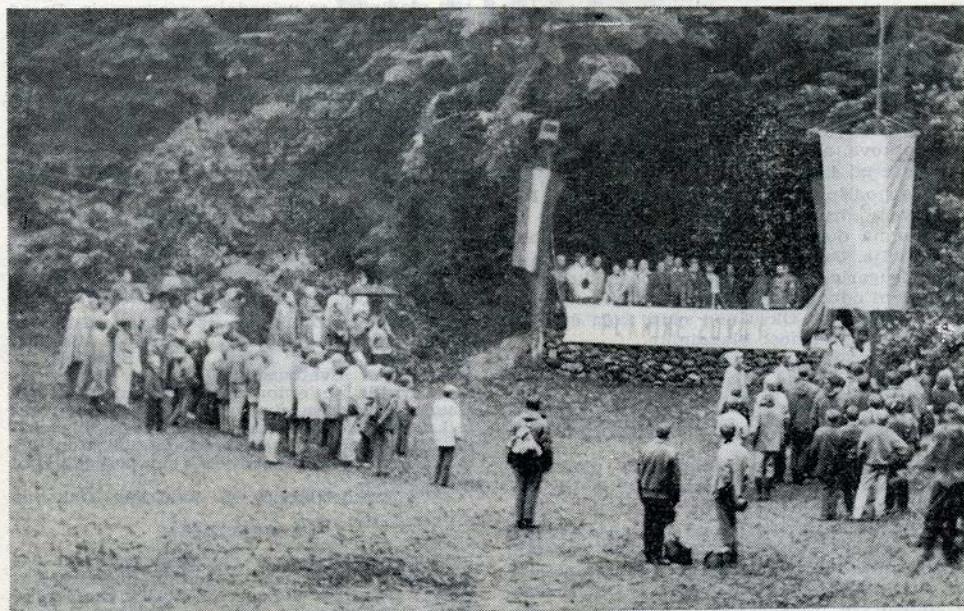
Unatoč kišovitom vremenu na Ravnoj gori skupilo se 8. lipnja oko 350 učesnika sleta iz PD »Ravna gora«, »Milengrad«, »Grebengrad«, »Ivančica«, »Trakoščan«, »Kuna gora«, »Stubičan«, »Kalinik«, »Sljeme«, »Zagreb«, »Japetić«, »Murska Sobota«, »Maribor«, »Risnjak«, »Strahinjčica«, dok je PSH zastupao predsjednik Božidar Škerl.

U takmičenjima sleta učestvovalo je 27 ekipa sa 89 takmičara iz 6 planinarskih društava. Kao i ranjim godinama najmasovnije učešće i najbolje rezultate postigli su pioniri i omladinci »Ravne gore«. Varaždinci su imali 12 ekipa sa 42 takmičara, dok je iza njih bio PD »Grebengrad« iz Novog Marofa sa 4 ekipa i 14 takmičara. U ukupnom plasmanu PD »Ravna gora« osvojila je prvo mjesto sa 69 bodova, drugi je PD »Kalinik« sa 20 bodova, treći PD »Grebengrad« sa 15, četvrtu mjesto pripalo je PD »Stubičan« sa 8 bodova, peti je PD »Milengrad« sa 6 i šesti je PD »Trakoščan« iz Lepoglave sa 4 boda. Prvo plasirano društvo PD »Ravna gora« dobito je pokal, dok je za najbolje planinarsko društvo u 1968. godini na području Zagorskog planinarskog puta proglašeno PD »Kalinik« iz Križevaca, koje je dobitlo prelazni pehar.

XIII slet mladih planinara Hrvatskog zagorja iskoristili su predstavnici ostalih planinarskih društava da čestitaju Varaždinima njihov pedesetgodišnji jubilej. Božidar Škerl, predsjednik PSH predao je PD »Ravna gora« zlatnu značku kojom je PSH odlikovao društvo, predani su i pokloni PSH, te planinarskim društavima »Ivančica«, »Grebengrad«, »Japetić« i »Kalinik«.

Na sletu su sva društva pročitala svoja pozdravna pisma predsjedniku Republike drugu Titu, a po završetku sleta upućeno je zajedničko pozdravno pismo drugu Titu u ime svih planinara Hrvatskog zagorja i svečara PD »Ravna gora« u Varaždinu.

T. Đurić

Na XIII sletu mladih planinara Hrvatskog zagorja

PLANINARSTVO U PLJEVLJIMA

Rad planinarske organizacije u Pljevljima danas je vezan uz ime prof. Danila Kneževića. Zahvaljujući njegovom nesebičnom djelovanju on je oživio planinarski život u Pljevljima. Formirao je u gradu prvo dačko planinarsko društvo »Mladost«. On je danas ne samo član upravnog odbora tog društva, nego i njegov glavni stup. On je i administrativac, i tehnički instruktor, i savjetodavac, nabavljač, fizički radnik, aako treba on će iz vlastitih sredstava financirati društvene akcije. Prošle godine, kad je trebalo sudjelovati na VI državnom prvenstvu u orijentaciji, a društvo je bilo u nesnažici novčanih sredstava, zahvaljujući prof. Kneževiću Pjevljaci su nastupili na natjecanju i zauzeli treće mjesto. Planina je njegova strast. To najbolje znaju oni njegov daci koji s njim provode u planini svoje slobodno vrijeme i ljetne ferije. Planina je dio mene samoga — kaže Danilo. Ostat će joj vjeren dok bude imao snage, a poslije će njegovo mjesto zauzeti sinovi koje je odgojio kao planinare.

R. Radović i Lj. Ječmenica

Slika lijevo: prof. Danilo Knežević vježba alpiniste na minaretu pjevaljske đamije

NOVOSTI IZ PD »DUBOVAC« U KARLOVCU

Upravni odbor Planinarskog društva »Dubovac« Karlovac donio je »Pravilnik o putnim troškovima« po kojem svaki član društva, koji ide na službena putovanja, radne akcije i izlete, dobiva dio prevoznih troškova od 20 do 50%, prema postignutim poenima za rad u društvu. Poeni su određeni za svaku vrstu rada i saradnje u društvu: radne akcije, dolazeњe na masovne sastanke, prisustvovanje predavanjima itd. Društvo plaća članovima koji su postigli najmanje 20 poena dio prevoznih troškova, a kod radnih akcija koje su trajale duže od 4 sata još i obrok hrane.

Dugogodišnji član Upravnog odbora PD »Dubovac« drugarica Andela Filipac dala je ostavku na dužnost blagajnika uslijed slaboga zdravlja. Upravni odbor prihvatio je ostavku i drugaricu Filipac razrješio te dužnosti. U upravni odbor kooptirana je drugarica Mira Došen, službenik Okružnog suda, koja će ujedno voditi i dužnost blagajnika.

Stari član PD »Dubovac« i dugogodišnji predsjednik dr. ing. Zlatko Satler odlikovan je prilikom svoje 75-godišnjice života Ordenom zasluga za narod sa srebrnim vijencem. Srdačno čestitamo.

Jedna veća grupa karlovačkih planinara učestvovala je na Dan borca 4. i 5. VII na proslavi otvorenja VPP na Zavižanu. Tom prilikom posjetili su i Hirčev dom u Jablancu i Plitvička jezera. Sestorica članova nabavili su dnevnike VPP i žeće još ove godine prijeći taj put. Voda te grupe, drug Ivo Ott, prešao je gotovo sve transverzale u Jugoslaviji i dio u inozemstvu, o čemu je održao u društvu i niz predavanja.

VELIKA SVEČANOST NA OZRENU

Povodom Desetogodišnjice otvaranja planinarskog doma na Ozrenu (Kraljica) kod Tuzle, Planinarsko društvo »Konjuh« iz Tuzle priredilo je u subotu i nedjelju 21. i 22. juna slet planinara sa prigodnim programom. Pored planinara iz Tuzle, na svečanost su došli planinari iz Sarajeva, Visokog, Ilijaša, Kaknja, Breze i Lukavca. Ukupno je svečanosti bilo prisutno 116 planinara.

U subotu naveče bila je priredena logorska vatra, pored koje je predsjednik PD »Konjuh« iz Tuzle, Petar Simoneti, održao pozdravni govor. Evocirane su uspomene na izgradnju doma na Kraljici prije 10 godina, kao i uspomene na razvoj planinarstva u tuzlanskom regionu za posljednjih 10 godina.

Sutradan u nedjelju održano je orijentaciono takmičenje. Staza je bila duga oko 20 km sa 8 kontrolnih tačaka. Start je bio kod doma na Kraljici, a cilj kod doma na Vrelima. Učestvovalo su ekipe iz slijedećih društava: dvije ekipe iz PD »Ozren« iz Sarajeva, po jedna ekipa iz PD »Igman« iz Sarajeva, PD »Jahorina« iz Sarajeva, PD »Visočica« iz Visokog, PD »Zvjezda« iz Ilijaša, PD »Buduželj« iz Breze i PD »Svatovac« iz Lukavca. Prvo mjesto osvojila je ekipa PD »Jahorina« sa 1015 osvojenih bodova, drugo ekipa PD »Svatovac« iz Lukavca sa 827 bodova, a treća je bila ekipa PD »Visočica« iz Visokog. Organizator, PD »Konjuh« iz Tuzle dodijelilo je pobjedičkoj ekipi pehar.

Marko Nikolić, PD »Svatovac« Lukavac

IN MEMORIAM

Dana 17. kolovoza navršava se deset godina od tragične smrti Velimira Spitzera, člana PD »Risnjak« u Zagrebu, bivšeg zatočenika logora Buchenwald, koji je izgubio život u masivu Prisojnika iznad Hanzove stijene.

PD »Risnjak«

»FEROELEKTRO«

PREDUZEĆE ZA TRGOVINU NA VELIKO UVOZ-IZVOZ

SARAJEVO, Maršala Tita 24 i 28

Telefon: 39-611/20, Telex 41-335 i 41-266

Sa naših bogato sortiranih skladišta kao i putem predstavništava u zemlji i inostranstvu snabdijevamo:

INDUSTRINU
ELEKTROPRIVREDU
METALURGIJU
RUDARSTVO
GRAĐEVINARSTVO
BRODOGRADNNU
POLJOPRIVREDU
PREDUZEĆA ŽELJEZNIČKOG, DRUMSKOG i
POŠTANSKOG SAOBRAĆAJA
ZANATSTVO i
OSTALE PRIVREDNE GRANE

»DIJAMANT«

STAKLARSKO PREDUZEĆE — SARAJEVO

Vojvode Putnika 23

Izvodi sve staklorezačke radove za potrebe građevinarstva na cijeloj teritoriji SFRJ. Usluga brza i solidna.

PRETPLATNICIMA IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Distribuciju »Naših planina« na teritoriji Bosne i Hercegovine više ne obavlja Planinarski savez Hrvatske nego Planinarski savez Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića broj 10.

- Molimo pretplatnike iz BiH da ubuduće na gornju adresu šalju
- pretplatu i dugovanja za časopis
 - obavijest u slučaju promjene svoje adrese
 - eventualne reklamacije.

Uredništvo

PLANINARSKA LITERATURA

Planinarski savez Hrvatske raspolaže sa slijedećim izdanjima planinarskog sadržaja (cijene u novima dinarima):

GEOGRAFSKE KARTE

Geografska karta sjevernog Velebita 1:25.000 (M. Marković)	1,00
Geografska karta Velebita 1:100.000 (iz knjige »Velebit«)	5,00
Geografska karta Kozjak—Mosor—Biokovo 1:50.000	5,00
Karta Risnjak—Snježnik u 4 boje s tekstrom u prilogu	1,50
Karta Gorskog kotara I i II (u crno-bijeloj tehnici)	1,00
Planinarska karta Paklenice u Velebitu 1:50.000	1,00

VODIČI

»Velebit«, 300 stranica, geografska karta, 180 slika (Dr Ž. Poljak)	25,00
Vodič na Klek (Dr Ž. Poljak)	1,00
Učka i istarske planine (Dr Ž. Poljak) s četvorobojnom kartom	3,00
Planinarski vodič po Hrvatskom zagorju (Dr Ž. Poljak)	2,00
Žumberak i žumberačka gora (Z. Keller i I. Ott)	2,00
Planinarski vodič po Gorskem kotaru (Dr Ž. Poljak)	2,00
Orjen i njegova skupina (Dr Ž. Poljak)	2,00
Alpinistički vodič po Jugoslaviji (Z. Smerke)	7,00

OSTALA IZDANJA

Zaštita prirode planina (D. Čolić)	1,50
Postanak planina (K. Petković)	1,00
Uspon na Kilimandžaro (R. Kušić)	1,00
Naše planine i planinarstvo (R. Kušić)	0,50
Prokletije i sandžačke planine (K. Jončić)	1,00
Borba za Himalaju (R. Stefanović)	1,00
Poznavanje i gajenje cvijeća (A. N. Kusaković)	2,20
Prirodne rijetkosti naše zemlje (S. Grozdanić)	0,50
Slovenski Alpi (L. Dolinšek)	1,00
Planinarstvo u Hrvatskoj, povjesna studija (Dr. V. Blašković)	1,00

Knjige se mogu kupiti u poslovniци saveza, Zagreb, Gajeva 2a polukat od 8 do 14 sati ili se mogu uplatiti novčanom poštanskom uputnicom (na poleđini označiti tražena izdanja) s dodatkom od 0,50 dinara za poštarinu